

HERCZEG FERENC

**GONDOK
ÉS GONDOLATOK**

SINGER ÉS WOLFNER
IRODALMI INTÉZET R.-T. KIADÁSA
BUDAPEST

Minden jogot fenntartunk

Felelős kiadó: Hampó József igazgató
Pesti Lloyd-Társulat könyvnyomdája. — Igazg.: ifj. Kertész Árpád

TÖRTÉNELMI LECKE

TÖRTÉNELMI LECKE

A leckét nem az író adj'a fel az olvasónak, hanem a Sors a magyarságnak. Egyébként régi tapasztalás, hogy a politizáló magyar elbírja a legkellemetlenebb leckét is, föltéve, hogy azt vizes lepedőként rá tudja borítani a politikai ellenfelére. A saját pártjának kellemetlen igazságokkal viszont úgy szeret leszámolni, hogy egyszerűen hátat fordít nekik, nem vesz róluk tudomást. Ha ezt már semmiképen nem lehet, akkor elintézi néhány hangzatos szólammal és az ilyen szólamnál fontosabb a szép csengés, mint a logikus tartalom.

Az önámító politikai frázis iskolapéldája marad az, amit elég gyakran hallottunk a háború előtti időkben, valahányszor szóba került az akkori Magyarország gondosan titkolt genydaganata, a nemzetiségi kérdés. Bizonyos politikusok azt mondták: „Csak szabaduljunk ki egyszer az osztrák járomból, akkor a közös szabadság a magyarság testvéreivé fogja tenni a nemzetiségeket.” Azóta sajnos kiszabadultunk a járomból és volt részünk a testvéri gyöngédségből.

Mostanában megint van valami a levegőben, amiről nem szeretünk beszélni. Sőt talán gondolni sem szeretünk arra, mi lesz majd Magyarországgal, ha az óriás feszültség, melyet a nagyhatalmak fegy-

verkezése felidézett, egyszer kirobban és pusztító vihar alakjában végigszágul Európán. Józan ésszel bajos volna tagadnunk, hogy ilyen erőszakos kirobbanás csakugyan lehetséges – még a fegyverkező hatalmak akarata ellenére is –, sőt ha a nemzetközi politika továbbra is mostani medrében és eddigi ütemében folyik, akkor másnemű megoldást elképzelni is nehéz lesz. Hogy egy világégés tűzorkánja éppen Magyarországot elkerülje, az lehetséges, de nem bizonyos, sőt nem is valószínű. Azoknak, akiknek hivatásuk, hogy tovább lássanak az adófizető polgárok orránál, mindenesetre számolniok kell a lehetőséggel, hogy a magyarság fizikai és erkölcsi erejének előbb-utóbb olyan próbát kell állnia, amelyhez fogható az elmúlt ezer esztendőben csak kevés volt – mindössze talán három: Muhi, Mohács és Trianon!

A sajmelléki mongol csatáról úgy szoktunk megemlékezni, mint a tüzes halálról, amely váratlanul hullott a felhőkből a magyarság árva fejére. Pedig teljesen logikus esemény volt, a nemzet által teremtett előzmények szükségszerű következménye. Több volt egy elveszett csatánál: a Gondviselés bírói széke elé idézte Magyarországot, megmérte és könnyűnek találta. Hiszen a mongolok előhada már a Kárpátokban járt, mikor a demagógiától felizgatott pesti utca agyonverte Kötöny kun vezért, aki negyvenezer harcosával azért jött az országba, hogy a magyarok oldalán vívjon meg a mongol ellenséggel. Agyonverték, mert ráfogták, hogy áruló. A halálra megbántott kunság egy része kivonult az országból, másik része a mongolhoz pártolt. Az ellenséges támadás olyan időpontban érte az országot, mikor általános volt itt a

visszavonás, a gyűlölködés, a zűrzavar. Batu khánénál kisebb erővel sem tudott volna megküzdeni a fejét és szívét vesztett magyarság. Az idegengyűlölet, mely a pesti csöcseléket rohamra uszította a kun fejedelem szállása ellen, a magyar nemzet öngyilkossági ösztöneinek megnyilatkozása volt.

Menjünk tovább! 1526-ban, közvetlenül a mohácsi katasztrófa előtt, báró Burgio, a római pápa okos, éleslátású, egyébként pedig magyarbarát követe, azt jelenti Budáról a Vatikánnak, hogy: „... ha ennek az országnak jó kormányja volna s ha a magyarok összetartanának, akkor nem lenne náluknál alkalmasabb, sem hatalmasabb ellenfele a töröknek.” Ezt egy boszniai ütközet után jelentette a nuncius, amikor egy magyar csapat megsemmisítette a nagy túlerővel támadó török sereget. De később így ír: „Ha Magyarországot meg lehetne menteni három forint ebből a veszedelemből, amiben most van, nem hiszem, kbgy akadna három ember, aki azt a három forintot ideadná.” Majd folytatja: „őszentsége tekintse Magyarországot úgy, mintha már elveszett volna, mert a mellett, hogy ebben a hazában határtalan a rendetlenség ... az egyes társadalmi osztályok közt olyan nagy a gyűlölség és irigység, hogy ha a török szabadságot ígérne a jobbágyoknak, tartani kellene tőle, hogy fellázadnának ...”

A nemzet, amely ezúttal is saját kezében tartotta sorsát, ítéletet mondott és százötvenesztendei török rabságra ítélte önmagát. Az isteni igazság úgy kívánta, hogy Szulejmán a magyarság szívére tegye a lábát, mert az Ég nem jószívű ötletekkel, hanem vaskövetkezetességű, örök törvényekkel kormányozza a vilá-

got. Nekünk magyaroknak, ha Muhi vagy Mohács nevét halljuk, nem könnyezünk, hanem pirulnunk kellene.

Utolsó történelmi próbája a nemzetnek a világháború volt. Elfelejtettük már, akik Trianont gyászoljuk, hogy a hadüzenetet megelőzően a parlamenti obstrukció tizenhat esztendőn át megbénította és munkaképtelenné tette a magyar törvényhozást? Az antant-diplomácia lépésről lépésre, az áldozatát körülfonó pók könyörtelen következetességével végezte a központi hatalmak bekerítését; a visszhang után, melyet Bosznia annektálása Angliában, Franciaországban és Oroszországban fölvert, már tudnivaló volt, hogy egy hatalmas ellenséges front sorakozik ellenünk: de a magyar képviselőházban még mindig azt hitték, hazafiasan járnak el, ha megobstruálják a véderőjavaslatokat és megakadályozzák a Monarchia haderejének modern fejlesztését.

A dinasztia a nemzettől, a nemzet a dinasztjától várta, hogy engedjen a véderő kérdésében, végül is belebuktak mindketten, dinasztia és nemzet. Az a féktelen gyűlölet pedig, mely az elvadult pártpolitikai harcok idején fellobbant, forradalmi bódulatba ejtette a népet és megnyitotta a doberdói és kárpáti hősök hazájának határait az idegen csürhe előtt.

Térjünk vissza oda, ahonnan kiindultunk. „Mi lesz Magyarország sorsa, ha kitör a nagy vihar? Azt hisszük, az lesz, amit önmagának készít. Mert azzal legyünk tisztában: a mi nemzetünk a saját emelkedésének és bukásának mindig maga volt és lesz az oka. A felelősséget hiába akarnók a kormányra vagy törvényhozásra hárítani: a magyarság minden egyes tag-

jának felelnie és fizetnie kell, mint felelt és fizetett Muhi, Mohács és Trianon után. Minden magyarnak helyt kell állania, kinek katonai, kinek pénzügyi, ipari, mezőgazdasági téren, mindenkinek ott, ahová a sors állította. És amit elsőnek kellett volna emlétenünk: helyt kell állnia lelkileg. Mert hiszen valahányszor a múltban elbukott a nemzet, a vesztett háborút mindig megelőzte a lelkek összeomlása.

Fölmerül a kérdés: jobban felkészültünk ezúttal a nagy erőpróbára, mint az elődök I. Ferenc József, II. Lajos vagy IV, Béla király idejében? És biztos egyáltalában, hogy a magyarság ebben az órában az Élet útját járja? Biztos, hogy egyéni érdek, pártoskodás, elvakult gyűlölködés, irigység vagy bűnös közömbösség nem térítette le az egyenes vonalról? Fölmerül a kérdés: mindaz, ami most az országban történik, alkalmas-e arra, hogy érzelmeiben és célkitűzéseiben egységesen szervezze meg a nemzetet, hogy tekintélyt és rokonszenvet szerezzen neki a külföldön, hogy katonai és gazdasági szempontból a tőle várható legnagyobb erő kifejtésre képesítse?

Nem az író kérdez, hanem a Sors. Feleljen minden becsületes és józanfejű magyar a saját lelkiismerete szerint. Becsületes ember nem tagadhatja, hogy, tekintettel az európai helyzetre, ma semmi sem fontosabb, mint a nemzeti erők megszervezése, józanfejű embernek pedig el kell ismernie, hogy a szervezkedés első föltétele a belső béke. Ha a politika első törvénye a nemzet élete, akkor tehát meg kell teremteni az ország nyugalalmát, a magyarság békéjét. De nem külföldi, a magyarságnak idegen gondolatok és intézmények másolásával — ilyen kísérletezés a visszavonás

és gyűlölködés újabb poklát szabadíthatná az országra! – hanem meg kell teremteni azzal, hogy a magyar szabadságvágyat, a magyar testvériséget ültetjük a vezéri székbe. Szóval azt, ami a nemzet lelkében nemes és halhatatlan.

1939. március 12.

FELELŐSSÉG NÉLKÜL

Amit Gibbon, az angol történétíró, a várnai csata ismertetése alkalmából az akkori magyarságról mond, hogy félelem nélkül szokott támadni és szégyenkezés nélkül meghátrálni, az alighanem a keleti fajok egy végzetes jellemvonásának felismerésén alapszik.

Azt hisszük, közviszonyaink elvadulásának – és itt nem annyira a most folyó politikai küzdelmekkel járó jelenségekre, mint inkább egész közéletünkben tapasztalható átváltozásokra gondolunk – közviszonyaink elvadulásának egyik okát ugyancsak abban kell találnunk, hogy a politizáló magyar értelmiségben több a támadáshoz és kezdeményezéshez kívánatos erkölcsi bátorság, mint a helytálláshoz és a következmények elviseléséhez szükséges erkölcsi felelőségérzet.

Egész fajunkra nézve megalázó, hogy nálunk mindig találkoztak nagy képességekkel megáldott vezérek, akikben megvolt a merészség, hogy olyan tüzet élesszenek, amelynek fékentartásához eleve is gyöngéknek kellett magukat érezniök és amelynek előrelátható pusztításaiért éppen azért másokra hárították a felelőséget. És hogy mindig akadtak politikusaink, akik olyan elveket és tanokat terjesztettek, amelyeknek üdvös voltában maguk sem

hittek és amelynek megvalósítását maguk sem tartották kívánatosnak.

Az ilyen politikai elv persze nincs szerves összefüggésben hirdetőjének meggyőződésével, önkényesen felragadott harci fegyver csupán, amelyet taktikai okokból ismét eldobhat az ember.

Ezek a felelősség nélkül politizálok. Az ő küzdelmeik szükségképpen személyes harcokká fajulnak, ők elveikben nem sebezhetők és nem győzhetők meg, mivel a csorbává és hasznavehetetlenné lett elvet rögtön újabbal és hatékonyabbal cserélik el.

A felelősség nélkül politizálok már a nagy mozgékonyáguknál és alkalmazkodó képességüknél fogva is taktikai fölényben vannak a reális politikusok fölött, akik elveikhez vannak láncolva és a való életviszonyok topográfija által adott akadályok között kénytelenek mozogni. És így a mi politikai küzdelmeink bizonyos nézőpontokról szemlélve rendszerint a göröngyös földön botorkáló reálpolitikusok és a felhők között nyargalászó ideálpolitikusok fantasztikus és eredménytelen csatájának képét adják.

Nemrégiben még a nemzeti függetlenség délibábos várkastélyában verődtek össze a felelősség nélkül politizálok és onnan küldték nyilaikat a reálpolitika táborába. Bele vitték a magyarság széles rétegeinek tudatába, hogy állami függetlenségünk megvalósítása nem a nemzeti erő, hanem tisztán csak a nemzet merész elhatározásának kérdése. Mindaz, ami naggyá, erőssé es boldoggá tehet egy országot, ott fekszik a lábunk előtt és ahhoz, hogy a birtokunkba vegyük, semmi egyéb nem kell, mint a parlamenti többség akarat, és ha mégsem vehettük birtokunkba, annak oka

részben a többség gyávasága, részben pedig haszonlesése, amely eladta a nemzet igazát Ausztriának. Ezen az alapon az adott erőviszonyokkal való számolása a pecsovicsság, a hebehurgya ígéretés és követelődzés pedig a hazafiság ismertető jele lett bizonyos körökben.

A felelősség nélkül való politizálásnak egyik furcsa eredménye az lett, hogy a magyar hazaszeretet templomát egy kiváltságos farizeus felekezeti szállotta meg. A foglalkozásszerű patrióták céhe alakult ki, amely – tekintet nélkül a céhtagok olykor igen fogyatékos intellektuális és erkölcsi tulajdonságaira – a nemzet hivatott vezérének és minden népszerűség jogos haszonbérőjének hirdette magát. És esztendő-kön át részünk volt abban a nyomorúságos látványban, hogy a magyarság egyik fele a maga politikai pozícióját a másik fél hazafiságának meggyanúsítására építette fel. Az első osztályú hazafiak önimádó póza és a másodosztályúakkal szemben tanúsított farizeus lenézése in camera sinceritatis természetesen nem volt fönnttartható és az egész hazafiaskodás idővel egy pártszekta holt rítusává merevedett, amelynek formáit csak bizonyos laikus körök vették még komolyan, békésebb időkben azonban maguk a szekta tagjai is bocsánatkérően megmosolyogták.

Szó sincs róla, a szektában mindig voltak derék és jóhiszemű kis emberek, akik tényleg Isten kegyelméből való különb hazafiaknak tartották magukat polgártársaiknál és akik arról is meg voltak győződve, hogy patetikus szavakkal meg lehet változtatni az európai fajok erőviszonyait a magyarság javára. Ne feledjük azonban, hogy a hazafi-céhbe való

tartozás nem kicsinylendő előnyökkel járt. Azokban a naiv időkben a hazafiság, miként a bölcsek köve, csodákat tudott művelni, amennyiben államférfit és országos nevű férfit csinált sok gyöngefejű legényből, sőt alkalomadtán jótékonyan eltakarta a dísztelen sebeket is, amelyeket az etetővályúknál való tülekedés közben nyert egyik-másik polgártárs.

A koalíciós terror idejében burjánzott legbujáiban a hazafias farizeusok gögje. Egy ideig úgy látszott, mintha ebben az országban az etikai fogalmak is megváltoztak volna. Aki velük volt, ha egyébként a csatornából mászott is volna elő, a jó hazafi dicsfényével a homlokán léphetett a fórumra, és ítélezhetett olyanok fölött is, akik erkölcs és tehetség dolgában csillagok magasságába emelkedtek föléje.

A koalíciós erőkifejtés valóságos várnai attack volt: félelem nélkül támadtak és szégyenkezés nélkül hátráltak meg. Kétségtelen, hogy a harcosok, főleg a közkatonák nagy része, maga is megmámorosodott a saját csatalármájától és egy pillanatig elhitte, hogy a szittyá húj húj kiáltás pótolhatja a hiányzó erőt. A felhőhádák azonban szét kellett foszlania, mihelyt a valóság hideg szele érte, a felelőtlen politikának meg kellett buknia, mihelyt egy száz sebből vérző ország kormányzásának felelőssége nehezedett a nyakára. Emlékezünk még azokra a szánalmas kísérletekre, amelyek a nemzet fölcsigázott közjogi éhségét szavakkal és formulákkal akarták jóllakatni. Akkor született meg az elvi és a gyakorlati politika között lévő különbség gyászos kis elmélete is.

Az ország kiábrándult a hazafiaszkodásból és szégyenben égő arccal fordított hátat a felelősség nélkül

politizálóknak. Ezzel azonban a dolog még nincs elintézve. Vessünk egy pillantást magunk körül és megint látjuk a két tábor, amint farkasszemét néz egymással: a göröngyös földön álló réalpolitikáét és a felhők között nyargalászó felelősség nélküliét.

Minden a régiben van megint, éppen csak egy potomság változott: az elv! A nemzet nem kér már az ő független délibáb Magyarországból, ők tehát a modern technikához alkalmazván harci taktikájukat, a néphez fordulnak és felajánlják nekik a demokrata Magyarországot. A demokrácia jó fegyvernek bizonyul, ők tehát habozás nélkül sutba dobják az ócska kuruccsákányokat és tokba teszik a Rákóczi zászlókat, amelyek alatt egykor Bécs ellen akartak vonulni. A részletekben is szinte komikus fantáziátlansággal megismétlik régebbi pálfordulásukat. Aki tegnap még lövetni akart a hazátlan bitangokra, az ma vörös szegfűvirágot tűz a kabátjára és mindenáron meg akar halni a népjogokért. Politikai vén rókák megint előbújnak odúikból, mert abban reménykednek, hogy a demokratikus Magyarország rájuk fogja bízni a baromfiólak őrzését. A szocialisták tízezreinek éljenzésétől pedig megnyílnak a palota kapui és a márványlépcsőn megjelenik Pilátus, aki el van rá tökéelve, hogy egy kis népszerűség kedvéért a keresztre feszíteti magát Jézus Krisztust is, persze élénk sajnálkozás közepette és alapos kézmosás után.

A foglalkozásszerű patrióták céhe a demokraták céhévé alakult át. Eljárásuk a régi: derűre-borúra ígérni és követelődzni és farizeus megbotránkozással elfordulni azoktól, akik felelősségük érzetében nem tudnak velük lépést tartani az ígéretésben. És az or-

szágnak ezúttal része lesz egy újabb nyomorúságos látványban: a magyar politikusok egy része arra építi fel a maga politikai pozícióját, hogy meggyanúsítja a másik rész demokratikus gondolkodását. Aki azelőtt nem volt velük, az nemzetáruló volt; aki most sincs velük, az a nép árulója. Már készülnek a proskripciók lajstromok. Lukácstól kezdve Vázsonyi Vilmosig mindenki fekete reakcionárius. És reakciós lesz minden választójog, amelyet más csinál, mert senki sem tud olyan választójogot csinálni, amelynél radikálisabbat ők ne tudnának – ígérni.

Nem célunk, hogy ezen a helyen hozzászóljunk a napi politika küzdelmeihez, megjegyzéseink nem is annyira a küzdelem lényegére, mint inkább annak formáira vonatkoznak. E tekintetben pedig azt kell tapasztalnunk, hogy az európai és a speciális magyar alkotmányos harcmodor között van valami igen lényeges különbség. Európában az a felfogás, hogy a politikában az emberek vannak az elvek kedvéért és a harc célja, hogy az elv győzelmeskedjék, habár az ember el is esik. Nálunk a politikusok egy tekintélyes szektája az elvet arravalónak tartja, hogy az vigye győzelemre az ő személyét. Amíg ez a felfogás megállhat, addig nem is lehet szó komoly és becsületes elvi harcokról, ahol pedig nincs ilyen elvi harc, ott minden ütközet egy-egy újabb várnai csatává lesz, azzal a különbséggel mégis, hogy a katonák ép bőrrel menekülnek a veszedelemből, a csatatéren csak vérvő elvek maradnak vissza.

A nemzet és az egész emberiség szempontjából pedig az elvekért határozottan nagyobb kár, mint a politikusokért.

NEMZETI POLITIKA

Úr Jézus, meg ne hallgasd a magyar politikusok imádságát! Ők nem Magyarország föltámadását, hanem más magyar politikusok fejét fogják karácsonyi ajándékkul kérni. Mert jobbról is, balról is megesküsznek rá, hogy az út a föltámadáshoz magyarok hulláin vezet keresztül.

Az emberi társulás ősi igazsága, hogy egységben az erő, önáluk semmitmondó közhely maradt. A Balkán minden népcsürhéje tudja, kit kell szeretnie és kit gyűlölnie, de a mi eszes és művelt magyarságunk képviselői annyi véres és lesújtó leckéből sem tanulták meg a nemzeti élet ábécéjét.

Azt kell hinnünk, a mi hivatásos politikusaink nem gyűlölik igazában sem az oláhot, sem a csehet, sem senkit azok közül, akik rabszolgavásárra hajtották véreink millióit és magyar hússal etették a hadikutyáikat, – mert valahányszor a magyar nemzetgyűlésen kirobbant a lángoló és könyörtelen gyűlölet, az mindig magyarokat sebzett meg.

Miféle gyülekezet a nemzetgyűlés? Ez a szuverén testület gyakran emlegeti a maga tekintélyét. Egy törvényhozó testületnek azonban korántsem annyi a tekintélye, amennyit megszavaz önmagának, hanem amennyi szellemi és erkölcsi erőt képes érvényesíteni a köteleltségteljesítésben.

A nemzetgyűlés? A magyar nemzetet lefegyvezték ellenségei, az ország határai nyitva állanak a farkascsoportok előtt. Magyarország egyedüli védelme az ősi kultúrája és ezeréves méltósága. A nemzetgyűlés pedig eddigelé egyebet sem tett, minthogy napról-napra cáfolta a magyarság kulturális hírét és porba gázolta a méltóságát. Valóban, a mai magyar politika eszünkbe juttatja Mátyás király híres fekete seregét. Valamikor erőssége volt az országnak, midőn azonban nem érezte többé a nagy király kemény kezét, megbomlott és pusztítva rabolt a hazában.

Komor, ijesztően gigantikus problémák sötétítik el a magyar láthatárt. Mi köze ezekhez a nemzetgyűlésnek? Ott napról-napra keserű személyes csatákat vívnak, ott azt hiszik a vezérek, hogy nagyot cselekedtek, ha össze tudnak fogni a közös gyűlöletben, ott diadalt ülnek, ha magyar politikusra rá tudják sütni, hogy vétett a törvény és a tisztesség parancsai ellen.

Az ország törött kormányú hajó, amely tehetetlenül hanyódik sziklák és zátonyok között, a legénység cserbenhagyta a vitorlákat és szivattyúkat, mert nem tud megegyezni abban, ki álljon a parancsnoki hídon és ki őrizze a profundos kamra kulcsát. Mi utasok pedig tehetetlen kétségbeeséssel szemléljük őket.

Elmondhatnók: a magyar törvényhozók nem is igen foglalkoznak politikával, mert amivel foglalkoznak, az nem érdemli meg ezt a nevet; azt mondhatnók: a nemzeti politika nagy kérdései ma csakis a hivatásos politikán kívül álló magyar értelmiségnek szereznek álmatlan éjszakákat.

A nemzetgyűlés? Ott sűrűn halljuk a keresz-

tények és zsidók képviselőit, halljuk a mágnások és demokraták, a szabadelvű és konzervatív gondolat, a gazdák és kereskedők, a legitim királyság és a szabad választók képviselőit, de mért nem halljuk a magyar nemzet képviselőit?

Ha hallgatod őket, a régi bűnöket és új sérelmeket panaszolják, igaz meggyőződéssel és olykor szellemesen vitatkoznak; jól ismerik a bajok okait, mindegyik a legjobbat akarja és alapjában véve mindegyiknek igaza van. A sok igazság között pedig elpusztul az ország. Mert ne feledjétek: az országokat és nemzeteket mindig azok tették tönkre, akik mindenáron az igazukat keresték.

Úgy kell lennie, hogy a dunaparti levegő elhomályosítja az emberek tekintetét, hogy nem látják meg a szakadékot a lábuk alatt. Ha nem így volna, akkor mégis csak felülkerekedett volna a belátás, hogy van a napi politika nyomorult kis igazságain kívül, azok fölött, még valami, ami több az igazságnál, ami maga az élet és ami egyesíteni képes a magyarságot.

Kik a mai nemzetgyűlés igazi képviselői? A nemzetgyűlés karzatán néhanapján kopott emberek tűnnek föl, magyarok, akik mostanában szivárogtak föl a végekről; van köztük olyan, aki elvesztette minden vagyonát, van, aki évekig ülte az oláhok tömlőcét, van, akinek teste most is sebhelyes a szerb bikacsöktől; tüzeslelkű, a hazaszeretettől mámoros, hitükben törhetetlen, a gyűlölettől acéllá keményedett lelkű magyarok, ők azok, akik vagonokban laknak, akiket megváratnak a hivatalos előszobákban, akik az utcán borúsán néznek a nagyurak elsuhanó autói

után. Azt hiszem, az eljövendő történetíró öbennük fogja a mai magyarság igaz képviselőit látni, öbennük és nem azokban, akik aranystukkós teremben, egy órányira a cseh ágyúk torkától, személyes kérdéseket firtatnak.

Szeretnék ünnepi harangok érces nyelvén szólani, hogy fájóan belekonduljon minden magyar szívbe: Kegyelmezzetek a magyar nemzetnek!

Gondoljátok meg, hogy áruló minden magyar, aki magyarok ellen harcol, míg tesvérei láncot hordanak.

Gondoljátok meg, hogy a nemzet csak úgy menekülhet meg, ha minden erő és minden tehetség, amely ebben az országban van, egyetlen tüzes acéltömbbé forrad.

Gondoljátok meg, hogy bármilyen mélyre buktunk is, még vannak alattunk sötét mélységek, ahonnan nincs többé föltámadás.

1921. december 25.

PETŐFI SÁNDOR ÉS A NEMZETGYŰLÉS

A költő híve és előharcosa volt a népképviselési rendszernek, a hivatásos pártpolitikust azonban nem tartotta nagyra. *A magyar politikusokhoz* intézett költeményében így szól a parlamenti harcok efemer hőseihez:

*Ti, kik úgy fölfuvalkodátok,
Tudjátok-e, mik vagytok ti?
Az apró napi események
Múlándó pásztortüzei.
Éjenként lát a vándor, amint
Föl-föllobogtok magasan,
S reggel felé a nagy tüzeknek
Már csak hideg, holt hamva van.*

A kép kegyetlenül talál. Gondoljatok vissza azokra a vészesen lobogó tüzekre, amelyek tíz-húsz esztendővel ezelőtt izgalomban tartották a parlamentet és az országot – mi maradt meg belőlük? Elhamvadt emlékek és néhány megrokkant párt-ember.

Nemzeti szempontból Petőfi a politikusnál többre tartja az író-t. Meg is okolja, miért.

*Nyelvünk, egyetlen kincsünk, melyet
 Apáink örökségiből
 El nem rabolt még az enyészet,
 Az ellenünk eskütt idő.
 Nyelvünk is veszendőben volt már ...
 . . . Kevély urak, e szent betegnek
 Milyen segélyt nyújtottatok?
 ... Költők valának ápolói,
 E rongyos, éhes emberek,
 Ők ápolák és menték meg ...*

Ha valóban nyelvében él a nemzet, akkor a magyarság költőinek köszönheti életét és nem a latin nyelvhez oly sokáig és oly csökönyösen ragaszkodó politikusainak, még kevésbbé elnémetesedett mágnásainak.

A nemzetek rettenetesen következetesek a bűneikben. Ezer esztendő óta újra és újra a pártoskodás és a külső veszedelmekkel szemben való közömbösség buktatta el Magyarországot. Ezer esztendőn keresztül a nemzet nem okult a maga kárán. Pedig mindig akadtak egyes próféták, akik éles szemmel meglátták a veszedelmet és harsány szóval óvták a nemzetet.

Isten csodája című költeményében így szól Petőfi:

*A meddig a történet csillaga
 Röpi a múltakba sugarát:
 A szem saját kezünkben mindenütt
 Saját szívünkre célzó gyilkot lát.
 S ez öngyilkos kéz hányszor szállá ránk!.. .
 Isten csodája, hogy még áll hazánk.*

Másutt így kiált fel:

*Azért nem győzött eddig is e hon,
Mert soha nem volt egy akaraton . . .*

A *Fekete-piros dal*-ban ily szavakkal jellemzi a magyar közömbösséget a külső veszedelmekkel szemben:

*Mohács, Mohács . . . tarka lepke, gondtalanság
Röpködött előttünk,
Azt űztük, pedig már a török oroszlán
Elbődült mögöttünk.*

Úgy látszik, az 1848-as veszedelem idején is csakúgy, mint ma, divatja volt a botrányos mulatozásnak, mert a költő így háborog:

*Fönn a kormány alszik, mi pedig itt alatt
Vigadunk, dőzsölünk,
Mintha mind a három isten nem gondolna
Mással, csak mivelünk.
Fessük zászlainkat fekete-pirosra,
Mert gyász és vér lesz a magyar nemzet sorsa.*

A nemzetgyűléshez intézett költői szózatában széles és erős vonásokkal írja meg a nagy idők törvényhozó testületének kötelességeit. Amit mond, az megdöbbentően illik az ország mai tragikus helyzetére:

*Az a hon, melyet őseink szereztek
Verítékökkel s szívok vérivel,
Az a hon többé nincs meg, csak neve
Bolyong közöttünk, mint a íemetőből
Éjféli órán visszajött kísértet. . .
. . . Mit őseink egy ezredév előtt*

*Tevének, azt kell tenni most ti nektek,
Bármily erővel, bármily áldozattal,
Bár mind egy szálig elvesztek belé,
Hazát kell nektek is teremteni!
Egy új hazát, mely szebb a réginél...*

És:

*A kit nem égő honfiérzelem
És tiszta szándék vezetett ide,
Mit hiúság vagy silány önérdék
Csábít e helyre, az szentségtelen
Lábbal ne lépjen e szentelt küszöbre.*

Ledőlt szobor című szimbolikus költeményét, amely a magyar lelkiismeret fenséges megnyilatkozása, így végzi:

*Föl, nemzetemnek apraja, nagyja,
Szégyen reá, ki lomhán vesztegel,
Dicsőség arra, aki dolgozik...
Válasszatok most: szégyen vagy dicsőség!*

A költőnek nincs érzéke a pártpolitika iránt, ő nem ismer pártokat, csak magyar nemzetet. Értethetetlen előtte, hogy azok, akik komor időkben az ország sorsát intézik, hogyan vetemedhetnek személyes tusákra, kicsinyes gáncsvetésekre és szószátyárkodásra. A keserűség és a harag rettenetes szavakat ad a szájába, amidőn így dörög *A szájhősök* felé:

*Meddig tart ez örült hangzavar még?
Meddig bőgtök még a hon nevében?
Kinek a hon mindig ajkain van,
Nincsen annak, soha sincs szívében!
Mit használtok kofanyelvetekkel?*

*Évrül-évre folyvást tart e zaj.
 És nem ott-e, ahol volt, a nemzet?
 Nincs-e még meg minden régi baj?
 Tenni, tenni! a helyett, hogy szóval
 Az időt így elharácsoljátok ...*

*S oh mi vakság! fölemelte még a
 Népszerűség őket paizsára,
 Az elámult sokaság, miképen
 Megváltóit, karjaiba zárja.
 Megváltók? ők a hon eladói,
 Elveszünk ez ordítok miatt...*

A szörnyű szavakat 1847-ben írta le Petőfi; de vajjon mit írt volna, ha 1992-ben ott ülhetett volna a nemzetgyűlés írói karzatán – ? Bizonyos: a költő igen sokat követelt a politikustól, de joga volt hozzá, mert senki többet nem adott a nemzetnek, mint ő.

Kifakadásai erősen megtépték a törvényhozás tekintélyét, de ez a sokat hangoztatott tekintély egy választott testületnél nem is lehet isten kegyelméből való jog, hanem csak szerzett érdemek jutalma.

A nemzetgyűlésnek nemsokára alkalma lesz, hogy meghódoljon Petőfi Sándor emléke előtt. De ezzel a magyar politikusok csak önmagukat becsülik meg, mert hiszen elmúltak az idők, midőn

*Lenézik a szegény költőket
 Ez elbízott, kevély urak...*

Petőfi Sándor emlékét méltóan akkor becsülnék meg, ha a nemzetgyűlés minden tagja a szívébe vésné a költő szavait, amelyek minden idők magyar törvényhozóinak szólanak.

1922. december 21.

HÚSVÉTI CSODA

Isten fia leszállott a földre, hogy megalapítsa a szeretet birodalmát; az emberek pedig megostorozták, leköpdösték és keresztre feszítették.

Nem pokolból fajzott ördögök, hanem emberek hurcolták vesztőhelyre az Igazságot, emberek, akik egyenkint talán derék polgárok, becsületes tisztviselők és szerető családapák voltak.

Ember volt a papi fejedelem, aki oly buzgón szolgált a holt törvényt, hogy nem ismerte fel többé az eleven igazságot.

A császár tisztartója is ember volt. ő hitt Jézus ártatlanságában, de nem akarta, hogy „nagyobb háborúság lenne”, inkább prédául engedte a bárányt a farkasoknak.

Emberek voltak a tanítványok is, akik az örök életet nyerték a Mestertől és első kakasszóra megtagadták.

De hiszen a cégéres áruló is ember volt, talán valamennyi közt a legemberibb. Nem a rosszat, csak a maga hasznát kereste és midőn megértette, mit művelt, eldobta magától a hasznot és szíve keserűségében megölte magát.

És a nép? Amíg csodákat várt a Megváltótól, hozsannát kiáltott neki és útjára terítette a ruháit;

midőn azonban megpillantotta a megkötözött Jézust, halált kiáltott reá. Van ennél rettenetesebb és van emberibb dolog?

Bús magyar tollforgatók gyakran hasonlították már össze nemzetünk sorsát Krisztus kínszenvedéseivel. Igaz, Magyarországot sem annyira gonoszság, mint inkább a tisztartók rövidlátása, a hatalmasok közömbössége, a hívek gyávasága és a nép ingatag volta adta hóhérainak kezébe. A cserbenhagyott országgal is ez történt, hogy idegen zsoldosok meztelenre vetkőztették és megcsúfolták, a világ hatalmasai pedig, nehogy „nagyobb háborúság lenne” mosták kezüket és elfordították arcukat.

De ezzel vége is a hasonlatosságnak. Az eltemetett igazságot föltámasztotta sírjából a húsvéti csoda, Magyarországra azonban a sírban rothadás vár, ha meg nem menti fiainak akarata.

De vajjon meg van-e egyáltalában a magyarságban az akarat, hogy megmentse az országot?

Megértik már a Vének az élet törvényét? Többre tartják már a hatalmasok az igazságot a maguk kényelménél? Elkészültek a tanítványok arra, hogy hitet tegyenek az igazság mellett? Megutálták már a Júdások kapzsiságukat? Eggyé lett a nép?

A válasz késik. A vérző ország tántorogva járja a Golgotát. Akik a vesztőhelyre hurcolják, emberek és magyarok, te és én vagyunk, derék hazafiak, jó tisztviselők, családapák.

1923. április 1.

TREUGA DEI!

Megint egyszer felhők torlódnak Európa egén. Vagy ki sem tisztult még? Ezúttal elsötétítik az egész láthatárt. Nem bizonyos még, mit hoznak, terméke-nyítő esőt-e vagy jégverést.

A nyugati nagyhatalmak megérettnek látják az időt, hogy „állandó állapotokat” teremtsenek a Duna-völgyében. Rejtély egyelőre, hogy a dunai konferencia kezdeményezői, akiknek természetesen az a fő törekvésük, hogy szilárd frontot alakítsanak Ausztria függetlenségének biztosítására, mi módon vélik összeegyeztethetőknek a dunai államok ellentétes érdekeit. Mert ezek az érdekek, még magának a kisantantnak körében is, erős szög alatt szétfutnak.

Csak egyben ért egyet a három kisantantkormány: szeretnék az alkalmat arra használni, hogy újabb kínai fallal bástyázzák körül mai birtokállományukat. De már például abban, hogy mitől féljenek jobban: a Habsburg-restaurációtól vagy a német csatlakozástól, eltérő a véleményük. Míg Csehország, mely földrajzi helyzeténél fogva a német sárkány torkában ül, a Birodalom újraébredésében halálos veszedelmet lát, addig Jugoszlávia láthatóan nem idegenkednék a gondolattól, hogy a német erőt megnyerje saját nemzeti céljai szolgálatának.

A magyar álláspontot a dunai blokk kérdésében

precízen körvonalozta Gömbös Gyula miniszterelnök. Csak olyan megoldást fogad el, mely elismeri nemzetünk egyenjogúságát, nem zárja el a revízió útját és nem teszi lehetetlenné a kisebbségek védelmét. Minden megegyezéssel, mely rácáfol a Gömbös-féle formulára, a nemzet lemond önmagáról.

Ha józan emberi ész intézné az európai nemzetek sorsát, akkor kizártnak tarthatnók, hogy a nagyhatalmak erejük és tekintélyük latbavetésével reánk akarjanak kényszeríteni olyan megoldást, amely ellenkezik nemzetünk életérdekeivel. A párizsi békeszerződéseknek hatalmi szó szerzett érvényt és a tapasztalatok, melyeket velök gyűjtöttek, legkevésbé sem ajánlják ezt a módszert. Nem volna benne sem logika, sem köszönet, ha egyik életképtelen kényszer-szerződést fölcserélnék a másik életképtelen kényszer-szerződéssel. A mai nemzedék jóllakhatott már a Trianonokkal.

Az általános bizonytalanságban csak egy dolog bizonyos: hogy a dunai értekezlet, ha egyszer összeül, nagy feladatok elé fogja állítani a magyar politikát. Szüksége lesz minden éleslátására, tapintatára, bátorságára és szívósságára, hogy szerencsésen keresztülkormányozza az államhajót az aknamezőkön. Külügyi politikánk vezetőjében megvannak mindezek a tulajdonságok, de ezeken kívül szüksége lesz még valamire: arra a tekintélyre és erkölcsi erőre, melyet egy fegyvertelen és szegény nép képviselőjének egyedül csak az egységes és fegyelmezett nemzeti közvélemény adhat meg. Mert hiszen számolnia kell azzal a lehetőséggel is, hogy hatalmas külföldi barátaink a változott világhelyzet következtében nem áll-

hatnak olyan imponáló módon mellettünk, mint állottak nem egyszer a múltban. Pedig lehet, hogy ezúttal évszázadokra eldől a nemzet sorsa.

Úgy hisszük, az egész nem-politikus közvélemény egyetért velünk, ha kifejezést adunk annak az óhaj-tásnak, hogy tekintettel a zavaros európai helyzetre, meg kell teremteni a magyar közéletben a Treuga Dei-t! Lehetővé kell tenni, hogy mindaddig, míg nem enyhül a külső feszültség, az egész magyarság testvéri egyetértéssel sorakozzék a hatalmon levők körül.

Méltatlan és veszedelmes lenne, ha abban az órában, mikor a Sors bírói széke elé szólítja a magyart, egy önmagával meghasonlott, kicsinyes viszályokba merült nép jelentkeznék. Egy nép, amely a napi-politika szegényes morzsáit többre becsüli az ország jövőjénél. Ne feledjük: sem Mohács, sem Trianon nem tiporta volna porba Magyarországot, ha a pártszéifüvedély a kellő pillanatban háttérbe tudott volna vonulni a nemzeti nagy érdek előtt.

A Pax Sacrát, az Isten békét, a pártok politikai fegyverszünete alapján képzeljük. Közös megegyezéssel távolítsanak el a közéletből minden robbanó anyagot. A vitás kérdések és törvényjavaslatok tárgyalását, melyek nincsenek közvetlen összefüggésben a nép anyagi érdekeivel, de melyek – akár joggal, akár jog nélkül, az most mellékes! – alkalmasak arra, hogy bizalmatlanságot és nyugtalanságot ébreszsenek a társadalom egyes rétegeiben: függeszték fel és halasszák el a külső feszültség enyhüléséig.

Ereje érzetében a kormányzópárté legyen a kezdeményezés. Bizonyos, hogy ilyen nagystílusú és nobiles gesztust éppen a mostani pillanatban örömmel és

elismeréssel fogadna az ország. Ne az igazságot keressük most, hanem a békét. Politikában az igazság egyébként is relatív fogalom és azok, akik mindig és minden körülmények közt a vélt vagy valódi igazukat vitatták, együttvéve többet ártottak már ennek az országnak, mint külső ellenségeink. Már Rákóczi fejedelem megállapította, hogy a török uralmat nem a moszlimok fölényes ereje, hanem a pártharcokban szétmállott magyarság gyöngesége hozta az ország nyakára. Nincs jogunk hozzá, hogy személyes érzékenységünknek és egyéni önérzetünknek szerepet engedjünk a fórumon, mikor a nemzet jövőjéről kell gondoskodni.

A történelem komoly időszakaiban minden valamirevaló nép életében elhalkulnak a pártharcok és uralomra jut a közös eredet és a közös célok gondolatcsoportja. Amely nép erre már képtelen, az magában hordja a betegség csiráit. Ha a magyar pártok vezérei felelősséget tudnak vállalni azért, hogy a dunai kérdésből kifolyóan semmiféle veszedelem nem fenyegeti az országot, akkor ám folytassák eddigi politikájukat; ha azonban nem merik garantálni nemzeti biztonságunkat, akkor kössék meg sürgősen a Treuga Dei-t, ha csak nem akarják Magyarországot olyan helyzetbe hozni, hogy legjobb külföldi barátai is kénytelenek legyenek kétségbevonni a nemzet életképességét.

Ez nemcsak a mi, hanem úgy hisszük, a legtöbb nem-politikus magyar ember véleménye. Pedig senki sem tagadhatja, hogy ők, a politikai ambíciók nélkül dolgozók és adózók a nemzet igazi ereje.

1935. szeptember 1.

MOHÁCS NÉPE

Nem akarunk vitába szállni egyik magyar párt-programmal sem. Tiszteletben tartjuk mindenki politikai meggyőződését, föltéve, hogy csakugyan meggyőződés.. Ezúttal csakis arról óhajtunk beszélni, ami a pártpolitika *fölött* van. Mert kell valahol a nemzet életében egy tisztultabb légkörű magaslatnak lennie, ahol összetalálkozhatnak és kezet foghat egymással mindenki, aki jogot tart a magyar névre. Ha egy nép nem képes többé a pártviszályok iszapjából kivergődni, ha annyira elvakult, hogy nem látja meg többé a nemzet egészét fenyegető veszedelmeket és ha megtagadja a közös célkitűzéseket, más szóval: ha a hazafiérzést nem a szeretetben, hanem a gyűlöletben keresi, akkor veszendőben van a történelmi tudat és bomladozóban maga a nemzet.

Azok a szörnyű történelmi katasztrófák, melyek a magyarságot időről-időre összetörték és évszázadokra visszavetették a haladás útján, rendszeresen olyan időkben következtek be, mikor a pártgyűlölködés elhatalmasodott az országban és külső veszedelmekkel szemben vakká és süketté tette a társadalmat.

A sajtópárti csatavesztést megelőzte a kún bevándorlók üldözése. Azok a magyarok, akik felkoncolták Kötöny kun vezért és házanépét, bizonyára

meg voltak róla győződve, hogy nagy szolgálatot tesznek a közjónak, ha irtják az idegen betolakodókat. A sajtóparti döntés tragikus órájában a kun sereg fel-dühödött harcosai vagy az ellenséghez pártoltak, vagy kivonultak az országból. És Magyarországra ráeresz-kedett a tatár éjtszaka.

A mohácsi vérszt véres osztályharc előzte meg: a Dózsa-féle pórlázadás. Midőn aztán a szultán elfog-lalta Nándorfehérvárt és a török halálmalom már a Száván innen örölte a magyarság csontjait, Budán nem törődtek a pogánnyal, hanem ádáz politikai har-cokat vívtak, Báthory vagy Verböczy legyen-e a nádorispán? És miközben a király és a magyar ifjú-ság színe-java utolsót hörgött a mohácsi síkon, Szege-den negyvenezer katonájával mozdulatlanul vesztegelt Szapolyai János, mert ez nem az ő, hanem a király háborúja volt, a magyar parasztság pedig megköny-nyebbült, hogy Szolimán szultán befejezte a munkát, amit Dózsa György félbehagyott. És Magyarországra ráereszkedett a török éjtszaka.

A világháború után Károlyi Mihályék annyira gyűlöltek a történelmi Magyarországot, hogy jó-barátokat láttak a hiénákban is, amelyek Szent István birodalmának sírja körül üvöltöztek. Magyar-országra ráereszkedett a trianoni éjtszaka, de a tria-noni gyalázat nem lett volna olyan arcpirító, ha az osztálygyűlölet előzetesen darabokra nem tépi a magyarságot.

Egy szóval sem mondjuk, hogy a nemzet egy újabb Mohács felé evez. Bizonyos azonban, hogy az a félelmetes kozmikus rengés, amely birodalmakat nyelt el és átalakította egész világrészek képét, nem

ért véget a világháborúval, hanem éppen most megint óriás feszültséggel tölti meg Európa légkörét. Hogy katasztrófális kirobbanás, vagy világrészünk egész hatalmi rendszerének zajtalan eltolódása lesz-e az eredmény, azt egyikünk sem mondhatja előre. Annyit látunk csak, hogy a világhatalmak veszedelmet szimatolnak és ész nélkül fegyverkeznek, miként a vadember is fegyveréhez kap, mikor napfogyatkozás izgatja fel az idegeit.

Sejtjük és érezzük, hogy holnap ismét nagy változások lesznek Európa térképén. Megvan annak a lehetősége is, hogy előttünk, magyarok előtt megnyílnak a jobb jövőbe vezető kapuk. Birtokunkba venni a jövőt és megtalálni helyünket a nap alatt azonban csak az esetben leszünk képesek, ha politikai szenvedélyeink nem fajultak el annyira, hogy elhomályosítsák történelmi tudatunkat és ha minden párt- és osztályellentétünk fölött is egységes nemzet tudunk maradni. Nekünk igenis vannak elintéznivaló belső ügyeink, de jaj nekünk, ha azoknál nem tartjuk ezer-szer fontosabbnak Magyarország gyalázatos megcsónkításának ügyét.

Innen is, onnan is azt halljuk, „a belső revízióknak meg kell előznie a külsőt!” Az Isten szerelmére, mi az a belső revízió? Bizonyos pártpolitikai, vagy nem bánjuk, világnézeti elvek érvényesítése. De mi összefüggés van ezek és a trianoni gázság jóvátétele közt? Miért keli a jóvátételt, mely a magyarságra nézve végül is élet és halál kérdése, elhalasztani, míg egy párt vagy irány követelményei nem teljesültek? Ki érti meg az öngyilkosságra biztató jelszót?

Nyilvánvaló, hogy a háború győztese ma már

belátják, hogy végzetes hibát követtek el Magyarország feldarabolásával. Az emberiség sorsának intézésében részes államférfiak Európa nyilvánossága előtt hamut szórnak a fejükre. Bevallják, hogy Trianonban bünt követtek el saját nemzetük ellen, – nekik természetesen *ez* a döntő körülmény. Nem tőlünk, magyaroktól függ, mikor fog ütni az ország feltámadásának órája. Az azonban már tőlünk függ, hogy a történelmi pillanat készületlenül ne találjon minket. Fölkészültek pedig akkor leszünk, ha a sorsfordulat olyan nemzetet talál Csonka-Magyarországon, amely egységes az igazságtalanságok jóvátételének követelésében. Mert kis népek közül becsülete, súlya, pártfogó barátja, sőt szerencséje is csak annak van, amely nemzeti életét az igazság és a függetlenség alapjaira építette és amely válságos időkben egységes tud lenni. Az ebben rejlő erőt semmiféle külső hatalom pártfogása nem képes pótolni.

Egyelőre *az* a helyzet, hogy a magyar revízió lehetőségéről és szükséges voltáról többet tanácskoznak az angol parlamentben és a francia kamarában, mint a magyar országgyűlésen. Mert mi magyarok, csakúgy, mint egykor Muhipuszta, Mohács és Trianon népe, megint azt keressük, ami elválaszt minket egymástól, nem azt, ami egybekovácsolja a nemzetet.

1938. március 29.

PÁRT ÉS NEMZET

Abból, hogy valaki tagja vagy nem tagja egy pártklubnak, nem következik még, hogy az illető okosabb ember és nagyobb hazafi, mint a többi magyar. Az elvei sem tesznek senkit államférfivá, hanem inkább a haszon, melyet az országnak szerezni képes. A politikus értékmérője csakúgy mint a királyé és az utcaseprőé: szellemi képességek és jellemtulajdonságok eredője.

Békés időkben talán nem nagy szerencsétlenség, ha a közfelfogásban összezavarodnak ezek a kezdetleges igazságok és ha ügyeskedő középszerúségek, akik meggyőződéssel tudják kisajátítani a legnépszerűbb jelszavakat, a vezérek sorába kerülnek; sorsdöntő napokban azonban a jelszó-politika és a jelszó-politikusok életveszélyesek a nemzetre nézve. Az egészséges nép, amely ösztönösen átérzi a saját létfeltételeit, azzal reagál minden komoly veszedelemre, hogy rögtön túlemelkedik a pártellentéteken. Azt mérnők mondani: az életrevaló társadalmat arról lehet megismerni, hogy külső támadás idején össze tudja fogni a nemzeti erőket. Az összefogásnak pedig csak egy célja lehet: pártkülönbség nélkül a legtehetségesebbek álljanak a nemzeti arcélre.

Nem akarjuk az ördögöt a falra festeni, de nyil-

vánvaló, hogy Európa légköre mostanában telítve van romboló energiákkal és szinte kibírhatatlan feszültséggel. Hogy a láthatatlan tűzhányók ki fognak-e törni és hogy pusztító hatásuk ki fog-e terjedni Magyarországra, azt ebben az órában nem tudnók megmondani, de Chamberlain vagy Ribbentropp sem tudná. Éppen ez teszi az általános helyzetet olyan ijesztővé, hogy névtelen és kiismerhetetlen démoni erőknek van kiszolgáltatva az emberiség sorsa.

A világhatalomtrófa lehetősége azonban megvan és öngyilkos könnyelműség volna, ha nem néznénk farkasszemmel a leggonoszabb eshetőségeivel is. Vajjon mi a teendőnk a nyugalom órájában, amelyet talán csak a vihar előtti csend engedélyez nekünk? Ügy gondoljuk, ez az a pillanat, mikor minden belső villongásnak el kell némulnia, ez az az óra, mikor nem lehet szó többé pártokról, hanem csak nemzetről. Ha kedves nekünk a nemzet élete, akkor nem szabad visszaesnünk a magyarság ősi bűnébe, hogy nyomorúságos civódások kedvéért hátat fordítsunk a gigantikus veszedelemnek, mely kívülről közeledik. A magyar politikának ki kell józanodnia abból a szégyenletes, gyűlölködő mámorból, amely vakká és süketévé teszi a közeledő halállal szemben, mint a dürgő fajdkakast.

Félreértések elkerülése végett mindjárt hozzátesszük, hogy mindennek nincs köze a törvényhozás előtt fekvő reformjavaslatokhoz. Tárgyalják le azokat a törvényeket, hogy a méreganyag végre kikerüljön a nemzet véréből. Arról van most szó, hogy a magyarság legjobb elméit bele kell vonni a köz szolgálatába. Lehetséges, hogy holnap a sors már fölveti előttünk a lét és nemlét kérdését, a válaszáért óriás felelősségét

pedig nem vállalhatja semmiféle párt, csak maga a nemzet összessége. A nemzet összességét parlamentáris országban a minden pártból való legerősebb és legtisztább agyvelők képviselik.

A közelmúltban nálunk ugyancsak préda módon bántak az erős agyvelők nemzeti tőkéjével. Rendszeres lejárató hadjáratot szerveztek olyan nevek ellen, amelyeket tisztelettel emleget a külföld. Ezekkel a hajszákkal óriás erkölcsi pusztítást végeztek az ország társadalmi rendjében, mert megingatták a tekintély tiszteletét, a nélkül, hogy más erkölcsi értéket tudtak volna a helyébe állítani. Akárki János, ha csökönyösen és arcátlanul ismételteti, hogy Deák Ferencet megvesztegette Bécs, a tömegek előtt talán le tudja járatni a haza bölcsét, de pótolni Deák Ferencet százezer Akárki János sem tudja.

Semmiféle pártátcsoportosításnak vagy koalíciós gondolatnak nem egyengetjük az útját – mikor a nemzet életéről és jövőjéről van szó, a politikai rutin megszokott segédeszközei bosszantóan kicsinyes benyomást tesznek, – mi csak azt akarjuk, az urak értsék meg, hogy most nem valamely párt, hanem az ország érdekét kell szolgálniok. Az országnak ezekben a komor napokban nemcsak békére van szüksége, hanem az erők összefogására is. Gróf Teleki miniszterelnök megmutatta a járható utat, mikor pártközi értekezlet elé terjesztette a Kárpátalja autonómiájának kérdését. Azt hisszük, elsőrendű nemzeti érdek, hogy amíg tart a nemzetközi feszültség, addig a kormány-párton kívül álló államférfiak is osztozzanak a kormányzat gondjaiban és felelősségében. A magyar politikusok soraiban tudunk olyan férfiakat, akiket, ha

véletlenül nem Magyarországon, hanem Angliában születtek volna, a brit kormány most feltétlenül belevonna a tanácskozásaiba. Egy szegény nép esztelen pazarlása lenne, ha mi megvetnők a Gondviselés ajándékát.

Az erőknek a pártok fölött való összefogása csak akkor lesz gyümölcsöző, ha a magyar közéletben olyan légkört tudnak teremteni, amely mentes minden gyűlölködéstől. Az elmúlt hetekben a képviselőházi naplóban olyan képviselői párbeszédnek szerepeltek, amelyek a durva és alantas hangjuknál fogva ennek az országnak minden más nyilvános gyülekezetében elképzelhetetlenek volnának. Ez tegnap volt. Ma azonban már az a helyzet, hogy ki az egyik magyart gyűlöletre izgatja a másik ellen, az ellenséges hatalmak homályos terveit szolgálja.

1939. március 25.

HÚSZ ESZTENDŐ

Nem felejtettétek még el, mikor volt az, hogy nyilvánosságra kerültek a trianoni békefeltételek? Most hétfőn múlt húsz esztendeje. Azokban a szépnevű kerti kastélyokban, ahová Clemenceau a legyőzötteket idézte, vetett szikrát a szörnyű gyűlölet, mely megérlelte ezt a mostani háborút. Nem tudjuk az antant-államférfiak képesek-e pirulás nélkül visszagondolni arra, ami akkoriban történt? Mert annyi például bizonyos: a diplomácia nem ismer még egy okiratot, amelyet annyi léhasággal és akkora kontár tudatlansággal szerkesztettek volna, mint a trianonit. Az államférfíúi színvonalat egyedül gróf Apponyi Albert felséges beszéde mentette meg: a beszédből áradó nemes méltóság és férfias fájdalom történelmi szomorújátékká nemesítette a pöffeszkedés, harácsolás és fosztogatás silány szatír játékát.

A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés aránylag még elég jól bánt Magyarországgal. A demarkációs vonalat úgy húzta meg, hogy Ausztria némely déli részei az ellenség kezére jutottak, Magyarország határait azonban épségben hagyta, a békekötésig az ország területéből egy talpatnyit sem kellett feladnunk. A

magyar csapatok a szerződés értelmében teljes fegyverzettel vonulhattak hazájukba, magukkal vihették tüzérségi felszerelésük felét is. Magyarország egyébként jogot nyert, hogy tíz hadosztályt fegyverben tartson, ami békelétszám mellett 70.000 embernek felelt volna meg. Jogtalan, azaz a fegyverszüneti szerződéssel ellentétben álló külső támadás esetén a magyar kormány nemcsak ezzel a tíz hadosztállyal, de a harcterekről hazajött közel egymillió katonával is rendelkezhetett volna.

Báró Lukachich Géza altábornagy, akinek könyvéből ezeket az adatokat idézem, úgy vélekedik, hogy ellenségeink olyan szánalmas állapotban voltak, hogy tíz magyar divízió a siker biztos tudatában vehette volna fel velők a harcot.

Azonban gróf Károlyi Mihály, akinek ködös agyában Isten tudja miféle pacifista rögeszmék burjánoztak, hallani sem akart fegyveres ellenállásról és elvetette a Diaz-féle egyezményt, Linder Béla pedig, a valószínűtlen hadügyminiszter, gondoskodott róla, hogy kiirtsa a magyar csapatokból a katonai szellem utolsó szikráját is.

Csehek és románok, mikor boldogan tudomásul vették, hogy a magyarság megtette nekik azt a szíveséget, hogy lefegyverezte és védtelenné tette önmagát, hirtelen oroszlánokká változtak és egymással versenyt futva megszálltak olyan magyar területeket, amelyekről azelőtt álmodni sem merészeltek, a győztes nagyhatalmak pedig, mivel nem tudták, hogyan akolbólíthatnák ki a bitorlókat, a békesség kedvéért elfogadták

a kész helyzetet. Ez volt az az eset, mikor minden magyar férfinak fegyvert kellett volna fognia? Dehát az akkori kormányban nem volt egy férfi sem.

Hogy ennyire jutottak a dolgok és hogy a szomszéd államok kedvük szerint osztozhattak a magyar vármegyéken és csereberélhették maguk közt a színmagyar városokat, annak – mi tagadás benne – maga a magyarság volt oka; mint már annyiszor a múltban, megint lépre ment néhány olcsó jelszónak és az összeomlás után eltúrte, hogy az ország leggyöngébb agyvelői gondolkozzanak helyette.

Az elmúlt húsz esztendő folyamán a magyarság, amely, ha jó szél fúj, Európa legeszesebb népe, bölcs és férfias fegyvelmezettséggel fokozatosan kiemelkedett a mocsárból, hová az őszirózsás kalandorok taszították. Visszanyerte becsületét, önérzetét és tekintélyét. A trianoni szerződés pedig minden külső erőszak nélkül meghalt, megölte a saját abszurditása, kivégezte a középkori csökönyössége, amellyel hadat üzent a huszadik század minden etikai és politikai igazságának.

Ha az európai népek kormányzásában csakugyan valamelyes szerepe jut a józan belátásnak, akkor a legközelebbi békekötés alkalmával az államférfiaknak eszükben kell tartaniok, hogy a mostani háború magvát az elvakult gyűlölet és telhetetlen kapzsiság vetette el, amelynek jegyében a párizskörnyéki szerződések megszülettek. Olyan férfiak, amilyenek a húsz év előtti békeszerzők voltak, csak fegyverszünetet képesek kötni, békét nem.

A lecke, amit a háború adott, az egész emberiségnek szól. De van egy külön magyar tanulság is.

Újból beigazolódott, amiről a nemzet egész történelme tanúskodik, hogy a magyar mindig maga ásta meg a sírját, amelybe ellenségei temették. Ha azonban egyértelműen elhatározta, hogy élni akar, akkor nem volt az a hódító és nem volt az az elnyomó, akit túl nem élt volna.

1940. január 21.

„BÍZNI, DOLGOZNI, ENGEDELMESKEDNI!”

A miniszterelnök ezzel a három szóval határozta meg a mai magyar társadalom kötelességeit. A hármas igének, nem ugyan nyelvészeti, de nemzetpolitikai *szempontból, közös gyökere van és ez a nemzeti fegyelem!* Ezen a helyen elég sok szó esett már erről a tárgyról, mert a mi meggyőződésünk szerint összefogásra és engedelmességre nemcsak ma, nemcsak a pillanatnyilag kiélezett külpolitikai helyzetben van szükség, hanem ez a magyarság boldogulásának legáltalánosabb, legállandóbb és legfontosabb kelléke és feltétele.

A múltban, valahányszor a nemzet az élet hullámain a magasba emelkedett, mindig a jó megszervezettség volt a lendítő erő; valahányszor pedig a sors sötét mélységekbe taszította népünket, mindig a fegyelem bomlása készítette elő és kísérte a katasztrófát. Miért volt a magyar mindig nagyszerű katona? És a „pártvillongás” miért lett magyar szállóige, mint nem egy nemzeti szerencsétlenség okozója és magyarázata? Úgy látszik, nálunk a katonai fegyelem felszabadítja a nép legjobb faji tulajdonságait. A csatatéren a magyar bátor, áldozatkész, szívós, ötletes, igénytelen és jó bajtárs. A lövészárokban megtalálja legjobbik énjét.

Azt hisszük, a magyarság legrokonszenvesebb típusa a katona, a legellenszenvesebb pedig a kortes. A politizáló magyar nehezen kielégíthető, cinikus, féktelenségre hajlamos, tetszetős frázisoknak könnyen felülő. A magyar történelem dicsőséges korszakait mindig egy-egy erőszakaratú, nagy emberi egyéniség lángelméje világítja meg. Szent István, Szent László, Nagy Lajos, Korvin Mátyás: valamennyien akaratatláták és keménykezű katonakirályok voltak; ők engedelmességre, harcra és munkára tudták lelkesíteni népüket. A hanyatlás korszakaiban nem a harc és nem a munka, hanem a kritika érdekelte a magyarságot; a kor reprezentatív magyarja ilyenkor nem a katona, hanem a politikus. A politikus, aki markában óhajta tartani a király üstökét, aki a fegyveres ellenállás jogát iktatja be a törvénykönyvbe és Dobzse Lászlót csinál Szent István utódjából.

Ha a miniszterelnök ma szigorú fegyelmet kíván a néptől, ezt abban a tudatban teszi, hogy olyan időket élünk, amelyek tele vannak nagyszerű lehetőségekkel és lappangó veszedelmekkel. Minden egyes lépés, amit a magyarság most előre tesz, kincsek birtokába juttathatja, de csapdába is ejtheti. Ha egy nemzetnek egyáltalában még joga van az élethez, akkor ilyen helyzetben nem jöhetnek szóba egyéni vélemények és személyes ambíciók, az egész népnek egységes vezényszóra kell haladnia és cselekednie.

Minden magyar ember megérti, hogy Mátyás királynak – legyen most ő a nemzeti fegyelem szimbolikus megtestesítése! –, hogy Mátyás királynak joga van parancsolnia és joga van engedelmisséget követelnie. Ebben egyet értünk valamennyien és elté-

rés csak annyiban lehet köztünk, hogy némelyek a nemzeti fegyelmet csak úgy tudják elképzelni, ha önmagukat gondolják bele Mátyás király helyébe.

Hazafias és becsületes politika ma csak az lehet, amely feltétlenül alárendeli magát a világtörténelmi óra követelményeinek és visszafojtott lélekzettel várja a holnapi döntést, amely élete és jövője fölött határoz. Közvetlenül Mohács előtt – és ez hozzátartozik Mohács történetéhez – nádorcsere volt az ellenség szemé előtt: krónikáink szerint akkor a magyar politikusokat nem is annyira a török veszedelem, mint inkább a két nádorjelölt ádáz versengése izgatta. Aki közülünk nem kívánkozik egy újabb Mohácsra, annak jelszava legyen: bízni, dolgozni és engedelmeskedni!

1940. július 14.

MAGYAR GONDOK

Ha az angyalok a csillagok fölött beszámolnak az 1940-ik évi földi állapotokról, akkor alkalmasint azt jelentik, hogy odalenn, a legsötétebb bolygón, általános bizonytalanság és aggodalom az úr. Mert mindenki érzi a földön, hogy az emberiség most lezár egy évezredes korszakot és megnyit egy újat, az átalakulás pedig semmivel sem jelentéktelenebb, mint volt a bibliai özönvíz. Ennek a félelmetes arányú folyamatnak a világháború csak egyik epizódja.

Öt világréksz népei izgatott várakozásban élnek és nagyban erőltetik a szemüket, hogy belelássanak a ködös jövőbe. Képzületében mindegyik úgy igyekszik lenyomni az események mérlegét, ahogyan érzelmeinek és érdekeinek jobban megfelel, de abban meg-egyeznek ellenségek és jóbarátok, hogy ami ma van, az csak ideiglenes és átmeneti jelenség, és hogy a holnap óriási súlyú meglepetéseket zúdíthat a világra.

Ilyen körülmények közt, mikor a világhatalmak talpa alatt is reng a föld, mintha meg akarna hasadni, ilyen körülmények közt minden valamire való nép, amelynek van becsülete és józan esze, minden nép, amely egyáltalában méltó a *nép* elnevezésre, tömör falanszba sorakozik, hogy egyesült erővel fogja fel és verje vissza a balsors rohamát.

Nincs még egy nép Európában, amely a múltban

olyan keservesen megfizetett volna azért a tragikus oktalanságáért, hogy a külső veszedelmeket többnyire nem egységes, hanem megbontott sereggel fogadta és hogy a házi perpatvarait olyankor kívánta kiharcolni, mikor a végzet ércpatákon tiport végig az országon.

A régmúltban két nagy erőpróbát kellett állania a magyarnak, a mongol és a török világhódító támadását, és mind a két esetben megméretett, könnyűnek találtatott és rettenetesen elbukott. Pedig ma már világosan látjuk, hogy sem a sajjóparti, sem a mohácsi csata nem végződött volna olyan szégyenletes összeomlással, ha a politikai gyűlölködés, a véresszájú demagógia, a hatalmi éhség, az általános engedetlenség és fegyelmetlenség már évekkel előbb be nem szennyezi, meg nem bontja és ellenállásra képtelenné nem teszi a magyar közéletet.

Hogy Magyarországnak ma a közép- és kishatalom elnevezése között kell választania, hogy a mi nagyképességű, férfias és nagyra hivatott népünk élete reggelén reménytelen háborúban már elvérzett és gyászosan megfogyatkozott, azért Isten trónja előtt azoknak a gyűlölködő és telhetetlen éhségű politikusoknak kell felelniök, akik évszázadokkal azelőtt előkészítették a sajjóparti és mohácsi vereségeket.

Az 1867-es kiegyezés után úgy látszott, hogy új erőre és új dicsőségre kap a magyarság, de a világháború után megint jelentkezett az ősi átok és darabokra tépte Szent István országát, mert Károlyi Mihály és Kún Béla egy önmagával meghasonlott népet, egy nemzetet, mely egykor rettegett ősi kardjával együtt eldobta a büszkeségét is, szolgáltatott ki a győztes hatalmaknak.

Ma más a magyarság helyzete, mint akkor volt, de ma is komoly, miként a világ minden népéé az. A véres ködből, mely kontinensek és óceánok fölött ül, új világ készül megszületni. Kétségtelen, hogy az elkövetkező világban az egyes népek helyét és rangját a belső erejük fogja megállapítani. A mi meggyőződésünk szerint a magyar nemzet sorsa, mint a múltban már annyiszor, ezúttal is a saját kezébe van ítéve. Ha minden pártérdek és minden egyéni érdek aia tudja magát rendelni a nemzeti közösségnek, akkor a magyarság átvészeli a válságos időszakot. Ha azonban a vihar előszele ismét felszabadítja a lelkekben lappangó öngyilkos ösztönöket, ha a nép megint a saját testébe vágja a fegyverét, akkor el kell rá készülnünk, hogy a történelem géniusza megint egyszer könyörtelenül végiggázol az országon és évtizedekre vagy évszázadokra megnyomorítja népünket.

A magyarságnak a múltban az volt a végzete, hogy valami titokzatos keleti átok sugallata alatt időközönként széles és hirtelen gesztussal eldobta magától azt, ami a népek életében a legdrágább, hogy aztán a földön kúszva, évtizedes vagy éppen évszázados munkával, nagykeservesen összekapargáljon valamit abból, amit oly könnyen elhajított. Ezt az ázsiai örökséget le kell magunkról ráznunk. Ez mindannyiunk érdeke, a tiéd is, jó olvasó. Tartsd eszedben, hogy aki bármilyen formában a nemzeti egység ellen harcol, az ellened és gyermekeid biztonsága, kenyere és emberi méltósága ellen tör. Mert a Népek Istene heted-iziglen torolja meg az apák bűneit. Azokat is, amiket tunyaságból követtek el az apák.

1941. január 5.

MAGYAR HÚSVÉT

Húsvét a magyarság ünnepe, mert mi vagyunk a feltámadás népe. De ezzel ne nagyon dicsekedjünk, mert nyilvánvaló, hogy aki fel tud támadni, annak előbb sírban kell feküdnie. A feltámadás népe egyszerűs mind a kripták népe. Talán nincs még egy nemzet a kerek világon, melyet annyiszor eltemettek már, mint a miénket. Voltak idők, mikor szinte már elfogyott és elkallódott a híre, mint a keltáké vagy avoroké. De azután, egy-egy napsugaras magyar tavaszon, megint csak kiütötte fejét a föld alól. A ködbe enyésző magyar hősmonda ismét élő és forró valóság lett. Bár pecséttel zárták el a sírját és zsoldosokkal őriztették, mégis feltámadt; a kripták népe a homályból és korhadásból kiimádkozta magát a napfényre, az életbe.

A magyar múltban egyre ismétlődik ugyanegy kegyetlen játék: a *duhajok* egyetlen lázas órán elszórják és elherdálják a magyar élet egész aranytartalmát. Azután jönnek a *serények* és fillérenként összekaparnak megint valamit a hajdani gazdagságból. A mindig jelenlevő duhajok nem tűrik, hogy a magyarság végleg fölépüljön; a serények nem engedik, hogy elpusztuljon. Ma megint a gyűjtésnél és kuporgatásnál tartunk. Apránként összeszedjük, amit mások kidobáltak az ablakon.

Közbe pedig eszünkbe jut, hogy a magyar a saját végzete. Ha arról panaszkodik, hogy üldözi a balsors, akkor bizonyos, hogy önmagát üzi. Talán soha még nép annyira a saját markában nem tartotta a szerencsését, mint a miénk. Ez ijesztő is, de vigasztaló is, mert hiszen csak akarnia kell a jobb jövőt.

Magyarországot mindig a saját bűnei buktatták el és a saját erényei emelték fel. A legnagyobb bűn, amit nép egyáltalában elkövethet, az, ha a saját élet-törvényei ellen cselekszik. Ezer esztendő tanításai szerint a mi nemzetünket mindig a gyűlölködés gáncsolta el. Elbukott olyankor, mikor – Deák Ferenc szavai szerint – a politikai pártok jobban gyűlölték egymást, mint amennyire szerették a hazát. Elbukott olyankor, mikor zord idők jártak az ország fölött és szükség lett volna ezer esztendő minden bölcseségére, bátorságára, összefogására, de a duhajok gyűlölködő, nagyszájú és önző politikára kapatták a népet.

A gyűlölet a magyarság szervezetének halálos mérge. Ahányszor megrészegeedett a magyar az osztály- vagy pártgyűlölettől, mindannyiszor bágyadni kezdett az ereje, zülleni a bátorsága, gyöngülni az akarata, süllyedni a tekintélye. A testvérgyűlölet mennyiségéből, mely a magyar közéletet megfertőzi, ki lehet számítani, milyen mélységekbe kell lezuhannia a nemzetnek. Ellenségeink jól tudják, hogy a magyar, ha egyszer torkon ragadta önmagát, nem ér rá többet, hogy őrizze Szent István örökségét a ragadozóktól.

Él azonban valami hallatlan regeneráló erő a népünkben, amelynek segítségével ki tudja heverni a legmélyebb magaütötte sebeket is és győzedelmeskedni tud a halálon. Ez az emberfölötti szívósság

annak jele, hogy a Népek Istene még szerepet szánt a magyarságnak Európa keletén. Ez igazolja a nemzet jogát az élethez és a jövőhöz.

Húsvéti harangok ha zúgnak, akkor imádkozatok, ti magyar asszonyok, hogy az idei húsvét legyen a magyar béke ünnepe. Béküljön meg a nép önmagával. Gondoljon minden magyar szeretettel magyar testvéreire és gyűlölettel a nemzet külső ellenségére. Ez lesz az igazi húsvét, a magyar húsvét, a feltámadás, az új élet, a visszatérő tavasz ünnepe, ennek harangzúgása békével és derűvel árasztja el a magyar szíveket, még ha sziréna hangja üvölt is bele.

1941. április 13.

„NE BÁNTSD A MAGYART!”

Az Árpádok fejedelmi házától eltekintve, bizonyára a Hunyadiak és Zrínyiek nemzetségében világitott legfényesebben a magyar génusz lángja. Kolozsvár és Csáktornya felszabadulásával a két világhírű nemzetség emléke ismét szorosabban fűződik a magyarság gondolatvilágához. És a visszafoglalt Muraköz katonai és polgári körei csakugyan készülődnek is, hogy új lendületet adjanak a Zrínyi-kultusznak. Egyáltalában ajánlatos volna, ha nagyjaink tiszteletében több logika és nagyobb ítélőképesség érvényesülne, mert ma megszokott dolog, hogy a budapesti polgár olyan utcákon járkal, melyek ismeretlen nagyságok nevét örökítik meg és olyan bronzszobrokat lát, melyek feledésbement hírességeket ábrázolnak. Olyan nemzeti hőroznak pedig, mint Zrínyi Miklós, aki Szigetvár védelmével világhírre emelte a magyar katonai áldozatkésztséget és aki elvégre is egy nemzeti eposz hőse, mindmáig csak igen szerény emléke van a magyar fővárosban.

Természetesen nem felejtjük el, hogy a Zrínyiek nem magyar, hanem horvát vérből eredtek, hiszen ők maguk nem egy alkalommal hangsúlyozták ezt. Az eredetük azonban nem fogyatkozása, hanem inkább dicsősége a magyarságnak, mert a Zrínyieket is, mi-

ként minden szellemet, mely erre a földre valaha fényt árasztott, az ősi tűz lobbantotta lángra, melyet egykor keleti lovasok hoztak át a kárpáti szorosokon. A Zrinyi-családban szinte összezsúfolódtak a nagy egyéniségek. Ez a horvát nemzetség adta Magyarországnak legnagyobb hírű hadvezéreinknek egyikét, ez adta a legnagyobb epikust és a magyar nemzeti gondolat első fényes publicistáját, ez a család szentelte meg mártírvérrel a magyar szabadságot és Zrínyi Ilona személyében ez ajándékozta meg a nemzetet a magyar női érények eszményképével. Fejedelmi bőkezűséggel fizettek a Zrínyiek a magyarságnak, de a nemzet nem maradt adósuk, mert bizonyosak lehetünk benne, hogy életük sohasem lendült volna világtörténelmi magasságokba, ha hozzá nem kötik a magyar sorshoz.

Egyáltalában szembetűnő, hogy a második honfoglalás alkalmával, mely új Magyarországot alapított a török hódoltságából kiszabadult rommezőkön, szláv és germán vérű férfiakkal milyen nagy szerepük jutott. Rákóczi fejedelem szabadságharcaiban nagy számmal küzdöttek rutének, a „fidelissima natio” fiai, de hőiesen küzdöttek tótok és szepesi németek is. Az aradi tizenháromnak pedig a nagyobbik fele ugyancsak germán és szláv eredetű volt. Szláv vérből eredt a magyar nemzeti érzés legendás Tyrteusa. germán vérből a legnagyobb magyar festőművész, nemkülönben az első szobrászmester, a legjobb magyar zeneköltő és a legkülönb orvostudós is.

Ez nem a magyarság ellen, hanem mellette bizonyít. Azt igazolja, hogy a magyar nép ősi idők óta termékeny és hódító kulturális fogékonyság birtokában volt, melyet jobban tudott gyümölcsöztetni, mint a

Dunamedence minden más népe és mely méltóvá avatta az államalkotó és vezető nemzet tisztére. Az osztrák Kürnberger egy 1875-ben írt tanulmányában megemlékezik a bécsi légióról, mely Bem tábornok parancsnoksága alatt harcolt és vérzett – az író megállapítja, hogy a légió viselkedését megértették azok a németek is, akik egyébként élesen ellenezték, de már olyan német nem képzelhető, aki adott esetben cseh nemzeti célokért ontaná a véré.

Mindazok a germánok és szlávok, akik csatatereken, műtermekben, karddal, író tollal vagy a tudós műszereivel a kezükben, szolgálták volna az új honfoglalást, tagjai voltak a nagymagyarok nemzetének, mely Szent István állameszméjéből virágzott ki. A szentistváni rendszer oly bölcsen és elmésen rakta le a maga csővezetékeit, hogy idegenből megtermékenyítette a magyarság vetéseit. Aki ezen változtatni kíván és az országban felgyült erőket idegenbe akarja vezetni, az lemond a nemzeti jövőről, le a magyar életről.

„A török áfium ellen való orvosság” című könyvében Zrínyi Miklós azt mondja: „Felkiáltok, ha kiáltással elijeszthetném azt a dühös sárkányt, kiáltván: *Ne bánts a magyart!*”

Ez a fájdalmas és haragos tiltakozás szól annak a dühös sárkánynak is, mely a Zrínyiek, a Damjanichok, a Munkácsy Mihály ok, Erkelek és Semmelweisok szívében lakó magyarságot kívánja bántani.

1941. november 9.

MIT HOZ A JÖVŐ?

A budapesti lapok karácsonyi elmélkedéseiből kiütközik az igazság, hogy az emberiség a világ teremtése óta sem ment keresztül olyan válságon, mint napjainkban. Kiszámították, hogy a föld lakóinak kilencven százaléka, köztük a világ összes nagyhatalmai, fegyverben állanak, hogy megvédjék azt, amit ők az élethez és a jövőhöz való joguknak neveznek. Talán a vallásos álomlátóknak, akik valamikor a világ végét siratták, voltak ilyen véres látomásaik.

Igazság, hogy a mi szerencsétlen sárgömbünk, kétezer esztendővel a szeretet vallásának megalapítása után, a gyűlölet pokoli tüzében forog. Ha valamiféle éterhullámok mind az öt világrészről közvetítenék a harci zajt, akkor éjjel-nappal állandó mennydörgés nehezednék a szívekre.

De vajjon mi az oka annak, hogy a népek közt régóta ugrásra készen lappangó ellentétek éppen a mi napjainkban ütköznek meg olyan könyörtelen erővel? Vannak, akik ezért a technikai fejlődést teszik felelőssé. A veszedelem eredetét az élet gépiességében látják. A mai mechanika azt a titáni erőt és isteni céltudatosságot egyesíti magában, amit egy-egy lángeszű feltaláló adott belé és amely nagy magasságba lendül az átlagos emberi erő és értelem fölé. Sok vonatkozás-

ban feleslegessé teszi a kézimunkát, ezzel munkanélküliséget, nyomort, elégedetlenséget terjeszt és katasztrófális lehetőségeket készít elő. Másrészről a gépesített haditechnika olyan irtóztató romboló energiákat halmoz fel, melyek állandó feszültségben tartják a népek lelkét és előbb-utóbb, mint bizonyos robbanó anyagok, maguktól is lángot vetnek. A gép, mondják, fellázadt. A gép a mennyországot készült ostromolni és az örök logika új babiloni zürzavart küldött a népekre.

Mi ezt a technikai magyarázatot csak mint mellékes súlyosbító körülményt fogadjuk el. Az okot nem a gépben, hanem az emberi lélekben keressük. Közelebb áll a mi felfogásunkhoz, bár nem azonos vele, egy másik, főleg orosz írók által képviselt gondolat, mely az emberiség katasztrófáját a vallástalanság terjedésével próbálja magyarázni. *Dosztojevszkij*, aki a lángész sejtőképességével már a múlt században megérezte a cári birodalom összeomlását, megjósolta (a Karamasov-testvérekben), hogy az ember, ha egyszer megsemmisült a lélek halhatatlanságába vetett hite, „el fogja veszíteni eleven képességét, hogy tovább folytassa életét ezen a földön. Akkor megszűnik az erkölcstelenség fogalma, minden szabad lesz, még az emberevés is.” Ez a helyzet körülbelül máris bekövetkezett, a Szovjet-Unió hivatalból babonának nyilvánította az Istenhitet, a polgárháborút nyomon követő nagy éhínség idején pedig a kannibalizmus nem volt szokatlan jelenség orosz földön.

Egy modern orosz író, *Raszanou Vaszilij*, „Korunk apokalipszise” című könyvében ugyanezt a gondolatot más szavakkal fejezi ki: „A lemélyebb oka mindannak,

ami mostanában történik, az, hogy az európai lélekben, az elsorvadt kereszténység helyén, óriás üregek támadtak, ezekben most minden összeomlik.”

Mi magyarok, akiktől távol esik a szláv lélek borús életfelfogása, nem tudunk hinni a kultúremberiség pusztulásában. Tudjuk, hogy minden élet magában hordja a halál csíráját, de azzal is tisztában vagyunk, hogy minden halálból új élet fakad. A szörnyű lázbetegséget, mely a nemzeteket rázza, úgy értelmezzük, hogy az emberiség ma újjászületése előtt áll. Ami napjainkban történik, az nem haláltusa, hanem a szülni készülő világ vajúdása. Az átalakulás, melyen keresztül kell esnünk, bizonyára általános, gyökeres és olyan mélyen életbevágó lesz, aminőt a világ még nem látott. Erre vall az a körülmény, hogy a nyugtalanságok és fájdalmak kisebb-nagyobb pihenőkkel már 1914 óta tartanak. 1914 óta nem volt nap, mely egészségesnek és nyugodtnak látta volna Európát. A gigantikus átalakulási folyamatnak a két világháború alkalmasint csak epizódja marad. Nem tudjuk, a magyarság mikor érkezik majd a sötét alagút végére, de biztosak vagyunk benne, hogy előbb-utóbb megint arcába süt Isten napja. Az ember halandó, de a nemzet halhatatlan és a magyar nép a múltban nem egyszer támadt fel sírjából, miután már elsiratták és eltemették. Azonban a nemzet is meghal, ha önmagába dőfi a kardot. Amíg a magyarság egységesen halad kijelölt útján, addig nincs miért féltene életét, bármilyen vadul zúgjanak is körülötte a történelmi vitárok. Ezért sohasem volt nagyobb áruulás, mint az, amely ma a nemzeti egészséget rontja.

1941. december 23.

MAGYAROK VEZÉRE

A KORMÁNYZÓ NAPJA

Magyarország kormányzója hetven esztendősen lett. Az évek, a nyári verőfényekkel és a téli viharaikkal, úgy vonultak el fölötte, mint a gránitszikla fölött: alig is hagytak rajta nyomot. Az egész embert mintha acélból és tűzből alkotta volna a Teremtő.

Azzal a férfias szerénységgel, mely talán a férfias büszkeség legelőkelőbb formája, elhárított magától minden ünneplést. De nem akadályozhatja meg, hogy ezekben a napokban milliók szíve feléje ne forduljon. És akik gondolatukban babérágat nyújtanak Horthy Miklós felé, nem fogják elmulasztani, hogy egy hervadhatatlan virágszállal ne hódoljanak Horthy Miklós-nénak.

Erősebb és boldogabb országokban, ahol az élet biztos és kipróbált vágányon halad, nem függ annyi minden az államfő személyétől, mint minálunk. Itt Magyarországon úgy alakultak a viszonyok, hogy a kormányzó a gyémánt tengely, mely körül minden forog. Ő a nemzet igazi és egyetlen vezére, az ő páratlan tekintélye és ellenállhatatlan vonzóereje tartja egyensúlyban a társadalmat. A magyarság hisz és bízik benne, mint senki másban. Népünk tudja, hogy a kormányzó éber és energikus kötelességtudása a biztos fedél, mely alatt minden meghúzódik, ami az ország-

ban értékes, az alkotmányos szabadságtól a szerény özvegyi nyugdíjig minden, ami védelemre és kíméltre szorul. Horthy Miklós jelenti a biztonságot és nyugalmat. De ha úgy akarja, akkor az ő neve a riadójel, melytől talpra ugrik a legálmosabb magyar is. Vakon engedelmeskedni, mindent kockára vetni a nép ma csak Horthy Miklós szavára tudna.

Az ilyen föltétlen bizalmat és hitet nem adják olcsón. Politikus a leggyűjtőbb szónoklatokkal, a legmesteribb agitációval sem tudná elérni. Ekkora szeretet és megbecsülés a magyar szívekben csak a hősnek jár ki, akinek neve már a történelemé és legendáé, ő az, aki egy szörnyű és szerencsétlen háborúból veretlenül, babérkoszorús halántékkal, tekintélyében megnövekedve jött meg. Ő az, aki megmentette a nemzet becsületét és életkedvét, midőn a kétségbeesés és a zűrzavar sötét napjaiban, magatoborozta hadserege élén vonult be az ország fővárosába. Ha a mi népünk fegyvert érez a kezében, akkor rögtön magára ismer, megint tud hinni magában és a jövőben.

Horthy Miklós erős és tapintatos keze keresztülkormányozta az ország hajóját a háború utáni idők ijesztő veszedelmein és keserves megpróbáltatásain. Szent István birodalmának szomorú romjaiból államot formált. Ha Magyarország ma a zilált lelkű Európában a rend szigete, az elsősorban az ő érdeme. És az ő érdeme, ha a nemzet nem nyugodott bele részvétlenül ősi örökségének elvesztésébe, ha nem tántorodott meg sem fenyegetésektől, sem álnok ígéretektől, hanem férfias nyugalommal és méltósággal halad tovább az úton, mely az Élet kapujához vezet.

Van a kormányzó egyéniségében valami, ami

ellenállhatatlan erővel sodorja feléje a magyar szívet: lelkének és testének tökéletes magyar alkata. A legmagyarabb magyareMBER! Minden gondolata és cselekedete, minden szava és gesztusa a magyar fajiság nemes és jellemző megnyilatkozása. Vérbeli rokona mindennek, ami magyar; egész emberi mivolta bók, mely minden egyes magyareMBERnek szól.

Soha eléggé föl nem becsülhető a haszon, melyet a külföld rokonszenvének megnyerésével szerez a nemzetnek. Azt mondhatnók, a Horthy-pár a magyarság legnagyobb propagandája. Tapasztalásból tudjuk, hogy minden elfogulatlan külföldi, aki bebocsájtást nyer a budai Várakba, mint a magyar nép barátja távozik onnan. A kormányzó sugalló egyénisége diadalúttá változtatja minden külföldi útját és ez a magyarság diadalútja is, mert az idegenek Horthy személyében ismerik meg fájának fényes, vonzó és tiszteletreméltó tulajdonságait.

Aki hisz a népek életében érvényesülő titokzatos logikában, annak azt is hinnie kell, hogy a történelem géniusza jót akar Magyarországgal, különben nem állította volna a nemzet élére Horthy Miklóst. Hanyatló nemzeteknek nem ilyenek a vezérek. Az acélos erő, a gránitszilárdságú megbízhatóság, a higgadt bölcsesség, a hódító emberiség, amely a kormányzó lényéből sugárzik: a nemzeti lélek ifjúságának és emelkedésének záloga. Kívánjuk, Horthy Miklós harcokban, áldozatokban, győzelmekben és dicsőségben gazdag élete találja meg jutalmát a magyar nemzet boldog jövőjében!

1938. június 18.

MAGYAROK VEZÉRE

Népünk Horthy Miklósban látja a magyar ember, a férfi és katona mintaképét; a kormányzó pedig, csakúgy, mint egykor Tisza István, a magyar népet tartja Európa legjobb emberanyagának. A mi népünkről csakugyan elragadtatással beszél mindenki, aki fel-fegyverzett tömegeiben, a harctéren vagy akár csak a táborban figyelte meg. A kormányzó maga is jellemző képviselője ennek a fajnak és a nagy katona, akit benne megismertünk, talán nem is egyéb, mint népi tulajdonságok megtestesülése.

Látszólag valami ellentmondás van abban, hogy egy híres lovasnép sarja, a nagykun síkföld szülöttje, a sósvízen szerez harci babérokat. Az ellentmondás azonban csak látszólagos, mert az igazi tengerész és az igazi lovaskatona tulajdonképpen iker típusok. Mind a két fegyvernem mintapéldányainak kialakulásában döntő szerepe jut a sportszellemnek, mely szabadabb lendületet ad a katonai merevségnek. Úgy a tengerésznek, mint a huszárnak, hogy tökéletes képviselője legyen a saját típusának, egészben véve ugyanazokra az emberi tulajdonságokra van szüksége: az egyéni kezdeményezés és gyors elhatározás képességére, a hidegvérrel párosult tüzes lendületre, szüksége van továbbá leleményre, sőt szárnyaló

fantáziára, szüksége van – amit talán elsősorban illet volna említenünk – merész támadó szellemre. Semmi megerőltetésünkbe nem kerül, hogy a nagy admirálist nagy huszárgenerális alakjában képzeljük el.

Az olyan férfinak, mint Horthy Miklós, születése óta a vérében van az ambíció, a leküzdhetetlen ösztön, hogy a napsugaras magasságok felé törjön; a viharos vágyakozás, hogy a saját kezébe ragadja sorsát. Jelentéktelennek látszó, de igen jellemző dolog, amit e sorok írója a közös osztrák-magyar haditengerészet egy öreg altisztjétől hallott: hogy fiatal tizsi korában Horthy Miklós, valahányszor újabb hajóra vezényelték, rögtön érdeklődött, kik a legénység legerősebb emberei, azokkal azután sorra birokra kelt. Az adriai szlávoknál szép számmal akadnak vasgyúrók, de az acélosra sportolt, a birkózás minden fortélyát kitanult fiatal atléta egymás után a fedélzetre fektette az esetlen herkuléseket. Ezzel elérte, hogy óriás tekintélye és népszerűsége lett a legénység körében, elismerték, hogy nemcsak a császár, hanem Isten kegyelméből is ő az első ember a hajón.

A világháború folyamán Horthy Miklós a tüzes ambíciójával és a sohasem lankadó támadó kedvével tette rettegetté a monarchia hadilobogóját. Jellemző, hogy az óriás túlerőben levő egyesült antantflották soha komoly kísérletet sem tettek a monarchia hadikikötőinek megtámadására. Velük szemben az osztrák-magyar hadiflotta egyes vállalkozásait, melyeket Horthy Miklós tervezett és hajtott végre, mindig ugyanaz az elképesztően merész támadó szellem jellemezte. A merészség fogalmához persze hozzátartozik, hogy nekivág olyan vállalkozásoknak is, amelyeknek

valamennyi eshetőségei előzetesen ki nem számíthatók, a merész ember tehát valamit mindig ráhagy a jószerencsére. Véletlen az, hogy a hadiszerencse mindig hű maradt Horthy Miklóshoz? Véletlen, hogy nem egyszer kétségbeesett helyzetből is kimentette hajóit? A titokzatos összefüggés, amely a jószerencse és az emberi merészség közt tapasztalható, azt a gyanút keltethetné fel bennünk, hogy a szerencse istenasszonya mégsem olyan vak, mint hitték a régi poéták.

Midőn Horthy Miklóst a háború vége felé ki-nevezték flottaparancsnoknak, a túlsó oldalon való-ságos pánik támadt. Biztosra vették, hogy a monar-chia haditengerészete ezentúl sok nyugtalanságot és veszedelmet fog nekik okozni; azzal a lehetőséggel is számoltak, hogy a pirosfehérpiros lobogó hamarosan meg fog jelenni a Földközi tengeren.

A kormányzó két ízben ért fel a katonai pálya legcsúcsára; először Otrantónál, midőn feledhetetlen leckét adott három tengeri nagyhatalom flottájának; másodsor pedig Budapesten, midőn a hadserege élén visszahozta a porba tiport nemzetnek a becsületét és a jövőbe vetett hitét. A budapesti bevonulás nem járt vérontással, de nagyobb hasznára volt a magyarság-nak, mint egy megnyert csata. Ahogyan a semmiből nemzeti hadsereget teremtett, ahogyan seregét a perfid győztesek szegedi farkasverméből átvezette a Dunán-túlra, ahogyan a nemzet életének egyik legtragikusabb és legveszedelmesebb időpontjában megjelent az ország fővárosában: mindez a nagy vezérre és a Gondviselés kiválasztott férfiára vall.

Ma megint válságos napokat élünk. A magyarság a homályos szakadékból, ahová ellenfelei vetették, a

verőfényes magaslatok felé tör és pillanatnyilag útjának veszedelmes szakaszához érkezett. A nemzet ifjúságának egy része fegyverben áll, hogy örködjék a magyar élet biztonsága fölött. Mindannyiunkra nézve megnyugtató és fölemelő gondolat, hogy a mi győnyörű, ifjú hadseregünk élén olyan férfi áll, akit fényes és a történelemben immár megörökített katonai és polgári erényei avattak a magyarok vezérévé.

HOL VAGY ISTVÁN KIRÁLY?

SZENT ISTVÁN

Az Árpádok fejedelmi háza, miután fölvette a keresztiségét, kis időn belül több szenttel ajándékozta meg a katolikus egyházat, mint a világ minden más családja. Ez a feltűnő jelenség, melyre tisztelettel gondolhat a nemkatolikus magyar is, csakis a fejedelmi nemzetségben öröklődő kivételes lelki erők eredménye lehet, ők legelői voltak mindenütt, ahol megjelentek, a pogányságban úgy, mint a kereszténységben, harcban nem kevésbé, mint a béke műveiben.

Az Árpádházi szentek díszes gyülekezetének hatalmas pátriárkája Szent István király. Ha valaki, akkor ő, aki egy egész nemzetet vezetett a pogány pusztaságból a keresztény kultúra várába és mentett meg az enyészettől, szolgált rá a legdíszesebb emberi jelzőre. Szent annyit jelent, hogy egy földi életfolyás beletorkolt az örök dicsőség csillagtengerébe.

Tudjuk, hogy Szent István trónraléptekor a nemzet életének egyik legsúlyosabb válságát élte. Az út, melyen addig haladt, már járhatatlan lett; a jövőbe vezető mesgyét még nem találták meg. A megtelepüléssel megváltozott a magyarság életmódja és veszendőbe ment régi harckészsége, a nélkül, hogy békés hajlamok fejlődtek volna benne.

A Gondviselés különös kegyelme, hogy volt az országban egy éles, jövő századokba belátó szempár,

mely meglátta a veszedelmet; volt egy nagyszabású elme, mely fölismerte a menekülés módját; volt egy emberfölötti akaraterő, mely rá tudta kényszeríteni a népet az egyetlen járható útra.

A pogány magyarság már homlokán viselte a halál bélyegét, életjogosultságát csak úgy szerezhette meg, hogy vállalta az európai kereszténység keleti őrszemének tisztét.

Mélységesen és költőien szimbolikus cselekedet volt, midőn az első magyar király felajánlotta országát a Boldogasszonynak. A bensőséges vonatkozás, melyet a pogányság homályából előlépett magyarság és a Fény Királynője közt szőtt, azt jelképezte, hogy Európa legharciasabb népe meghódolt a művelődés és emberszeretet fennkölt erői előtt.

Minden mélyenjáró átalakulással túlzások járnak együtt és a nagy forradalom, melyet István a trónról kezdett, a kilengéseivel megbánthatta sokak érzékenységet. Az óhitűek reakciója nem is annyira az új vallás, mint inkább azok ellen fordult, akik hittérítés címén idegenek kezébe adták a hatalmat.

De csakis azon a talajon, melyet Szent István éles ekevasa felszántott, verhetett gyökeret a magyar királyság és borulhatott virágpompába a nemzeti művelődés, melynek a török hódoltság iszaprétegéből kiásott maradványai újból és újból ámulatba ejtik az utódokat.

Azok, akik fel akarták osztani maguk közt Szent István örökségét, tisztában vannak vele, milyen misztikus erő árad szét a király emlékéből, azért is számúzik képeit és szobraikat a templomokból, tiltják el tiszteletét. István király dicsősége azonban az örök-

kévalóságban vetett horgonyt és tündökölni fog akkor is, mikor üldözőinek porait régen elfújta a szél.

Biztató jelt látunk abban, hogy a Szent Jobb tisztelete évről-évre fokozódó bensőséggel és pompásabb külsőségek közt, a magyarság növekedő részvétele mellett és a külföld érdeklődését megragadó módon folyik. Az istvánnapi körmenet nem üres látványosság, hanem a magyarság nagyszabású életnyilvánulása és tanúságtétele a szentistváni gondolat mellett. Ez pedig nemcsak a vallás, hanem a magyar államiság gondolata is.

Mikor a nagyok és kicsinyek, a nép különböző sorsú fiai és leányai harangok zúgása mellett térdre borulnak egy ereklye előtt, akkor meghajolnak egyszersemind a vonzóerő előtt, mely egységes és közös sorsú nemzetbe tömöríti a laza embertömegeket.

Ez az erő nemzeti életünknek talán legnagyobb értéke. Vigasza a sötét jelennek és biztosítéka a jobb jövőnek. Éppen ezért a nemzet ügyét szolgálja, aki hozzájárul ahhoz, hogy az ünnep tartalmában minél bensőségesebb, külsőségeiben minél fényesebb legyen. Minden zászló, mely a palotatetőről leng, minden rakéta, mely sziporkázva belefúródik az ünnepi éjszakába, minden tarka pántlika, melyet a parasztleány a hajába fon, az öröm minden szikrája, mely ezen a napon emberi szemben mosolyog: nekünk nyereségünk és erősségünk. Mert zászló, rakéta, pántlika és mosoly ugyanazt mondja: vagyunk és leszünk, akik voltunk!

Ezzel köszöntjük Szent István király vendégeit, magyar testvéreinket úgy, mint külföldi barátainkat.

1935. augusztus 20.

„HOL VAGY ISTVÁN KIRÁLY?”

Vasárnap egy nagyszerű akkorddal véget érnek az eucharisztikus kongresszus ünnepei. Ami ezekenél az ünnepeknél emberi munka volt, azt csodálatos buzgalommal, a legkisebb részletre is kiterjedő éleslátással és szinte elképesztő ötletességgel intézte a rendezőség. Elismerés és hála illeti ezért!

A kongresszusnak voltak olyan külsőségei, amelyek a szemképráztató pompájuk és a megragadóan mély szimbólumaik erejével kitörölhetetlenül belevés-ték magukat a lelkekbe. A Megváltó dicsősége úgy ragyogott Budapest tornyai és kupolái fölött, mint a Nap korongja. Jó is a mai kor keserű fiának, ha a Szeretet Istene átvilágítja és fölmelegíti a lelkét.

Most, mielőtt visszatérünk a hétköznapi gondjaihoz, még csak azt kívánhatjuk: a kongresszus által keltett hatás legyen maradandó a magyar szívekben. Ez pedig rajtunk, magyarokon fordul. A kongresszus emlékünkhöz idézte, milyen út vezet a megváltás felé, az utat azonban minden egyes embernek a maga akaratából és a maga erejéből kell végig járnia.

A hétfői napot Szent István király dicsőséges emlékének szenteli a nemzet. A világkongresszus idegen vendégei belekapcsolják nemzeti ünnepünket a világ kereszténységének gondolkörébe. Úgy hisszük, Szent

István ünnepléséből valláskülönbség nélkül részt kérhet minden magyar, hiszen az ünneplés nemcsak a szentnek, de a magyar államiság lángeszű megszervezőjének, a világtörténelem egyik legnagyobb uralkodójának, minden idők leghatalmasabb magyar agyvelejének szól. Első királyunk óriás méretű alakja most havas hegycsúcsként beletornyosul a népek tudatába is ez jól van így, éppen mostani elesettségünkben meg kell ragadni minden alkalmat, hogy történelmi múltunkra és múltunk kulturális értékeire irányítsuk a magunk és mások figyelmét.

Szent István egyik feltűnő uralkodói tulajdonsága a megalkuvást nem ismerő erélye volt. Konrád német császárt fegyverrel verte ki az országból, a Tisza-Maroszsöget és Erdélyt vérrel forrasztotta az anyaországhoz, a pogány lázadókat könyörtelenül kiirtotta, királyi akaratának minden tekintetben kíméletlen elszántsággal szerzett érvényt. Nevezetes, hogy a magyarság főleg olyankor fejtette ki legpompásabb faji tulajdonságait, mikor kemény kéz fogta a kormány gyeplőit. Valahányszor erőtlén volt a központi hatalom, rögtön felébredtek a nemzetben szunnyadó gonosz ösztönök, amelyek az Európába költözött összes turáni népeket, a hunokat, avarokat, bessenyőket és kunokat, eltörölték a föld színéről.

A pogány magyarság megtérítése és békés állami életre való szorítása nemzetmentő akció volt. Nyilvánvaló, hogy rabló nomád rajok nem élhettek volna meg a keresztény államok közt. Szent István a magyarság életét szilárd keretek közé fogta, olyan keretek közé, amelyeket kilencszáz esztendő folyamán sem tudott kikezdeni a minden emberi intézményt megőrlő idő.

A szentistváni eszme irányítja ma is a nemzet politikai gondolkodását és ha el akarjuk képzelni a magyar jövőt, erre csak a szentistváni eszme alapján vagyunk képesek.

A szentistváni eszme, amely évszázadok folyamán csodás ruganyossággal alkalmazkodott a haladó korhoz, a nélkül, hogy elvesztette volna eredeti erejét és fényét: az egységesen kormányzott, jogtisztelő, művelt és jól megvédett ország, amely különböző nyelvű polgárainak testvéri sorsközösségén épült föl.

A világháború összezúzta Szent István birodalmát, de a két évtized, mely azóta eltelt, újra és újra bebizonyította, hogy a Duna völgyében csak a szentistváni gondolat uralma biztosíthatja a békét, a rendet, a népek jólétét. A siralmas és erkölcstelen hatalmi rendszer, melyet Trianonban kieszeltek, a gyűlölet és nyomorúság kútforrása lett. A kísérlet gyászos kudarca, mely ma izgalomban tartja és a jövőben is izgalomban fogja tartani Európát, azt igazolja, hogy kapkodó kontárok elrontották azt, amit kilencszáz esztendővel ezelőtt egy lángész teremtett.

A Dunavölgy népeinek jövőjét és a világrész békéjét csak a szentistváni gondolat győzelme tudja biztosítani. A hétfői ünnepi körmeneten minden jó magyarnak és minden békeszerető jó kereszténynek ez legyen a fohásza:

– Szent István király, jöjjön el a te birodalmad!

1938. május 29.

JOBB- ÉS BALOLDAL

Aki ma körültekint azon a romhalmazon, amely Szent István birodalmának összeomlása után visszamaradt, az nyugodtan megállapíthatja, hogy a törmelékek közt nemcsak a legnagyobb, de az egyetlen nagy érték a nemzet alkotmányos ösztöne. Alkalmasint ez az erkölcsi erő tartotta együtt viharos évszázadokon át a népet; ez volt a magyar államalkotó szellem legkülönb és legjellegzetesebb terméke; ez különbözteti meg ma is nemzetünket a keleteurópai népocsútól; ez emeli nem egy kontinentális nemzet fölé.

Ha alkotmányos gépezetünk a múltban gyakran működött rendetlenül, ha ádáz pártharcokra, a nemzeti erők szétforgácsolására, elnyomásra és igazságtalanságokra adott alkalmat, annak nem az elv, hanem az emberek voltak oka, az emberek, akik félreértették az elvet és visszaéltek vele. Gyakran olyan barbár módon bántak a nemzeti kincssel, mint vadak a kezükbe esett technikai műszerrel. Bizonyos azonban, hogy az alkotmány korszerű fejlesztésének elmulasztása, bizonyos, hogy a visszaélések, melyeket a korona vagy a nemzet egyes rétegei az alkotmánnyal megengedtek maguknak, rendszerint összeestek azokkal a rosszszemlékű időszakokkal, mikor a nemzeti süllyedés elérte a mélypontját.

Voltak és vannak országok, ahol a diktatúra nemzetmentő munkát végzett. Olyan országok, ahol a széthulló nemzeti erők egyesítése és megszervezése csak rendkívüli eszközökkel volt lehetséges. Ezekben az országokban azonban nem éltek ősi alkotmányos hagyományok, a diktatúra kedvéért nem is kellett nagymúltú és nagyerejű történelmi értékeket elpusztítani. Az ilyen heroikus nemzeti gyógy mód mindig csak kivételes vérmérsékletű és kivételes szellemi képességű államférfiaknál járt teljes sikerrel. Férfiaknál, akik a lelkükben lobogó szent tűzzel lángba tudtak borítani egész nemzetet. Vezérek, hősök és fanatikuskok. Náluk a diktatúra egy lángész megnyilatkozási formája volt, egy lángészé, mely új élettörvényeket talált ki népének.

Jól mondták tehát: a diktatúra nem kiviteli cikk. Exportálni csak a külsőségeit lehet, talán a tarka ingeket és a cifra szólamokat, de azokat az egyéni és tömegdiszpozíciókat, amelyeknek fölismerése és munkába állítása a sikeres parancsuralom alapföltétele, nem lehet külföldről kölcsönkérni. A mi nézetünk szerint az alkotmányos hagyományokban nevelkedett népek egyáltalában alkalmatlanok arra, hogy jól formálható nyersanyaggá legyenek akár a lángeszű diktátor kezében is. A fajoknak végre is különbözők az életföltételeik. Ami az olaszokat nagyvá teszi, az talán letörné és szétszórná az angolszász népet. Nincs is sok értelme, ha a különböző népek jelleméből és vérmérsékletéből kinőtt államformákat közös világnézeti alapon akarják értékelni.

Elképesztően éretlennek találjuk azt a magyar elgondolást, mely a diktatúrát intézményesen, mintegy

alapszabályszerűen véli megvalósíthatónak és számí-
táson kívül hagyja annak legfontosabb föltételét: a
világtörténelmi elhivatású államférfi jelenségét. A dikta-
túra nem csinálhat lángészt, előbb van a zseni és ő
alkotja meg magának az érvényesülés külső formáját.
Egy tucatpolitikus, aki elvágja az évszázados alkot-
mányos fejlődés folyamatát, hogy a saját korlátolt
intellektusát állítsa annak helyébe, majomkomédiát
csinálna a nemzeti életből.

Hitünk szerint a diktatúra minden fajtája Magyar-
országon azt jelentené, hogy a nemzet végleg lemondott
a maga jövőjéről, mert hiszen az a jövő, mint villám-
sújtotta fa koronája, csak a régi gyökerekből nőhet ki.
Azt jelentené, hogy a magyar probléma az erkölcsi
alapokról átfordult a fizikai erő alapjaira. A nemzet
meztelenül, múltjától, történelmi méltóságától és ön-
becsülésétől megfosztottan állna Európa szeme előtt és
hamar eszébe venné, hogy a fizikai ereje, amelyre föl-
tette életét, ugyan elegendő arra, hogy gyötörje ön-
magát, de vajmi kevés arra, hogy a sorstól kiharcolja
a jobb jövőjét.

Semmi értelme annak, ha az ilyen furcsa álmodo-
zásokat külpolitikai okokkal akarják alátámasztani.
Külpolitikai alakulásoknak nincs közük az állam-
formákhoz. Ha egykor a cári és később a bolsevista
Oroszország katonai megegyezésre tudott jutni a fran-
cia polgári köztársasággal, akkor mi, alkotmányos
államéletet élő magyarok, szabadon barátkozhatunk és
szövetkezhetünk azzal a hatalommal, melyet az európai
viszonyok barátunkká és szövetségeseinkké avatnak,
akár jobb-, akár baloldali a kormánya. Ennek csak egy
belpolitikai föltétele van: ne ártsuk magunkat egymás

belső ügyeibe és ne akarjuk egymásra rákényszeríteni a saját világnézetünket.

Egyébként azonban akkor fogunk leginkább a történelem szavának engedelmessé válni, ha nem vagyunk sem jobb-, sem baloldaliak, se fehérek, se vörösök, hanem megmaradunk magyaroknak.

1937. január 24.

A NÉPEK ÉLETTÉRE

Tulajdonképpen mi is az Élettér? Az Élettér szó olykor elemi erővel túlköl bele az Európát betöltő hangzavarba, de magát a fogalmat még nem határozta meg senki. Talán nem is lehet meghatározni? Afféle polemikus jelszó, amely nyújtható és alakítható és a politikai gondolkodás bizonyos általános irányát jelzi. Hogy gyakorlati következményeiben hová céloz, meddig terjed, hol áll meg: azzal senki sincs tisztában.

Megörültem, mikor a napokban egyik német folyóiratban egy dolgozatot találtam, amelyben nem politikus, hanem tudós foglalkozik a kérdéssel. „*A népek élettér-kérdése a keresztény természettörvény-elmélet megvilágításában.*” A dolgozat szerzője dr. Mayer József paderborni professzor. Az ő felfogása egy iskolázott fő magánvéleménye, mégis figyelmet érdemel. Ha egyoldalúan is, de valahogyan megvilágítja ezt a homályos területet.

Mayer az ő élettér-elméletét egy természeti törvényre építi fel. Kissé elkedvetlenítő, hogy ezzel a természeti törvénnyel úgy argumentál és vagdalkozik, mintha az Úristen őt bízta volna meg a törvénymagyarázattal. A törvény a népek termékenységének, mint az isteni teremtő munka folytatásának, szabad érvényesülését követeli. (Mayer professzor katolikus

teológus!) Egy ország, amelynek népszaporodása alatta marad az átlagnak, elveszítette jogát a tágas élettérre, amelyre valamikor a múltban szüksége lehetett és az ilyen ország nem állhat akadályként a *fiatal népek* terjeszkedésének útjába.

A települési terület és a népnek a szaporaságában megnyilatkozó életerejé közt állandó feszültségi viszony van, amelynek ruganyos kiegyensúlyozására van szükség, nehogy erőszakos robbanás következzen be. Az ország külső határainak valahogyan alkalmazkodniuk kell a népesség növekedő számához. Ha megnő a nép, tágulniuk kell az országhatároknak. A határok megvonásánál minden egyéb szempontot, politikait úgy, mint gazdaságát, alá kell rendelni a fejlődő élet törvényeinek. 1800-ban 180 millió lakosa volt Európának, 1900-ban 450 millió. Vajjon lehet-e ilyen változás mellett fenntartani a bécsi kongresszus által megrajzolt országhatárokat a nélkül, hogy súlyosan meg ne sértenők a természeti törvényt? Az örökre megmerevített, statikus egyensúlyról szóló tétel nevetséges, sőt bűnös. A természet csak egyféle nyugalmat ismer: a sír nyugalmát.

Azonban a természeti törvény – így okoskodik tovább Mayer professzor – tekintettel van a mennyiség mellett a minőségre is. Mert egyenlőség nincs, az egyének és az összes fajok egyenlőségéről szóló liberális álom már régen véget ért. A természet megméri az egyes népeket és megszabja értéküket, ezen az alapon megállapítja a nemzetek hierarchikus rangfokozatát is. Az értékelés alapja az illető nép faji kiválósága. Mayer szerint kisebb és gyöngébb fajoknak is joguk van az élethez és élettérhez, de természetesen csak

abban az esetben, ha nem állanak a náluk életerősebb népek útjában, mert ez esetben vétenek az élet egyenlőtlenségének szent törvénye ellen.

Ezeket mondja Mayer tanár és nekünk úgy tetszik, nem mondott semmi újat, éppen csak némely fogalom megjelölésére szolgáló nevet változtatott meg. A Mayer-féle élettér-elmélet szerint a területi hódítás legfőbb jogcíme a hódító nép termékenysége. Ha ez csakugyan természeti törvény, akkor a világhatalom legelőkelőbb várományosai ma a kínaiak és a hinduk. Ha pedig visszatekintünk a múltba, akkor el kell ismernünk, a régi Hellásznak nem volt hozzá „joga”, hogy ellene szegüljön Xerxes élettér-tágítási kísérletének, Leonidás pedig a maga maréknyi spártai csapattal a termopylei szorosban föllázadt a természeti törvény ellen, ami Mayer tanár szerint nevetséges, sőt bűnös dolog volt.

Azonban legyünk igazságosak és emlékezzünk vissza, hogy a Mayer-féle törvény a mennyiség mellett tekintetbe veszi a népek minőségét is. A népeket ő, mint láttuk, faji kiválóságuk alapján osztályozza. De itt megint összezavarodnak a dolgok, mert hiszen például az ázsiai népek egészen más emberi tulajdonságokat tartanak kiválóknak, mint az európaiak. Az ázsiai szavazatokat pedig Mayer tanár nem igen ignorálhatja, mert hiszen tudni való, hogy ott vannak a földgömb legtermékenyebb fajai. *

És ezzel egy döntő fontosságú kérdéshez érkeztünk: ki az, aki megállapíthatja a népek hierarchikus rangsorát? Ha magukra az érdekelt népekre bízuk ezt – pedig hát ki másra lehetne bízni? –, akkor el lehetünk rá készülve, hogy minden egyes nép önmagát

tartja a világon legelsőnek. Ha a néptömegeket szavaztatják meg, akkor szinte biztos, hogy ez lesz a népszavazás eredménye. A legkisebb és legelmaradtabb nép is igényt fog emelni a nagyság és a dicsőség koronájára. És ebben tulajdonképpen mindegyiknek igaza is lesz. Mert minden egyes faj múltjában van egy valódi vagy megálmodott hőskor, a legendák és héroszok kora, amelyből az illető nép önbecsülése táplálkozik. Minden faj adott valamit az emberi nemnek, egy hőstettet, egy találmányt, egy költeményt, egy ötletet, egy színt, amelyet más nép nem tudott volna adni és amely nélkül az emberiség arcképe hiányos volna.

Úgy látszik, Mayer tanár megfélemedezett valamiről. Megfélemedezett arról az igazságról, hogy az ő természeti törvényével szemben áll egy másik, sokkal elemibb természeti törvény: az egyének és népek önfenntartási ösztöne. Semmiféle néppel, a legkisebbel és leggyengébbel sem lehet megértetni, hogy neki valamely természeti törvény rendelkezése folytán kötelessége meghalni, hogy helyet adjon egy másik, szaporább vagy szellemileg kiválóbb fajnak.

1940. január 28.

ELLENZÉKI ÉS NEMZETI ÉRTÉK

„Az ellenzéki értékekre a parlamentben szükség van. Egyrészt azért, mert ha az ember okos emberrel áll szemben, akkor a saját gondolatai is javulnak, finomulnak. Másrészt szükséges, hogy tekintélytiszteltetre, az ország értékeinek megbecsülésére neveljünk ...”

Gróf Teleki Pálnak ez a mondása talán a legnagyobb stílű, de mindenesetre a legrokonszenvesebb államférfiúi kijelentés, amely a választási küzdelmek során elhangzott. Olyan benyomást tett a nyilvánosságra, mintha szabadító szélroham mozgatná meg a magyar közéletre boruló fülledt ködfüggönyt. Végre egy szó, egy gondolat, amely megint méltó a magyar alkotmányosság nemes hagyományaihoz! Sok embernek eszébe juthatott az öreg Tisza Kálmán, aki miniszterelnök korában minden erejével támogatta a 48-as függetlenségi párt kiválóságainak képviselőjelöltségét, mert úgy okoskodott, hogy a hazafias és elvhű ellenzék épp olyan nélkülözhetetlen szerve a parlamenti életnek, mint a kormánypárt.

Ha a mostani választások folyamán az ellenzéki jelöltek már nem is láthatják valami különös hasznát az igének, azért mégis legfőbb ideje volt, hogy valaki, akinek messzire hallatszik a szava, ezt így el-

mondja. Mert a közvélemény sötétenlátó részét már-már olyanféle rémképek kezdték riasztgatni, mintha egész közéletünk kisiklott volna a biztos vágányokból és beletévedt volna a személyes önzés és a kicsinyes cselszövések ingoványába. Ez természetesen nem úgy van, vagy legalább is túlzás – de a mostani idők egyik betegségi tünete, hogy az emberek túlzásokra hajlamosak és ezzel az igazsággal a politikának is számolnia kell.

A parlamentarizmusnak alig van veszedelmesebb ellensége, mint a Teleki-féle tétel ellenlábasa: a szóhoz és befolyáshoz jutott átlag-politikus, aki a fejébe vette, hogy ő csalhatatlan. Neki a népképviselői rendszer lényege iránt nincs érzéke és mivel a saját érdekeit következetesen összetéveszti a nemzet érdekeivel, minden ellene irányuló oppozícióban Isten és az emberi nem kiirtani való ellenségét látja.

Politikája már azért is közveszélyes, mert eretneküldözésben leli kedvét, a fanatizmusa pedig elsősorban a független gondolkodású és népszerű férfiak ellen irányul. Ha rajta fordulna, kitiltaná a fórumról a vezérségre született politikusokat, a helyükbe szolgálatkész közlegényeket állítana, politikai kutyamosókat, akik a tudást ravaszsággal, a jellem-erőt cinizmussal, az ambíciót falánksággal, az egyetértést klikkszellemmel, az érvelést propagandával pótolják.

A hangsúly itt mindig az *átlag*-politikuson van, mert ha ezeresztendőben egyszer egy Julius Caesar kerül a nép élére, az külön megítélés alá esik. A lángész, aki meg tudja sokszorozni a nemzet erejét, maga szabhatja meg érvényesülésének törvényeit; a nagy-

zó átlagember azonban nem gyarapítja, hanem a saját hasznára megcsapolja a nemzet erőtartalékait, adni pedig a népnek cifra szavaknál egyebet nem tud. Akárki János tehát ne hivatkozzék Julius Caesarra, mint precedensre.

Tagadhatatlan, hogy a múlt politikai eseményei megbolygatták a magyar lelkek egyensúlyát és a bizonytalanság kínos érzésének vetették martalékul a társadalmat. Az emberek nem tudták, kinek higgyenek és kiben bízzanak. Egy korábbi nyilatkozatában a miniszterelnök ezt úgy jellemezte, hogy „mindenki bizalmatlan mindenkivel szemben”.

Meggyőződésünk szerint a bizalmi válság megoldása nem volna túlságosan nehéz feladat. Elegendő, ha a miniszterelnök a politikában következetesen érvényesíti azokat az emberi tulajdonságokat, amelyek a vérében vannak, mivel őseitől örökölte azokat. A Telekiek századok óta európai kultúremberek voltak, ízig-vérig magyarok, jogtisztelők és szabadságszeretők a forradalmárságig. Ennek a nemzetségnek emberséges szellemét örökölte a tudományosság által szublimált alakban gróf Teleki Pál.

Ezt tudva, megjövendölhetjük, hogy a magyar életbe akkor fog visszatérni az általános bizalom, ha majd mindenkin, akinek ebben az országban valami félteni- és vesztenivalója és mindenkin, akinek valami remélni és nyernivalója van, felülkerekedik a meggyőződés, hogy a kormányzatban nem érvényesülhet olyan akarat, amely ellentétben van gróf Teleki Pál lelkiségével. Mert akkor mindenki tudni fogja, hogy a nemzet gályáját a magyar ész, a magyar szív és a magyar becsület kormányozza. A

közéletben értékmérő lesz a komoly tudás és a jellemtisztaság, amelyeket furfanggal megkerülni és jelszókkal meghamisítani nem lehet.

Ha gróf Teleki Pál szelleme járja át a közéletet, akkor az ellenzéki értékeket, amelyek végre is nemzeti értékek, nem fogják hivatalosan és félhivatalosan megalázni és irtani, a miniszterelnöknek pedig nem lesz panasza az általános bizalmatlanság ellen.

1939. május 21.

EZERÉVES TÖLGYFA

„EZERÉVES TÖLGYFA”

A miniszterelnök betegsége szemelláthatóan békítő és szelídítő hatással volt a politikai erkölcsökre. Ujabban a képviselőházi tanácskozások a hely méltóságának megfelelő módon folynak, izgalmas személyes összecsapásokról, viharos botrányokról azóta sem hallunk. Szóval: lehet így is.

Érthető, hogy a kormánypárt nem akarja a vezér távollétében megbontani állásait és tartózkodik a nagyobb szabású hadmozdulatoktól. Az ellenzéki pártok pedig nem szívesen vennék magukra a látszatot, mintha a miniszterelnök betegségét arra kívánnák felhasználni, hogy pillanatnyi taktikai előnyökre tegyenek szert, azért elismerésre méltó lojalitással folytatják a harcot. Ez okos és nobiles eljárás. Az eredmény, hogy ismét emelkedik a Ház tekintélye. Pedig képmutatás volna, ha az mondanók, hogy erre nincs szüksége a Háznak.

Külső események hatása alatt szinte automatikusan meglett az a bizonyos Treuga Dei, melyre a magyar közvélemény annyira áhítozott és melyet a Pesti Hírlap ismételten követelt. Erre a pártközi békére, mely nem jelenti egyik fél kapitulációját sem, hanem csak a politikai fegyverek lovagias és kultúremberek-

hez méltó használatát, erre a békére szükség van külpolitikai megfontolások alapján épp úgy, mint belpolitikai okokból.

Európa ma olyan kozmikus forrongások és átalakulások színhelye, az egyre váltakozó európai helyzet napról-napra annyi meglepő fordulatot, veszedelmet és lehetőséget vet felszínre, hogy a magyarság, ha magatartását józan ész szabja meg, nem is várhatja meg másképp a holnapi napot, mint lábhoz tett fegyverrel, kifelé egységes frontot mutatva. Senki sem sejtí, mit hoz a holnap és egyikünk sem tudja, mikor lesz szüksége a nemzetnek arra, hogy a jövője szolgálatában harcba vigye egész tekintélyét és minden erkölcsi erejét. Nekünk magyaroknak szükségünk van arra, inkább, mint bármely más népnek, hogy a rend és a művelődés őrei legyünk azon a földrajzi ponton, ahova a sors népünket állította. Érthetetlenül visszás jelenség volt eddig is, hogy a magyar politikusok egy részének figyelmét, miközben vajúdott és rengett lábuk alatt Európa földje, személyes élű párttülekedések kötötték le. Európa és vele Magyarország politikai élete ma szakadékok partján folyik; ha jobb vagy bal felé szélsőségekbe tévedünk: olyan mélységekbe szédülhetünk, ahonnan nincsen többé feltámadás.

A magyar parlamentarizmus legelső kötelessége bizonyára az, hogy megbecsülje saját tekintélyét. Ez nem külső dísz, hanem belső életerő kérdése. Aki a parlament tekintélye ellen vét, kikezdi a nemzet erejét. Ebben a tekintetben a kormányzó pártoknak mindenütt súlyosabb kötelességeik vannak, mint az ellenzéknek.

Mert ne áltassuk magunkat: ennek a nemzetnek

nemcsak legértékesebb, de alkalmasint egyetlen értékes birtoka ma az ezeréves alkotmánya. Más, erősebb népek megengedhetik maguknak az ádáz pártharcok fényűzését, nekünk magyaroknak életérdekünk, hogy a politikai pártjaink lelkileg ne távolodjanak el egymástól annyira, hogy szemük elől veszítsék a nemzeti szolidaritás gondolatát. A parlamentnek nem szabad kompromittálnia a nemzet alkotmányos érzületét, mert ezeréves alkotmány ad súlyt, értéket és méltóságot a magyarságnak, bizonyos értelemben ez emeli ki az összes kontinentális népek közül, ez ad neki jogot, hogy kivételes elbánást követeljen a világtörténelem részéről.

Macartney C. A. a „Magyarország” című (most magyar nyelven is megjelent) könyvében, melyet nem mernénk rövidesen magyarbarátnak nevezni, mert dermesztő hideg tárgyilagossággal foglalkozik a mi dolgainkkal, többek közt így ír:

„Míg egyrésről a magyar alkotmányban nem sok akadt azokból a hangzatos és semmitmondó külföldi átvételekből, amelyek számos tapasztalatlan nép alkotmánykészítői szemében (különösen a latinok közt!) olyan kedvesek voltak, addig másrészt a magyar alkotmány tölgyfája lassúnövésű volt, de hajlani nem igen akart, mikor a helyzet körülötte megváltozott; így, bár roppant szilárdan áll, ki van téve annak, hogy idővel elavulttá válik.”

Ha igazat mond az angol író, akkor is módunkban van, hogy az elavulás veszedelme ellen védekezzünk, miként az elődök ezt meg tudták tenni nemzeti történelmünk válságos időszakában. A védekezés leghatásosabb eszközei: a becsületes választási eljárás.

rás és a politikai élet nyilvános ellenőrzése, tehát a szabad sajtó. Ezek mindenkor rést nyitnak az újkor levegőjének, hogy beáradhasson az alkotmányba és érvényesítse ifjító hatását.

Az elkorhadás ellen meg lehet védeni a tölgyfát. Magát a fát azonban, ha egyszer kivágták vagy reménytelenül megcsonkították, semmi sem pótolhatja többé a nemzet életében. Legkevésbé egy kísérletező politikus-intellektus. Egy magyar nemzet, mely nem él alkotmányos életet, elveszti egyéniségét és elsüllyed a keleteurópai törmelék-népek posványában.

Ezt tudva, köszöntjük az egészségesebb szellemet, mely parlamenti életünkből kiütözik. Ez a szellem győzelemre segítheti azt az igazságot, melytől a magyar parlamentarizmus jövője függ: az alkotmány arra való, hogy a nemzet és nem arra, hogy egyes pártok vagy képviselők előmenetelét szolgálja.

1936. június 7.

TISZTA KÉZ

Nem vitatható, hogy a magyarság erkölcsi leltárának legértékesebb kincse az ősi alkotmánya. Ez emeli Kelet-Európa népei fölé! Az alkotmány a nemzet ereje, dísze és becsülete. Ha nem volna, akkor trianoni kifosztottságunkban már a balkániak színvonalára alá kerültünk volna.

Ijesztő politikai értelmetlenség kellene hozzá, ha valaki arról ábrándoznék, hogy önkényesen meg kell szakítani az ezeréves fejlődési folyamatot és egyetlen ember akaratát és intellektusát állítani a helyébe. Volt újabban ilyenféle komolyan vehető törekvés? – Nem tudjuk, visszaemlékezhetünk azonban, hogy elég gyakran zörgött a haraszt.

Diktatúrák eddig csak olyan országokban váltak be, ahol a nemzetet valami közvetlen veszedelemből kellett kimenteni és ahol egyébként sem éltek nagymúltú és nagyértékű alkotmányos hagyományok. Diktatúrának csak ott lehet értelme és célja, ahol hatalmas népi erők várnak megszervezésre. Vannak a mi csonka országunkban ilyen megkötött és felszabadításra váró fizikai erők? Nem hallottunk róluk! Magyarország élete ma nem fizikai, hanem erkölcsi erőforrásokból táplálkozik. Létjogosultságát az a történelmi tény igazolja, hogy ősidők óta a béke, a rend

és a művelődés őre volt a Duna völgyében. Épeszű magyar politika tehát csakis ezen a gondolatalapon építhet tovább. Minden egyéb politika: eltévelyedés.

Az abszolutizmusnál is veszedelmesebb ellensége az alkotmányosságnak a közéleti romlottság. Nekünk ma még olyan választási rendszerünk van, mely a pártharcok zavarai közt annyira beszennyeződött, hogy talán akarva sem lehetne tiszta választásokat csinálni. Ez a rendszer leszállította a törvényhozás tekintélyét, beteggé tette közéletünket, ellenségeinknek pedig állandó támadási felületül szolgált.

Amíg az ország polgárainak kisebbik fele nemzetiség volt, amíg a „radikálisok” készek voltak kezét fogni a nemzet minden belső és külső ellenségével; amíg a bécsi Belvedere az általános választójogot fegyvernek tekintette, amellyel letörheti a magyarság erejét: addig érthető volt, hogy egyébként haladó szellemű hazafiak is fáztak a jogkiterjesztés következményeitől. Dogmák kedvéért nem voltak hajlandók a nemzet biztonságát kockára vetni; semmiféle demokratikus vívmány nem tudta volna őket kárpótolni, ha ezáltal elhalványul Szent István birodalmának magyar jellege.

Ez a veszedelem, sajnos Magyarország területi épségével együtt, elmúlt. Aki ma ellenzi a jogkiterjesztést, az nem a nemzetiségektől, hanem a magyar néptől fél.

Országszerte jó benyomást tett a külföldre utazó miniszterelnök levele, mellyel tudatta, hogy végre mégis elő szándékozik venni a szögre akasztott választási reformot. A reformra szükség van a revízió szempontjából is; nem kínálhatunk elszakadt testvé-

reinknek kisebb jogokat, mint aminőkkel az utód-államokban bírnak – igaz, hogy csak papíron, de a külföld nagy részének hite szerint: a valóságban is. Szükségünk van reá a nagyhatalmakra való tekintettel, amelyeknek rokonszenve nekünk fölötté fontos és amelyek semmiképen sem veszik már komolyan a nyílt szavazásnak nálunk dívó rendszerét. Hiszen ma a bevallottan diktatúra alatt álló államok is szükségét érzik, hogy időközönként becsületes titkos népszavazással igazolják, hogy a nemzet a diktátor mögött áll.

Általános helyeslés fogadta a junktimot is, melyet a miniszterelnöki levél egyrésről a választási reform, másrésről a kormányzói jogkör kiterjesztése és a felsőház reformja között jelzett. Ilyen törvényekkel elejét lehet venni annak, hogy az eljövendő demokrácia demagógiává fajuljon. Ez fontos érdeke magának a demokráciának, mert a mi különleges viszonyaink között a demagógia bizonyára lovat adna a reakció alá. Tekintettel a mai európai helyzetre, mi magyarok jobbat sem tehetünk, mintha óvakodunk minden szélsőségtől.

Sokunknak, a választási reform sürgetői közül, nem is annyira a jogkiterjesztés mértéke a fontos, mint inkább az, hogy a tervbevett reform tiszta választásokat tudjon garantálni. A demokrácia ellen még lehet érvelni, de a tisztesség ellen nem. Ez nem politikai, hanem etikai meggyőződés dolga.

A Pesti Hírlap állást foglalt a pártközi tanácskozás terve ellen. Pénteki vezércikkében modus vivendiként az országos bizottságot ajánlotta, melynek gyökere van alkotmánytörténetünkben és mely jóval

hasznavehetőbb szerv, mint a hatáskör nélküli pártközi értekezlet. A cikkíró gondolatmenete teljesen meggyőző; ellene alig lehetne komoly érveket felsorakoztatni.

Ezt elismerve, e sorok írójának mégis az a meggyőződése, hogy az ellenzéknek ugyan kérnie kell az országos bizottság kiküldését, ha azonban ez a lépése eredménytelen maradna, akkor politikai okokból el kell fogadnia a pártközi tanácskozás tervét is. El kell fogadnia az esetben is, ha tudja, hogy az út nem vezet célhoz. Egyáltalában minden politikusnak, aki a demokratikus és becsületes választójog megteremtésével szilárd és egészséges alapra kívánja áttolni a magyar közéletet, meg kell ragadnia minden alkalmat, hogy a reform ügyét napirenden tartsa. Ha a túloldal is őszintén kívánja a reformot: annál jobb. Ez esetben pártközi konferenciával vagy a nélkül is össze fognak találkozni. A reform híveinek azonban óvakodniuk kell attól, hogy ürügyet szolgáltatssanak a kérdés újabb halogatásához. Ha valaki taktikázni kíván ezzel az életbevágó reformmal, ám viselje érte a teljes felelősséget. Az új választójogot ma már olyan parancsolóan követelik a viszonyok, hogy meggyőződésünk szerint a nemzet színe előtt harakirit követ el, aki útjába áll a megvalósulásnak.

1936. szeptember 6.

POLITIKA ÉS BECSÜLETESSÉG

A békekötés óta Magyarország olyan ház, amelynek lebontották a kerítését és kiszedték az ajtaját. Ott honunkat nem magunk védjük a betörők ellen, hanem megvédi, úgy ahogy, Európa rettegése a beláthatatlan bonyodalmaktól, amelyeknek háttérében a világháború mézszárlásainak és fosztogatásainak emlékei lapanganak.

A mi fegyvertelenségünk állandó veszedelme a békének. Ha túl a határon egy kapatos tábornok Napoleon babérajaira áhítozik, akkor budapesti diadalairól ábrándozik; ha pedig odaát egy uralmi rendszert az a veszedelem fenyeget, hogy elsöpri a közfelháborodás, akkor Magyarország számlájára iparkodik magát népszerűsíteni. A kisantant-kormányoknál gyakorlattá lett, hogy belső gyöngeségükért Magyarországot tegyék felelőssé. A politikusaik és újságíróik annyit panaszkodtak már Magyarországra, hogy most már maguk is hajlandók elhinni, hogy nemzeti életük csak a magyarság életerejének letörése után lehetne teljes.

Ezzel az állandó támadó ösztönnel szemben mi magyarok csak erkölcsi erőket tudunk felsorakoztatni. Erkölcsi erősségünk az a régóta beidegződött, ösztönszerű elismerés, melyet a Nyugat történelmi

múltunk és nemzetünk férfias jelleme, valamint kulturális hivatottsága iránt érez. De erősségünk az az imponálóan egységes és fegyelmezett magatartás, melyet balsorsunkban tanúsítottunk.

Ezeket az erőket nem szabad kicsinyelnünk. Valahányszor ellenfeleink be akartak avatkozni belső ügyeinkbe, – és az izgalmas genfi epizód sem volt egyéb, mint ilyen beavatkozási kísérlet! – offenzívájuk megtört a szilárd magyar fronton, melyet a világ közvéleményének rokonszenve erősített.

Nyilvánvaló életérdekünk tehát, hogy ilyen abnormisan túlfeszített helyzetben, amilyen a mai, ne engedjük megbontani egységünket és ne engedjük lejártni nemzetünk tekintélyét.

Ezeket a gondolatokat a választójogi reform kérdése teszi időszerűvé. Minket a kérdés elbírálásánál semmiféle dogmatikus álláspont nem köt; nekünk a világnézeti szempontoknál is fontosabb a nemzet jövője.

A reform kérdésébe beleszólnak politikai és erkölcsi szempontok. A politika feladata, hogy úgy alkossa meg a törvényt, hogy az ne veszélyeztesse a nemzeti egységet, ne lehessen fegyver sem a jobb-, sem a baloldali demagógia kezében. A politikának kell meghúznia azt a határvonalat, ameddig el kell mennie a jogkiterjesztésnek, a nélkül, hogy lejtőre juttatná az országot.

Nem kívánunk ezúttal hozzászólni a kérdés politikumához, minket ebben a pillanatban annak erkölcsi oldala érdekel. Azon, hogy a közügyek vezetésére nagy tömegeknek, vagy inkább képzett agyvelők kisebb számának kell befolyást biztosítani, vitatkozni

lehet; egyáltalában nem vitatható azonban, hogy minden választójognak becsületesnek kell lennie, azaz olyannak, hogy azok, akik alkotmányos jogokkal bírnak, jogaikkal szabadon élhessenek. Abban ma már megegyezik a világ közvéleménye, hogy a választójog becsületes érvényesítésének legfőbb biztosítékát a titkosságban látja. A nyílt szavazás rendszere annyira lejárt magát, hogy semmiféle formájában nem tartható fenn többé. Azt mindenütt valamely osztályuralom mankójának tartják.

Gyakran volt alkalmunk tapasztalni, mekkora támadó felületet kínál ellenségeinknek az a kitartás, mellyel a magyar politika ehhez a rendszerhez ragaszkodott. Legjobb külföldi barátaink is alkalomadtán sajnálkozva és restelkedve beszéltek a régi magyar választójog fogyatékoságairól. Azt mérnök állítani, hogy az európai közvélemény ma szívesebben megbékül a nyílt diktatúrával, mint olyan választójoggal, mely módot ad a hatalmon levőknek a nemzeti akarat megmásítására.

Jellemző, hogy Hitler, aki az abszolutizmusnak olyan rendszerét valósította meg, aminőt a római imperátorok kora óta nem látott Európa, titkos népszavazással támasztja alá uralmát. És bizonyos, hogy a német népszavazások, melyeknek lefolyása ellen erkölcsi szempontból nem emeltek kifogást, tekintélyt adtak a horogkeresztes diktatúrának még olyanok szemében is, akik egyébként a népképviselési rendszer hívei.

Ugyancsak jellemző, hogy a kisantant-államok, a világ közvéleményére való tekintettel, nem mernek nyíltan szavaztatni; egyik-másik közülük inkább bal-

kani eszközökkel korrigáltatja a szavazás eredményeit, de nem veszi magára a nyílt szavazás ódiumát. Úgy gondoljuk, hogy Magyarország, amely ma bizonyos mértékig a nemzetközi érdeklődés központjába került és amelynek éppen ezért életbevágó érdeke, hogy a Duna völgyében mint a rend, az igazság és a tisztesség mintaállama szerepeljen, csak olyan választójogi reformot vállalhat, amely eleve is kizárja a népakarat meghamisításának lehetőségét. Jól el tudjuk képzelni, hogy egymással teljesen ellentétes politikai rendszerek, ha uralomra jutnak, egyforma haszonnal tudnák szolgálni a nemzet érdekeit, de abban, hogy választási korrupcióra lehetne alapítani egy nemzet jövőjét, nem tudunk hinni.

1934. december 30.

„ADÓMORÁL”

Le kell számolnunk a valósággal, hogy szegény nép vagyunk és államháztartásunkat a tisztességes szegénység jegyében kell vezetnünk. A szegénység csak akkor nem tisztességes, ha megtévesztő szándékkal titkolják el a külvilág előtt. Történt már nálunk kísérlet, hogy államháztartásunkat megcsappant nemzeti jövedelmünkhöz mértelen átrendezzék, de a kísérletnek nem lett tartós eredménye. Talán azért nem, mert inkább a szimptomákat, mint a betegséget gyógyítottuk és így csak a krajcároskodásig jutottunk el, nem a rendszeres takarékosságig.

A pénzügyminiszter úr, aki olyan népszerű és rokonszenves, amilyen egy pénzügyminiszter egyáltalában lehet, midőn a Házban az adóreformra vonatkozó terveit ismertette, megemlékezett természetesen a szegénységünkről is. A reformtervei egyébként nagyszabásúak, gyakorlatiak és meggyőzők; nem is valószínű, hogy akadna szakember, aki kivetni valót találna bennük. A miniszter úr szóba hozta ez alkalommal az *adómorál* kérdését és egy parázs ígét röpitett fel, amely, ha nem vonatkoznék olyan népszerűtlen dologra, mint az adófizetés, karriert csinálhatna és szállóigévé léphetne elő: „Aki jövedelméből akár egy fillért is eltagad, hazaárulást követ el.”

A kamerális álláspontnak ilyen éles kihangsúlyozása a mai viszonyok közt jogosult. A modern állam életszükségletei olyan nagyok, a magyar *plebs contribuens* teljesítőképessége pedig olyan kicsiny, hogy az adóeltitkoló magyar nem annyira az államot lopja meg, mint inkább polgártársait. Mert valakinek viselnie kell a terheket és ha én kibújok alóluk, akkor reád hárulnak, tisztelt felebarátom.

De az ország első pénzügyi szakembere az adómorálnak csak egyik oldalát világította meg, azt, amely az államkincstáré; van azonban másik oldala is, az pedig nem annyira az adófizetőé, inkább a józanészé és így általános emberi. Mert tessék jól megjegyezni: sohasem fogják kiverni a polgárság fejéből, hogy nemcsak az adópénzek befizetése, hanem az adópénzek felhasználása is a morál törvényei alá tartozik. Ha bűnös az, aki letagad valamit a jövedelméből, akkor kétszeresen bűnös az, aki szükség és haszon nélkül költ az adópénzből.

Az igazi és teljes adóreform tehát nem fogja beérni annyival, hogy szakértelemmel néhányat megint csavar az adóprésen, hanem azon lesz, hogy az adópénzeket pedáns takarékossgal és fanatikus lelkiismeretességgel hasznosítsák. Ez egyezik a .miniszter szándékával, éppen azért szerettük volna ennek hangsúlyozását a szájából hallani. Nézetünk szerint ez a legbiztosabb út, mely a becsületes és egészséges adómorálhoz vezet.

Tagadhatatlan, hogy az, amit pénzügyi körökben adómorálnak szokás nevezni, nálunk laza és zavaros fogalom. A magyar ember, ha adóügyekben a kötelességérzetére hivatkoznak, a kérdések egész záporosó-

jével tud visszavágni. Hogy vajjon az adópénzek el-
költése is ugyanolyan szigorú elvek szerint történik-e,
mint behajtásuk? Hogy az államháztartás személyi
költései nem mennek-e túl azon az arányon, melyet
egy szegény állam üzeme elbír? Hogy nincsenek-e
nálunk túlméretezett állami intézmények? Hogy új
erők munkába állításánál mindig csak a köz érdekét
tartják-e szem előtt és soha az egyes emberét? Az adó-
fizetők szempontjából indokolt-e a nyugdíj- és kegy-
díjrovat minden tétele? Hogy az állam nem költ-e
túlzottan reprezentálásra? Hogy például a hivatalos
autók nem futnak-e több kilométert, mint amennyit a
szó szigorú értelmében vett hivatalos szolgálat meg-
kíván? És így tovább, még száz kérdésen végig.

Rábízzuk a pénzügyi szakemberekre, keressék
meg a választ és mellékesen számítsák ki, vajjon
lehetne-e, és mennyivel lehetne, könnyíteni az adó-
fizetők terhein, ha az állami élet minden ágában
érvényt tudnának szerezni a rendszeres és könyörtelen
takarékoságnak. Mi szívesen elfogadjuk a miniszter
úr tételét, hogy hazaáruló, aki egy fillért eltagad a
jövedelméből; bizonyára a pénzügyminiszter úr is
szívesen vállalja, hogy nem kevésbé hazaáruló, aki
szükség és haszon nélkül akár egy fillért is elkölt az
adófizetők pénzéből.

1940. május 12.

MAGYAR KÖZÉPOSZTÁLY

ERKÖLCS ÉS MEGGYŐZŐDÉS

Sok szó esett most megint a magyar közép-osztályról. Olvashattuk, hogy ebből az osztályból jóformán már kiszikkadt a hamisítatlan magyar vér, csak csekély hányada a hajdani földbirtokos nemesség származéka, túlnyomó részében alulról feltört vagy kívülről beszivárgott elemek keveréke. Ez magában véve nem volna még nemzeti csapás, a magyarság végre is keverékfaj, Árpád törzsei ezer esztendő óta germánokkal, szlávokkal, latinokkal vegyültek, miként Hódító Vilmos normánjai keltákkal és szászokkal. A keverékfajok nem a legrosszabbak és abból nem is lett kár, hogy Emese fiai maguk közé fogadták a Nagy Lajosokat, Zrínyieket vagy Petrovics-Petőfieket.

Azt is tudjuk, hogy a független birtokosság, mely valamikor az ország kemény gerince volt, elvesztette talpa alól a földet és a falusi udvarházak urai tömegesen menekültek a különböző állami és törvényhatósági hivatalok írószobáiba. Hogy a birtokos osztály túladott a vagyonán, az elég szomorú, de legkevésbbe sem feltűnő jelenség, hiszen a vezető néposztályok mindenütt a világon állandó hullámvászonban, folytonos pusztulásban és megújulásban vannak. A földbirtok Európában, de még Amerikában is, elvesztette a poli-

tikai hatalom monopóliumát; amióta pedig megnyílt a föld szabad forgalma, a vagyon két-három nemzedékenként gazdát cserél. Ebben valami törvényszerűség nyilvánul meg. Még a konzervatívnak ismert angol társadalomban is a nemesi családok túlnyomó többsége az elmúlt évszázadban nyerte el vagyonát és címerét. A különbség közte és kontinentális osztálytársai közt talán annyi, hogy az angol társadalom szilárdan megállapodott szokástörvényei keretében az új gazdag könnyebben és tökéletesebben tud hozzá hasonulni ahhoz a régi úrhoz, akit kilicített ősi kastélyából. A régebbi siber azonban mindig parvenünek nézi az újsütetűt, de bele kell nyugodnia abba, hogy a jelen a parvenue.

Igaz, hogy a magyar birtokososztály vagyoni pusztulása nagyon is rohamosan, szinte katasztrofális hirtelenséggel történt, de ennek megvannak a speciális okai, melyeket teljesen tisztázott már az irodalom.

Kétségtelenül baj azonban, hogy míg a régi középosztály megszállta a hivatalokat és a nemzet vezéréből a hatalom szolgája lett, nem alakult ki olyan független új osztály, mely a réginek helyébe léphetett és átvehette volna a vezetést. Mindenfelől azt halljuk, a mostani értelmiségben nincs annyi politikai tudás és felelősségérzet, hogy meg tudná óvni a nemzetet azoktól a veszedelmektől, melyek ma jóformán az európai levegőben lappanganak. Csakugyan olyan tehetetlen és megbízhatatlan ez az osztály? És ha az, vajjon mi ennek az oka? Magától megromlott, mikor betelt az ideje, mint a túlérlett gyümölcs, vagy külső erők rontották meg? Ha ez általános, belső rothadási folyamat, akkor a történelem szemetesládájában a

helye, magunkkal együtt, akik tagjai vagyunk ennek az osztálynak. Ha azonban külső befolyás eredménye, akkor keresni kell rá az orvosságot.

Mi úgy látjuk, ezt az osztályt külső befolyás rontotta meg. Amióta a hivatalokba szorult, kegyelemre ki van szolgáltatva a központi hatalomnak. A jellemerejét kikezdte már a szegénysége. Úgy hisszük, minden tisztviselői társadalom erkölcsi hanyatlása az elégtelen fizetéssel kezdődik. De ennél is nagyobb baj volt, hogy a hatalom kétes pártpolitikai munkák elvégzésére szorította a tőle függő embereket. Több ízben szó volt már róla a *Pesti Hírlapban*, hogy nálunk jó ideig a tisztviselő értékmérője nem a szorgalma, tudása és jellemének tisztasága volt, hanem az ügyessége és elszántsága, mellyel ki tudta szolgálni a pártérdeket. Ezek a szolgálatok sok esetben nyílt törvénysértésekkel jártak, hiszen nálunk a képviselőválasztások alkalmával minden erkölcsi és tételes törvényt alárendeltek a sikernek, egyébként pedig káros szelekciót honosítottak meg a tisztviselői társadalomban, amennyiben kedveztek az erőszakosak és lelkiismeretlenek fölemelkedésének.

Mivel az egyes tisztviselő különböző elrettentő példákából tudta, hogy előmenetele, de sok esetben családjának egzisztenciája is, attól függ, vállalja-e és kellő buzgalommal végzi-e a reáparancsolt munkát, tehát – mit is tehetett egyebet? – vállalta és végeztél. A nyomor határmezsgyéjén vergődő kisembertől ne kívánjuk, hogy jobban tisztelje a törvényt, mint a bőségben és hatalomban élő nagyúr. Idővel bizonyos cinikus bölcsélet fejlődött köztük, melyet nyíltan így formuláltak: Én a parancsot teljesítem, – a kormány

parancsára ma az ellenzékert irtom, ha holnap hatalomra jut az ellenzék, az ő parancsára a mai kormány-pártot fogom irtani.

Nevezetes dolog, hogy a bírói kar, mely ugyan-csak ebből a romlottnak mondott osztályból sorozza tagjait és amelyet ugyancsak szegényesen fizet az állam, ma is a régi magyar középosztály legfényesebb tulajdonságaival ékeskedik. Köztük ma is él Deák Ferenc iskolájának szelleme. Miért van ez így? Bizonyára azért, mert a bírák függetlenek a hatalomtól. Úgy hisszük, ez a jelenség eléggé igazolja, hogy nálunk az emberanyag ma is kiváló, rossz csak a rendszer volt.

A központ erkölcsi felfogásában újabban lényeges változás következett be, a „rendszer” azonban, talán a tehetetlenség törvénye alapján, még ma is kísért mint a hazajáró lélek. Meggyőződésünk szerint a kormányszatnak ma nincs is fontosabb és sürgősebb dolga, mint hogy kiszabadítsa a magyar tisztviselői kart a kortesszolgálat minden erkölcsi erőt elmállasztó fogaskerekei közül és hogy visszaadja lelki szabadságát és önbecsülését. Ez az egyetlen út, mely a jobb sorsra érdemes magyar középosztály megmentéséhez vezet. Pedig, úgy hisszük, a nemzet jövője attól függ, 1 s lesz-e tiszta erkölcsű és erős meggyőződésű közép-osztálya.

1937. január 17.

TRIANONI FIATALSÁG

Nagyszabású költségvetési beszédében, melyet érdeklődéssel hallgatott és tetszéssel jutalmazott a képviselőház, Hóman Bálint kultuszminiszter egyebek közt így nyilatkozott:

– Egyelőre törvényes intézkedésekre nincs mód, de innen a Házból szükségesnek tartom figyelmeztetni azokat a hölgyeket és férjeiket, akik hivatalokban vannak, hogy akinek ura magas jövedelmet élvez, az ne vegye el más állását, mert a kétszeres hivatali jövedelem demoralizál!

Nyilvánvaló, hogy az a *más*, akinek állását az aposztrofált hölgyek átvették: a trianoni ifjú, aki sehogy sem tud munkához és kenyérhez jutni a hazájában.

A miniszter a kérdést ezúttal csak mellékesen érintette, de a zajos tetszés, amellyel odavetett nyilatkozatát a Ház fogadta és az izgatott visszhang, melyet szavai a Házon kívül fölverték, azt bizonyítják, hogy rátapintott a magyar társadalom egyik fájó sebére.

A háború előtti Nagy-Magyarország tisztességesen el tudta tartani a maga diplomás értelmiségét. A nő házonkívüli munkájára a polgári családoknak alig volt szükségük, sőt a régi magyar nagyizolás szemében a dolgozó nő leszállította a család társadalmi tekintélyét, azért nem is volt kívánatos jelenség.

Csonka-Magyarországon több az éhes száj mint a kenyérkaraj. Egészséges gazdasági viszonyok közt a szellemi munkások maguk teremtenek új munkalehetőségeket, a mai megkövült válság közepett azonban csak a diplomás emberek szaporodnak, nem az íróasztalok. Ez a szomorú körülmény, a kurta takaró ténye, nem pedig az öregek vagy a magas jövedelmű férfiak feleségeinek makacssága vetette föl a mai ifjú nemzedék tragikus problémáját. Akiknek szűkösen vagy sehogy sem jutott Isten áldásából, azok természetesen a nemzeti jövedelem arányos megosztásától várják sorsuk jobbrafordulását.

Be kell vallanunk, és ez nem esik a Hóman Bálintnak kijáró megbecsülés rovására, hogy mi a képviselőházi nyilatkozattól nem várunk kézzelfogható eredményeket. Nevezetesen nem hisszük, hogy azok a hölgyek, akiknek ura „magas jövedelmet” élvez, vagy azok a közéleti férfiak, akik ősz fejük ellenére is elég fiatalok ahhoz, hogy több nagyobb javadalmú hivatal ügykörét ellássák, most már magukba szállnak és állásukat bünbánóan felajánlják másnak. Azt hisszük, körömszakadtáig ragaszkodni fognak munkakörükhöz és jövedelmükhöz, nem is gonosz kapzsiságból, hanem emberi okokból. Senki azok közül, akik annakidején kemény tanulással szerezték meg a hivatalos minősítésüket és akik azóta lelkiismeretes munkával keresik kenyerüket, nem lesz hajlandó, hogy ebben erkölcstelenséget lásson. Annál inkább nem, mert hiszen eddig azt tartotta a közhit, hogy a fokozott munka- és keresetképesség a polgári derekasság bizonyítéka. Igen valószínű, hogy a legtöbb dolgozó nő, bármilyen magas jövedelmet is élvez

a férje, a saját munkásságában találja meg önértékének nemesebb részét.

De ezután mi az a magas jövedelem? Relatív-fogalom, mert ami a munkanélkülieknek gondtalan élet, sőt bőség, az a hivatalban levőnek szűkös, kispolgári egzisztencia eszköze.

A jobb belátástól és lojalitástól tehát ne várjunk sokat, ezeket sokkal erősebb érzelmek és érdekek semlegesítik. A miniszter elvi állásfoglalásának csak akkor lesznek gyakorlati kihatásai, ha rászánja magát, hogy intézményes úton tegye lehetetlenné azt, amit ebben a kiéhezett országban egyéni és családi álláshalmozásnak neveznek.

Az egyéni és családi álláshalmozás kérdése a tanult ifjúságunk tragédiájának epizódja. Leverő epizód egyebek között már azért is, mert a köz kosztosát avatja az ifjúság ideáljává és mert azok a javadalmak, amelyekért az ádáz harc folyik, egészben véve igen nyomorúságosak a jövedelmekhez mérten, melyek némely szabad pályákon még ma is elérhetők.

Nem szabad azonban megengedni, hogy az ifjú magyarság színe-java a nyomor és a kétségbeesés áldozata legyen és azért az állam előbb-utóbb kénytelen lesz rátérni a kérdés intézményes rendezésére. Az ilyen rendezés mindig csak részleges és tökéletlen segítség és szükség-rendszabály lesz, melyet a mai rendkívüli helyzet kényszerít ki és igazol.

Tisztában kell lennünk, hogy a rendezésnek ilyen foltozgató módja elé is hatalmas akadályok tornyosulnak. A hivatalnokok szolgálati idejét és nyugdíjszabályaikat egy letűnt kor életviszonyaihoz kalkulálták. Az utolsó évtizedekben azonban, az orvosi

tudomány haladása és a higiénikusabb életmód terjedése következtében, lényegesen megváltoztak a viszonyok. Az ötven-hatvan éves férfi a huszonötévesek szemében öreg ember; ő maga, ha egyébként egészséges: fiatalnak, munkabírása és tudása teljében levőnek érzi magát. Ha nyugalomba vonul, hogy átengedje helyét a fiataloknak: valószínű, hogy évtizedeken át élvezni fogja nyugdíját és szaporítani fogja a köz terméketlen kiadásait.

Mi egyáltalában nem tartjuk örvendetesnek, hogy ifjúságunk legértékesebb része politikai és hivatalnoki pályákon keresi az érvényesülést. Ennek az iránynak felidézője az életküzdelemtől való irtózás, következménye az élet igazi nagy sikereiről való lemondás, a rezignált vágy, hogy valamely hivatal üvegházi melegében a nemzettel tartassa el magát, olyan munka fejében, melyet termékenynek a legjobb akarat mellett sem lehet nevezni. Pedig az egyébként is túlterhelt nemzet máris a hivatalnokok és nyugdíjasok elképesztően nagy tömegeiről kénytelen gondoskodni. Tartsuk eszünkben, hogy a kenyérméltó értelmiség problémája mögött egy még tragikusabb probléma fenyeget: a kenyérméltó nemzeté.

Mindezeket tudva is azt hisszük, hogy az ifjú magyar értelmiség megmentésére rendkívüli eszközöket is igénybe kell vennie az államnak. Ismételjük: ez nem lehet gyökeres megoldás, de azzal is sokat elértünk már, ha sikerül bizonyos számú ifjú egzisztenciát átmentenünk a jobb jövőbe.

1936. május 24.

A NAGY KÉRDÉS

„A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásával” úgy ahogy, megoldódik a zsidókérdés. A zsidókérdés igen, de nem a kereszténység nagy kérdése. Egy sereg állás és tisztség, patika és trafik gazdát cserél, egy csomó íróasztal mögött új arcok jelennek meg, a szabadfoglalkozású keresztény értelmiség több beteghez, ügyfélhez, megrendelőhöz jut, de, bocsánatot kérünk, ezek mégis csak potomságok, mert nem oldják meg az igazi, a fájó, a nagy problémát. Sőt az sem oldja meg, ha minden egyes magyar fiúnak, aki diplomát szerzett az egyetemen, külön nyugdíjas állást szerveznek is. A nagy kérdés olyan szellemi síkon fekszik, ahol nemigen tud hozzáférdőzni a törvényhozás.

A helyzet még ina is ugyanaz, mint amin annyit keseregtünk a múltban, hogy közhely lett belőle: a történelmi középosztály, amennyiben már túladott a földbirtokán és véletlenül nem próbálkozik „politikai pályán” – ami szerintünk nem is pálya, – legszívesebben a nyugdíjjogosultsággal járó tisztviselői állásokban keresi boldogulását. A történelmi osztályok példája pedig mértékadó a keresztény értelmiség túnyomó többségére nézve.

Beszéljünk őszintén. Az a havi pár száz pengő, amit a köz- vagy magántisztviselő nálunk szerezhethet, a

munkanélküliek vágyálma lehet, de európai fogalmak szerint mégis csak nyomorúságos díjazás. El lehet mondani, ősi és előkelő magyar nevek viselőinek tömegei, amennyiben megszabott fizetésű állásokban vannak, ki vannak rekesztve a művelt embert világszerte megillető kultúrélethez. Mert ugyan miféle fix fizetés teszi lehetővé, hogy egy tisztviselői család a tenger mellett üdjön, vagy mondjuk Párizsba ránduljon? Időközönként tervek bukkannak fel, amelyek segíteni akarnak ezeken a visszasságokon, de minálunk rendszeren elfelejtik, hogy az ilyen szociális reformhoz nem elég a jó törvény, ahhoz elsősorban pénz kell.

Meggyőződésünk szerint a magyar értelmiség nagy problémája akkor fog megoldásra megégni, ha az értelmiség előzönlí a gazdasági pályákat, illetőleg, ha a saját kockázatára mer és tud magának a gazdasági életben független életpályákat teremteni. Életpályákat, ahol az egyén vállalkozó merészsége, ötletessége, alkalmazkodóképessége és szívós. szorgalma korlátlan lehetőségekre talál. Mert azzal tisztában vagyunk, ugyebár, hogy vagyont, amely egyáltalában megérdemli ezt a nevet, hivatalban vagy a politikai életben nem lehet szerezni. Legalább nem becsületes embernek. Vagyont nálunk csak a gazdasági életben lehet nyerni.

Aki tehát hivatalos állásokat osztogat, az jót tesz egyes emberekkel, de nem old meg semmiféle problémát. A valóban életrevaló társadalom ifjúsága fázik is a biztos és éppen azért korlátolt lehetőségeket kínáló életpályáktól, inkább keresi a szabad terepet, ahol birokra kelve az étellel, győzelem esetén gazdagságot, hatalmat, hírnevet nyerhet.

Amerikai múltmilliomosok életrajzaiban, amelyek a tengerentúli közönség kedves olvasmányai közé tartoznak, megismétlődik ugyanegy ifjúkori kaland: a hős – gyakran maga is vagyonos szülők fia – tíz- vagy tizenkétéves korában megszökik otthonról és felcsap újságrikkancsnak, vagy utcai elárúsítónak, hogy minél előbb megvalósítsa az ifjújenki álmát és független üzletember legyen. A vállalkozó szellemű ifjú túl az Atlantikon nem képviselői mandátumról és miniszteri tárcáról, hanem üzletről és milliós vagyonról ábrándozik.

Kérdés most már, megvan-e egyáltalában a magyarságban a függetlenségi vágy, a vállalkozó- és munkakedvnek, vagy mondjuk egyszerűen: az életrevalóságnak az a mértéke, amely szükséges, hogy a szabad üzleti versengés vadonjában boldoguljon? Meggyőződésünk szerint igenis megvan, miként nem is hiányozhatik egy egészséges és tetterős nép lelkéből. Ha a múltban nem érvényesült olyan mértékben, amint azt a nemzeti érdek megkívánta volna, annak a felsőbb társadalmi osztályok örökölt és beidegződött babonái voltak az oka. Ezeknek az osztályoknak az előkelőségről alkotott lovagi fogalmaiból folyt a pénz megvetése, ami egymagában elégséges arra, hogy lehetetlenné tegye mindenféle kereskedői szellem meghonosodását. Az ilyen gátlásokat az értelmiségnek le kell küzdenie, különben végleg lemarad a haladó kor mögött.

A kispolgárságnak és parasztságnak ebből a szempontból nincs mit leküzdenie. Ami különösen a magyar parasztságot illeti, ebből a rétegből emelkedett ki a török hódoltság idejében a tőzsérek,

az állat- és terménynagykereskedők hatalmas céhe, amely üzleti összeköttetéseivel behálózta fél Európát. A bécsi kormány balkezes gazdasági politikája, amely Bécs számára monopóliumot kívánt teremteni a magyar állatkivitelből, tette tönkre a nagyszerű fejlődés»ek« indult magyar kereskedői szellemet.

A tőzsérek emberi nyersanyaga ma is megvan a magyar falvakban,» szívós, dolgos, a fukarságig takarékos és számítóan előrelátó magyarok alakjában, akiket arról ismerni meg, hogy kedvezőtlen körülmények közt is vagyont tudnak szerezni. Nekik nincsenek gátlásaik és nincsenek előítéleteik, ők kemény kézzel markolják meg a hasznot ott, ahol hozzá tudnak férközni.

Ha földműves népünk tőkegyűjtő ösztönét, amely most kicsiségekben éli ki magát és helyel-közzel kárt is okoz a falvakban, ha ezt az ösztönét fölfegyverzik tudással és helyes irányba terelik, akkor megoldást : nyerhet az a kérdés is, amelyet *nagynak* neveztünk és amely a mi meggyőződésünk szerint ma és már régóta a magyar értelmiség legsúlyosabb problémája. Amíg ezt meg nem oldják, addig a mi reformereink? tudománya mindig csak annyiban lesz, hogy egyik f magyartól elveszik azt, amit a másiknak oda akarnak' adni. Adott esetben erre szükség lehet, de olyan eset nincs, amikor ilyen reform a nemzet vagyonát gyarapítaná. Az igazi reformer, az új Széchenyi István az lesz, aki nem éri be a toldozással és foldozással, hanem gyökeresen megoldja a nagy kérdést.

1939. április 13.

LEVÉL EGY JÖVENDŐ PÁRTVEZÉRHEZ

Kedves öcsémuram!

Olvastam haragos szép cikkét a háborúelőtti nemzedék tévedéseiről és bűneiről. Általánosságban igazat adok önnek, kár volna kímélni az öregeket. Ők sem kímélték az apáikat, mikor még fiatalok voltak. Egyik nemzedéknek sem szabad beérnie azzal, hogy tétlenül kamatoztassa az apai örökséget, szükséges, hogy mindegyik elszántan hátat fordítson a múltnak és előről kezdje az életet. Fiúk és apák ősi ellentétje egy kulturális törvény beteljesülése. A haladás jelszava: Üsd, mert apád!

Tagadhatatlan azonban, hogy az Ön nemzedéke mégis csak a háborúelőttinek törvényes leszármazottja. (Ezt minden sértő szándék nélkül mondom!) Már most a modern biológia tanítása szerint az egyén szükségképpen öröklő őseinek vérmérsékletét és ösztöneit, vagy mondjuk így: lelki diszpozícióit, mert hiszen minden ember a saját nemzetségének folytatása, a bőréből sem az egyén, sem a nemzet nem mászhat ki. Az eredendő bűn szerencsére csak bűnös hajlamok alakjában öröklődik, tehát igenis lehetséges, hogy egyik nemzedék a másik fölé emelkedjék.

Százszor elmondták már és legyen szabad százegyszer ismételnem: a magyarság történelmi ka-

lasztrófái főleg két átöröklött nemzeti bűnre vezethetők vissza: az egyik a pártoskodás szenvedélye, – jóízűen gyűlölni a magyar csak a saját vérét tudja! – a másik az a tehetetlenség, amellyel ez az egyébként olyan eszes nép bedől a demagóg jelszavaknak.

A vádak közt, amelyeket ön ráolvas a régi nemzedék fejére, ez a két vádpont is szerepel. Szó van a cikkben a pártgyűlölet szennyes hullámáról, mellyel a levitézlett szabadelvű rendszer elárasztotta az országot, ön, kedves öcsémuram, egyébként a liberalizmusban a szervezett fosztogatás gépezetét látja.

A liberális rendszeren nincs mit sajnálni és nincs mit védeni, az meghalt és: Halál a halottakra! A rendszert el kell temetni, de az igazságot nem, mert az a föld alatt nem oszlik fel, hanem puskaporos aknává változik és a legalkalmatlanabb pillanatban felrobban. Az igazság az, hogy a liberalizmus Deák Ferencsel kezdődött és Tisza Istvánnal végződött. Az önzés és romlottság képzeiteit kelti fel önben a két név? ön, kedves öcsémuram, azt mondja: a szabadelvű rendszernek nem minden politikusa volt Deák meg Tisza. Persze, hogy nem! De vajjon a háborúutáni politizáló nemzedék minden tagja, ha feljutna a hatalom csúcsára, beérné az öregúr ötkrajcáros kubaszivarjával és valamennyien úgy tudnának farkaszemet nézni a halállal, mint Tisza István? Higyje el, kedves öcsémuram, a szabadelvűség a maga idejében nem volt szégyenletes epizód a nemzet életében, hanem fejlődési stádium, az volt nemcsak minálunk, hanem jóformán minden kultúrállamban. Mikor elvénült, különböző betegségei és gyöngeségei jelentkeztek és ezekbe bele is halt.

Az Ön másik vádja a demagógia. Ön is, de mások is elég gyakran mondják és írják, hogy a háborúelőtti nemzedék hazafiassága üres szólamokban élte ki magát. Ön egész puffogó frázismintagyűjteményt közöl a cikkében, a frázisok állítólag a háborúelőtti hazafiak nyelvkincséből valók. Ezzel szemben ön, kedves Öcsémuram, komoly önérzettel tudokra adja azoknak, akiket illet, hogy Ön irtózik a puffogó szólamoktól, Ön a tettek hazafiságának híve és egyáltalában a halálos komolysága, mellyel közéleti kötelességeit végezni hajlandó, előnyösen különbözik a régiek léhaságától.

Igazán kár, hogy az apákat nem a fiaik nevelték, akkor talán jobban sikerültek volna és utólag nem kellene miattuk szégyenkezni. Szeretném azonban tudni, hogy Ön, kedves Öcsémuram, komolyan hiszi-e, hogy az öregek különös kedvüket lelték volna hazafias frázisok puffogatásában? Egyáltalában, kedves öcsémuram, jó volna megbékülnünk a gondolattal, hogy az apák sem tudatlanabbak, sem léhábbak nem voltak, mint a fiaik, csak éppen mások voltak, mert más korban éltek. Ezt meg kell érteni, mert aki nem érti meg a múltat, az nem hivatott arra, hogy megteremtse a jövőndőt.

Beszéljünk most már egészen őszintén, öcsémuram: nem az a baj, hogy Ön bírálja és támadja a háborúelőtti nemzedéket, hanem igen aggasztó és elszomorító, hogy Ön semmiképen sem tud szabadulni annak az önmagát túlélte nemzedéknek káros hatása alól. Átvette tőle az üres jelszavakban és a nemzeti gyűlölködésben való kedvtelést. Mert ha Ön ellenőrizhetetlen szóbeszéd alapján elítélte egy korszak-

kot és egy egész nemzedéket, amelyet alaposan soha nem igyekezett megismerni, mi az, ha nem demagógia? És ha ön ádáz megvetéssel beszél magyar emberekről, mi az, ha nem gyűlölködés? Valamikor kurucok és labancok undorodtak ennyire egymástól, később kossuthisták és pecsovicsok, ma pedig – nem tudni, miféle elvi alapon – Ön teszi ugyanezt. Szóval a magyar minden korban talál rá ürügyet, hogy szíve szerint utálhassa honfitársát.

Ha Ön, kedves öcsémuram, különb akar lenni az apjánál, ami mindenképen kívánatos dolog volna, akkor vesse le az ősoktól örökölt gonosz hajlamokat. Ha pedig érvényesülni kíván a közéletben, akkor indítson irtó hadjáratot a demagógia és a nemzeti gyűlölködés ellen. Ha ezeket csakugyan sikerül kiirtania önmagából és ha szabaddá tudja magát tenni az ősi átok alól, akkor, még ha nem is lesz hamarosan pártvezér, de mindenesetre méltóvá teszi magát, hogy szavát hallassa a magyar fórumon.

1940. február 4.

A VILÁG ELSŐ KATONÁJA

A KÖZKATONA

Most háború van és azonkívül semmi sincs. A háború betölti a szívünket és eszünket; ott van az idegeinkben és teáscsészéinkben. Állandóan megremegteteli lábunk alatt a talajt, mint a földrengés, vörösre festi fejünk fölött az eget, mint valami félelmetes északi fény. Tudomány, újságírás, ipar, kereskedelem csak annyi van, amennyire szüksége van a háborúnak; a társasélet s az irodalom is csak úgy jogosult, ha a háború napszámosává szegődik. Nem lehet előle menekülni, ezért legjobb, ha szembefordulunk vele.

Hajdan a háború volt az irodalom nagy témája. Az igazi témája. A költő és a katona jó bajtársak voltak, mert kölcsönösen megtalálták egymás palackjában az italt, amelyre szomjaztak. A költő az eseményekben a rendkívülit, a csodálatost, az emberben a nagyságot, a hősiességet szomjazza. Ezt a háború és a katona adja meg neki. A katona, a hős pedig a halhatatlanságot szomjazza. Ezt a költő adja meg neki.

A háború meghozta a költőnek a nagy csodát: tüzes forgószele kiragadta a békés nyárspolgárt az élet lapályaiból, fölemelte mások fölé, sőt önmaga fölé, lovaggá és hőssé avatta. A költő gigantikus árnyékokat látott mozogni a csatatér fölött vonuló felhő-

kön. Mint Nietzsche mondaná: istenszagot érez a csata-téren.

A feledés nagy özönvizében a költő a révész. A jövő számára ő menti meg azt, ami megérdemli az örök életet. Nos, ha a költők semmit sem mentettek meg a szürke régmúltból: a nagy katonák emlékét mindig a ladikjukba vették. Egyes történelmi időszakokból nem tudjuk, hogyan éltek az emberek; de azt, hogyan gyilkoltak, minden időszakból tudjuk.

Ilyenféle volt a katona és költő viszonya a múltban.

Nekem úgy tetszik, ha eddig nem változott meg, legközelebb már meg fog változni, ez a jóbarátság. Megszűnni nem fog, de formájában meg kell változnia, mert maga a háború is megváltozott. Hajdan a hadviselés arisztokratikus mesterség volt. Homeros, Virgilius és tanítványaik királyokat és vezéreket énekeltek meg, dicsőséges nagyurakat, akik meteorokként szállottak a ámuló tömeg feje fölött. Hajdan a vezérekben valósult meg a háború tündöklő csodája. Amióta azonban a *modern háború* kifejezést használjuk, azóta az istenek elköltöztek a vezéri sátorból és a lövészárkok lakóit avatják hőökké. Úgylátszik, hogy a háborúban is, miként az iparban, felülkerekedett a gépüzem és azóta demokratizálódott a hősiesség. Az igazi hős ma nem a hadiszállás irodáiban görnyedő vezérkari tiszt, hanem a közkatona; nem az egyén, hanem a tömeg. A régi eposzköltő így kezdte művét: „Férfiat énekelek ...” Ha valaki meg fogja írni a mostani háború hőskölteményét, így kell kezdenie: „Népet énekelek ...”

A csodálatos elem, amit az eposztól oly szigorúan

megkívántak a régi esztéták, nem fog hiányozni a jövő hőskölteményéből sem. Sőt a modern háború csodái különbek, istenibbek, mint a lovagkoré. Nem ismerek nagyobb csodát a katonai fegyelemnél. Tízezer, százezer ember a halálba indul, és egy férfiasan megvető gesztussal elcsitítja magában az önfenntartás ösztönét. Tízezer élni és élvezni vágyó, éhes és szerelmes ifjú ember kész meghalni egy gondolatért. Mert király, haza, vallás: egy gondolat; kötelesség, fegyelem is egy gondolat. És legyünk őszinték: a készség, amellyel a fiatal ember életének egész verőfényes gazdagságát a szuronyok elé dobja: a legnagyobb áldozat, amire ember képes. És az artikulálatlan Rajta! vagy Hurrá! kiáltás, amellyel a közkatona a halálba indul, a legmélyebb szó, amit emberi száj kiejthet. Mélyebb mindannál, amit költő és tudós valaha mondott.

Az antimilitaristáknak meg kell érteniök: a katonát nem azért tiszteljük, mert kész megölni embertársait, hanem azért, mert kész meghalni embertársaiért.

A mai közkatona áldozatkészsége toronymagasságban áll az epikus hősé fölött. Az eposzhősnek is csak egy élete volt, amit elveszíthetett, de mi mindent nyerhetett tétjével! Nemzetek hódolatát, költők babérját, birodalmakat és királyi nők szerelmét, földi élvezeteket és földöntúli üdvösséget. A közkatona ugyanannyit veszíthet. És mit nyerhet? Egy érmet a mellére, – gyakran egy mankót a hóna alá.

Azonfelül, vajjon milyen jutalmat adhat neki a nemzet? Bármit ad is, előbb tőle kell elvennie, mert hiszen ő maga a nemzet. És mit adhat neki a költő?

Halhatatlanságot? Mi haszna a falevélnék abból, hogy az erdő halhatatlan?

Mély jelentőségűnek tartom, hogy a hőst a köz-katonában éppen magyar költő fedezte fel.

Tiszt vagyok,... ha lát a közlegénység,
Tisztelkedve megyén el mellettem;
Én pirulok, gondolván magamban:
Nincs igazság, nincs igazság ebben,
Nekünk kéne köszönteni őket,
Mert minálunk sokkal többet érnek. –
Tiszteljétek a közkatonákat,
Nagyobbak ők, mint a hadvezérek.

Azt hiszem, a pirulás, amely Petőfi Sándor sápadt, nemes arcát sötétre festette, a mostani háború óta ott égett már mindannyiunk arcán, még ha nem is vagyunk tiszték. Sőt lehetnek emberek, akiknek a polgári élet megszokott kényelme Nessus-inggá lesz, amely állandó szégyen tüzében égeti testüket és lelküket.

Valljuk be, a háború kitörésekor mi, a magyar értelmiség tagjai, a szó erkölcsi értelmében nem voltunk harci készenlétben. A hosszú béke idegenné tette nekünk a háborút. Igazi antimilitaristák ugyan nem voltunk, – mi jóban-rosszban meg szoktunk állani fele úton – intellektuelljeink azonban úgy beszéltek nacionalizmus-ról és hadi gloire-ról, mint valami elavult színpadi kellékről, és mivel egyik madár sem tud önmaga fölé repülni, tehát meg voltak róla győződve, hogy a nép is úgy gondolkozik, mint ők.

A háború legcsodálatosabb csodái közé tartozik a magyar nép viselkedése. A harciasságot, a lendületet, a hazafias áldozatkészséget ezúttal a magyar paraszt vitte bele a nemzetbe. A közkatoná. Midőn az első vonatokon daloló, virágos legények vonultak a határra, már tudtuk, hogy nagynehezen összehordott nemzeti kultúránknak nagyszívű védelmezője akadt a magyar népben. Az első csaták után azt is tudtuk, amiben már alig mertünk hinni, hogy népünk megőrizte ősei nagyszerű harci erényeit. Béke idején osztrák tábornoki bürokraták olykor visszaparancsolhatták a magyar katonai ambíciót az utolsó glédába, de mikor az ágyúk dörögnek, akkor el kell tűrniök, hogy legényeink az első sorba tolatkodjanak.

Méltó feladat volna, ha a háború véres és dicsőséges apropójából valaki a magyar közkatonán keresztül fölfedezné a magyar földműves-népet, a magyar parasztot.

A külföld, főleg a német külföld, régi romantikus torzképek alapján még mindég a puszták sírva vigadó fiát keresi a magyar parasztban, akinek szellemi láthatárát a barna kisleány, a cigány hegedűje, a hátasló és a tokaji bor szegélyezi. Újabban a magyar főváros irodalmi köztudatában egy más képe kezdett kialakulni földműves népünknek, amely az előbbinél kevésbé regényes, de nem kevésbé hazug. Ez a kép csökönyös, furfangos, babonás, pénzéhes és mindenekfölött érzékies emberállat formájában mutatja be a magyar népet.

A nagy háború, amelynek rettenetes realitása annyi apró-cseprő hazugságot tiport le, a magyar pa-

raszt és a magyar közkatona nagyszerű apoteózisává lesz. Amióta az orosz hadi tudósítások szinte hódoló tisztelettel emlékeznek meg a mi hadbavonult népünkről, talán mi magyar írók is több rokonszenvvel fogunk róla ítélni. A magyar paraszt, írók és demagógok által ráaggatott cifra koldusrongyaitól megszabadultan, ma a maga gyönyörű emberi mivoltában áll a világ szeme előtt. Milyen tiszta, milyen erős, milyen bátor, milyen okos, milyen előkelő – és milyen magyar ez a nép!

Amit mi urak, mi politikusok évtizedeken át nagy szorgalommal elrontottunk, azt egykettőre rendbe hozta megint a nép. Nemzeti hírnevünk, amely ugyancsak aláhanyatlott már, most megint magasan tündöklük magyar parasztlegények szuronya hegyén. Ámulva tapasztaljuk, hogy északi ellenségünk, akinek orientális véreben van a hazugság, az őszinte tisztelet hangján tud beszélni, ha magyar katonáról szól. Ha mi urak, mi politikusok a külföldön holnap megint fölemelt fővel, jogos önérzettel vallhatjuk magunkat magyarnak, azt elsősorban a mi közkatonáinknak köszönhetjük.

Mostanában csapatosan látjuk őket az utcáinkon. Csendesen és szürkén ballagnak a háborúból jött közkatonák. A gyűrött, ködszínű ruhájukhoz távoli országok iszapja tapad. Némán járnak a hajdan oly hetyke és hangos legények. A hallgatásuk szívettépő. A szemük csodálatosan révedező, és üres, mintha a tekintetüket végleg otffelejtették volna a csataterék borzalmain és mintha egyebet már nem is tudnának látni. Ami erő, ifjúság és tűz volt bennük, az belefolyt a nagy kohóba, a háború izzó és bömbölő kohójába,

ahol most egy új világot öntenek formába. Nekik semmijük sem maradt, mindenüket odaadták, most maguk is olyanok, mint az elhasznált és eldobott patronhüvely.

Idő kérdése csak és az ifjú gerincek megint keményen ki fognak egyenesedni, az erek meg fognak telni lüktető erővel, a szemekben új örömök tüze fog ragyogni. A parasztjaink – hála Istennek! – megint a régiiek lesznek. Reméljük azonban, hogy mi, az úgynevezett felsőbb osztályok, nem, maradunk a régiiek, hanem megtisztulva, megerősödve és megifjodva kelünk ki a háború sárkányvér-fürdőjéből.

És akkor testvéri szeretettel és hálával közeledünk majd ahhoz, akkor majd méltók leszünk hozzá, aki ma ebben az országban és fél Európában a legkülönb ember: a magyar közkatonához.

1914.

FÉRFIAK NAPJA

A mai nap a frontharcosoké. Ők azok a magyarok, akik egykor a testükből eleven sövényt fontak az ország körül, hogy megvédjék az ezeréves határokat. Megvédték tűzorkánok és vérzivatarok közepett. Megvédték éhezve, fagyoskodva, miközben a húsuk rongyokban foszlott le a testükről.

Ők azok a csodálatos háborúvesztők, akiket soha le nem győztek. Míg fegyverben állott a magyar haderő, orosz, szerb és román csak úgy tehetette be ide a lábát, hogy rögtön utána hanyatthomlok kitakarodjék megint. Akik hadiprédául kapták Magyarország kétharmadát, nem fegyverrel, hanem furfanggal hódítottak. Minket nem oroszlánok faltak fel, hanem rókák.

Hogy Szent István birodalma oda jusson, ahol ma tart, ahhoz szükség volt egy amerikai államfőre, aki megtagadta nagy képpel hirdetett elveit; szükség volt ellenséges propagandára, amely lehazudta a csillagokat az égről és a rágalom iszaphegyei alá temette az igazságot; szükség volt államférfiakra, akik a győzelem részegségében megfeledkeztek emberi voltukról; szükség volt azonkívül egy féleszű magyar miniszterelnökre, aki abban az órában porlasztotta szét a nemzeti egységet, mikor az egész magyarságnak

egyetlen gránitsziklába kellett volna keményednie; szükség volt egy idegbeteg hadügyminiszterre, aki nem akart katonát látni, pedig a halottakat is ki kellett volna kaparnia a föld alól, hogy fegyvert adjon a csontkezükhöz; szükség volt végre a kalandorok diktatúrájára, amely vérbe és mocsokba fullasztotta a magyar önérzetet.

Csak ilyen szégyenletes előzmények után volt lehetséges a román hadsereg magyarországi szarkaexpedíciója; csak ezek után lophatták be magukat a határon a „hódítók”. De ki hiszi el, hogy egyetlen légionárius vagy komitácsi bemerészkedett volna az országba, ha itt honvéddivíziók állnak fegyverben?

A dicsőséget, amit katonáink szereztek, elherdálták kontár politikusaink. Az áldozatkészséget elgáncsolta a hatalmi éhség. Hiszen ha visszatekintünk történelmi múltunkba, mindig ugyanazt a példát látjuk: ebben az országban erőhatalommal sohasem tudott boldogulni külső ellenség, hanem csak a nemzeti egység szétmállasztásával. A nemzet olyankor jut fel életének tündöklő csúcsaira, mikor egyetlen vasakarát vezeti; és akkor bukik sötét mélységekbe, mikor a fegyelmet szolgaságnak nevezi.

A frontharcosok díszszemlére gyülekeztek a fővárosba. Akik élve keresztülgázoltak a háború vér- és tüztengerén, most tisztelegve elvonulnak a városligeti kőlap előtt, amely Kelet-Európa minden harcterén porladó bajtársaik emlékét őrzi. A főváros és az ország népe köszönti az élő s a halott hősokeket. Fájó szívvel köszönti a halottakat és piruló arccal az élőket, mert nagy szegénységében virágnál és babérnál egyebet nem tud nyújtani.

A magyar nemzet minden szegénysége és boldogtalansága mellett a férfiak nemzete marad. A zászlók, amelyek a frontharcosok előtt lobognak, a férfiaság szimbólumai. Le a kalappal, magyarok, önmagunkat becsüljük meg, ha nemzeti színeinket köszöntjük! Ők, akik ma kemény léptekkel végigvonulnak városunk utcáin, tudják, hogy egy jobb jövő felé masíroznak. Útjuk magasan halad az erkölcsi mélységek fölött, ahol ma még a gyűlölet és a hazugság uralkodik az igazság és becsület fölött. Ma még igen, de holnap már nem.

1933. október 1.

A HONVÉD

Igaza volt a magyar közvéleménynek, amikor annakidején visszakövetelte a nemzeti hadsereg számára a honvéd nevet. A legszebb név, amit kultúr-nemzet katonája viselhet, mert a háború egyetlen nemes és erkölcsös céljához, az ország megvédéséhez köti a katonai hivatást.

A magyarságot ezeréves vándorútján vérpatakok kísérik, de az ezer év második felében, valahányszor a saját akaratából fog fegyvert, mindig csak honvédelmi harcot vív. A török háborúk, Rákóczi felkelése, az 1848/49-iki szabadságharc: az önfenntartási ösztön erő kifejtései. A *pragmatica sanctio*val vállalt kötelesek arra szorították a nemzetet, hogy kivegye részét az uralkodóház kabinet-háborúiból is; és ezt a kötelességét becsületesen és vitézül teljesítette, de a nép egész szeretete és lelkesedése csak olyankor ragyogta körül a magyar katona zászlóit, ha nemzeti célokért vonult táborba. Ha honvéd volt.

Vannak a magyar katonának tulajdonságai, amelyek föléje emelik a legtöbb, talán valamennyi európai nemzet katonájának. Ilyen az a képessége, hogy csodálatosan állja a szenvedést és egykedvűen megy a halálba. Mind a kettő alkalmasint keleti vonás, amit a fatalizmus ősi hazájából hoztak az elődök.

Sok szó esett már a magyar katona egyéni ötletességéről és kezdeményező képességéről, amely, különösen a régi lovas-csaták idejében, olykor taktikust csinált a közlegényből is. Jellemző, hogy a császári és királyi hadseregben tudtak huszárbravúrokról, de a dragonyos- vagy ulánus-bravúr ismeretlen szóösszetétel volt. Pedig azok is vitéz katonák voltak.

Előkelő és szeretetreméltó tulajdonsága a magyar katonának emberséges viselkedése a legyőzött ellenséggel szemben. A világháború nagy magyar vezéreinek egyike mondta el e sorok írójának a jellemző esetet, hogy mikor a doberdói harcok folyamán a magyar bakák elfoglaltak egy ellenséges árkot és foglyul ejtették az olasz legénységet, a vezérkar osztrák tisztjei meg voltak róla győződve, hogy a taliánok közül egyik sem fog élve a front mögé érkezni. Az ellenséges túlerő ellen folyó szörnyű harcok nagyon elvadították már a magyar fiúkat. Csodálkoztak, amikor hosszú sorban vonultak be az olaszok és még inkább csodálkoztak, amikor észrevették, hogy minden fogoly szájában magyar cigaretta füstölög.

A néplélek tanulmányozóit érdekelhetné, hogy a magyarság faji tulajdonságai talán sehol sem érvényesülnek olyan fényesen, mint éppen a harctéren. Pedig ez a nép minden, csak nem vérszomjas. A világháború magyar katonája nemcsak vitéz, hanem fegyelmezett, igénytelen, áldozatkész és mindhalálig megbízható volt. Polgári életének egyes vonatkozásaiban, főleg politizálás közben, éppen nem ezeket a tulajdonságokat ragyogtatja a nép. Talán azért van így, mert a polgári életben túlságosan fogékony mindennemű idegen sugallat iránt, míg a harctéren a

nép ősi, nemes ösztönei nyilatkoznak meg. De mi következik ebből? Talán az, hogy ennek a népnek, hogy olyan lehessen, amilyennek Isten megteremtette, egységes és határozott vezetésre van szüksége.

Nekünk ma kicsi, a trianoni békeszerzők akaratából hiányosan felszerelt hadseregünk van. Ezt a haderőt féltve kell őriznünk és fejleszteni, nemcsak azért, mert ez lesz az eljövendő magyar néphadsereg magja, hanem azért is, mert a nemzeti fegyelem és a magyar férfiasság nevelőiskolája. Mert igaza van Mommsennek, a nagy történetírónak, amikor a galliai kelták nemzeti katasztrófájáról elmélkedvén, így szól: „A népeket, amelyek nem olyan kemények és nem olyan ruganyosak, mint az acél, könnyörtelenül összezúzza a világtörténelem hatalmas örvénye.”

1933. április 16.

HONVÉDEK

Honvéd: bizonyára a legkülönb név, melyet katonára viselhet. Azt jelenti, hogy a magyar kard nem támadásra, hanem a megtámadottak védelmére való. Mi a katonát nem is azért becsüljük, mert embert öl, hanem, mert kész magát feláldozni a közjóért. Ha visszalapozunk a történelem könyvében, azt tapasztaljuk, hogy népünk, bár mindenkor vérbeli katonanép volt, évszázadok óta nem viselt támadó háborút. Mohács óta, ami vér pirosra festette a magyar pengéket – ha a magyarság nem az uralkodóház hatalmi politikájáért, hanem a saját nemzeti céljaiért harcolt, az ezeréves határokért és az ősi szabadságért folyt. És ha szakadatlanul permetezett is vér a magyar földre, elmondhatjuk: a mi népünk volt Európa legbékeszeretőbb népe.

A mi mai haderőnk egyenes őse a negyvennyolcas honvédség, annak őse a kuruc fölkelés nemzeti hadserege, azé pedig a török hódoltsági harcok végvitéze. A honvéd szóval együtt kondul a haza, a szabadság, a lovagiasság és áldozatkészség fogalma.

A világháborúban Európa újból tisztába jött vele, hogy a magyar legelsőrendű katonája. A vegyes lakosságú régi Szent István birodalmában találkozhattak kevésbé kemény népfajokból sorozott csapattestek, de

a színmagyar ezredek fegyelmezettsége, bátorsága, harci lendülete és csodás kitartása fölötté állott minden bíráltnak. A mai Csonka-Magyarországon alig vannak nemzetiségek, a hadsereg a tiszta magyar népmedencéből, a világ egyik legelső sorozó területéből meríti anyagát. Csak szervezés és vezetés dolga, hogy olyan elitgárda legyen ebből az acélidegzetű emberanyagból, amely párját ritkítja az emberiség haditörténetében.

Az elmúlt húsz esztendőben országhatáraink jóformán védelem nélkül voltak. Magyarország nyitva állott, mint egy ház, amelynek Trianonban kiakasztották kapuját, ablakait. A békeszerződés által reánk parancsolt zsoldoshadsereg legértékesebb munkája az volt, hogy kitűnő tiszti- és altisztikart képezett ki az eljövendő nemzeti hadsereg számára. A magyar ember családját és vagyonát azonban csak egy elméleti föltevés őrizte: az a közhit, hogy aki ellenséges szándékkal betör a lefegyverzett országba, újabb világháborút robbant ki. A mi határaink biztonságáért a nagyhatalmak háborús iszonya volt a kezes, már úgy, ahogy.

Most végre arról van szó, hogy a magyarság régi híréhez méltó hadsereget állítson a nemzeti fehér zászlók alá. A miniszterelnök szájából hallottuk Győrött, a megcsonkított és kifosztott ország erejének milyen emberfölötti megfeszítésére lesz szükség, hogy elérhessük ezt a célt. Megállapíthatjuk, soha még országos közvélemény nem fogadott fegyelmezettebben hasonló súlyú bejelentést. Az öröm, hogy végre harc-képes hadserege lesz az országnak és a nemzet ismét befolyást nyer a saját sorsára, nagyobb, mint a vele

járó súlyos áldozatoktól való rettegés. A magyarság minden áldozatra kész, de ezzel szemben elvárja, hogy a hadserege mintahadsereg legyen.

Minden gondolkodó fő tisztában van vele, hogy a fegyverkezés ma élet és halál kérdése. Ebben a vad káoszban, amelybe a mi szerencsétlen Európánk süllyedt, minden nép csak azt vallhatja magáénak, amit karddal az öklében kész megvédeni. És azzal is tisztában lehet mindenki, hogy Európa minden népe a reánk várakozó terhekhez hasonlók vagy azoknál súlyosabbak alatt görnyed. Ezeket a végzet kényszeríti reánk, nem is a magyarság, hanem az egész megbomlott idegzetű kultúremlékiség végzete.

Valamelyik kávéházi pacifista azt mondhatná: „Kár annyi pénzt költeni a hadseregre, hiszen ha újabb összeütközés lesz Európában, az bizonyára megint világháború lesz s abban a mi aránylag kicsi haderőnk amúgy sem lehet döntő tényező!” A régmúlt és a közelmúlt eseményei azonban mást mondanak. Svájc, Németalföld, sőt a parányi Montenegro is évszázadok viharai közepette a maguk erejével tudták megvédeni függetlenségüket. A világháborúban a jól felszerelt és jól vezetett szerb hadsereg döntő tényezőnek bizonyult a nagyhatalmak gigantikus harcában. Belgium pedig, ha szó és ellenállás nélkül megnyitja városait és várait az óriás túlerővel felvonuló német hadsereg előtt, sohasem éri meg későbbi dicsőséges feltámadását. Válságos helyzetekben rendszerint a túlóvatosság bizonyul a legrosszabb, mert legkárosabb politikának.

De hiszen mi magyarok a saját kárunkon is tanulhattunk egyet-mást. Ha a Károlyi Mihály-kor-

mány koponyájában van annyi agyvelő, szívében pedig annyi becsület, hogy Magyarország védelmére fegyverben tartsa Doberdó és az északi hegyszorosok legendás hősiességű védőit: az ország határai alkalmasint még ma is a Kárpátok és az Alduna, a későbbi kisantant lerongyolódott és kimerült csapatai aligha tudták és merték volna a békeszerző, nagyhatalmakat területi fait accompli elé állítani. Ne feledjük el soha: Magyarország történetében volt néhány hónap, mikor az ország hadsereg nélkül maradt és ez volt az az időpont, mikor darabokra tépték Szent István birodalmát.

A jól szervezett hadsereg az esetben is mérhetetlen hasznára van az országnak, ha békén ül a kaszárnyáiban, mert a fegyveres ifjúság testesíti meg a nemzet becsületét. Az országnak, amelynek nincs számbavehető védereje, nincs tekintélye. Ez magában véve is elég ok, hogy akár nagy áldozatok árán is fegyverbe szólítsuk a magyarságot.

1938. március 13.

POLITIZÁLÓ KATONÁK

Csakis olyan hadsereg, amely káprázatos gyorsasággal, milliméternyire egybevágó szabatsóssággal és semmiféle akadálytól vissza nem riadó lendülettel teljesíti a hadvezetőség parancsait, vállalkozhatott Dánia és Norvégia megszállására. Mindenesetre egyike marad ez a hadtörténelem lélekzetelállító fejezeteinek.

Előrelátható, hogy idővel egész irodalom fog keletkezni, amely a hőskölteménybe illő vállalkozás katonai vonatkozásait taglalja. A mi véleményünk szerint azonban az északi expedíciónak voltak lélektani föltételei is, amelyek a siker szempontjából döntő jelentőségűek. Az a virtuóz fölény, melyet a német hadvezetőség a lélektani vonatkozások ismerete és kihasználása körül tanúsított, talán nem volt kevésbé fontos járuléka a győzelemnek, mint a csapatok vitésége és katonai tudása. A kérdés katonai oldala természetesen a szakírókra tartozik, mi ezúttal csak egy-két lélektani szempontra szeretnők felhívni a figyelmet.

A német hadvezetőség bizonyára tisztában volt vele, hogy olyan csapatokkal fog szembe kerülni, amelyeknek katonai szellemét kikezdte már a hosszú békeállapot. A politikai szabadság, amelyben a skandináv népek régóta élnek, éreztette hatását a hadsereggel, elsősorban persze a tisztikarral is és megte-

rémítette a politizáló katona kínos típusát. Természetesen minden szabad embernek és így a katonának is megvan az a joga, hogy véleményt alkosson magának a politikai helyzetéről. Ha politizáló katonáról beszélünk, arra a tisztre gondolunk, aki nyíltan vagy titokban pártpolitikát csinál a legfőbb hadura, az adott két esetben a királya által képviselt irány ellen.

Bár erre nézve nincsenek adataink, annyit mégis tudunk, hogy úgy a dán, mint a norvég hadseregben számos lelkes híve volt a nemzeti szocializmusnak. A támadó németeknek ez óriás előnyük volt, mert míg náluk otthon a nemzeti szocializmus összefogó erő, mely az egész németséget egyetlen acéltömbbé kalapálja össze, addig más országban az erők megbontásának eszköze, a hadseregben érzelmileg ketté választja a tisztikart, kölcsönös bizalmatlanságot kelt és kétkedéssel tölti el a hadsereget saját harcképességét illetően. A politizáló hadsereg mindenkire nézve veszedelmes, csak éppen az ellenségre nézve nem és az ország biztonsága szempontjából jobb, ha semmiféle hadsereg sincs, mint ha politizál a hadsereg.

Az északi népek erős szervezetűek, férfiasak és bátrak, szóval, a legjobb katonaanyag. A német hadvezetőség azonban tudatában volt annak is, hogy úgy Dániában, mint Norvégiában olyan tisztekkel lesz dolga, akikben a hosszú béke idején a bürokratikus szellem elterebélyesedett a katonai szellem kárára. Mi jellemzi a bürokratát? A felelősségtől való félelem. Tehát a kezdeményező szellem fogyatékos volta; az ügyek végleges elintézésének halogatója. Az egyenruhás bürokrata a háborúban nem a győzelemre, hanem a szolgálati szabályzatra gondol.

Az a német őrnagy, aki elbeszélte az újságíróknak, a hajóra rakott csapattal hogyan nyomult be sötét hajnalon a kopenhágai kikötőbe, utolsó pillanatig azt várta, hogy a kikötő bejáratát védő nehéz ütegek tűz alá veszik a hajót. Ha megteszik, miként ez kötelességük lett volna, Kopenhága ugyan akkor sem menekül meg a megszállástól, az első német csapat expedíciója azonban mindenesetre a tenger fenekén végződik.

A németek az őrnagy elbeszélése szerint, szinte csodálkoztak, mikor a hajójuk bántatlanul elsiklott az ütegek előtt. Miért nem lőttek? Dán katona nem nyilatkozott erre vonatkozóan, de mi némi fantáziával rekonstruálni tudjuk a tényállást, a nélkül, hogy attól kellene félnünk, túlságosan eltértünk a valóságtól.

Az őrség mindenesetre észrevette a kéretlen vendégeket és biztos, hogy a legénység vitatkozni kezdett, miféle kísérteties hajó ez. Felköltötték altisztjüket, ha az nem szenvedett történetesen álmatlanságban és az altiszt bizonyára azt mondta: Parancs szerint tulajdonképpen rögtön meg kellene indítanunk a tüzelést, lehet azonban, hogy németek és akkor nagy kellemetlenség lenne belőle, mert hiszen Németországgal mi békében élünk. Az is lehetséges, hogy ez a hajó megkapta az engedélyt, hogy bejőjjön a kikötőbe, de minket elfelejtettek értesíteni. Ilyen apró hanyagság megesett már máskor is és ezért nem lehet még alvó város közepén öreg gránátokkal lövöldözni.

Az altiszt azonban tudta, mi a rend és rögtön felköltötte a szolgálatban levő tisztet az őrszobában. A tiszt, miután megértette, miről van szó, habozás nél-

kül telefonált a kikötőparancsnoknak. Három órákor hajnalban azonban minden becsületes kikötőparancsnok alszik és mire majd fel fog ébredni, a német csapat már partot ért, a legénység apró osztagokra szakadt és rohamlépésben megindult az alvó város különböző pontjai felé, hogy gépfegyvereket állítson fel a királyi palota, a főposta, a miniszteri paloták és a kaszárnyák előtt. A tűzértiszt és a kikötőparancsnok még a telefonon lógtak, mikor a dán főváros már német kézbe került. Német kézbe esett, mert a német katonák nem sokat gondolkoztak, mikor cselekedniük kellett.

Az ő katonai sikereik egyik titka, hogy bele mernek vágni olyan hihetetlenül vakmerő vállalkozásokba, aminőkre polgári fejjel gondolkodó ember nem tarthatja őket képeseknek. Mert ők katonák, tetőtől talpig katonák, parancsszóra cselekednek, a politizálást pedig rábízzák azokra, akik vezetik őket.

1940. április 21.

A VARÁZSTÜKÖR

AZ EMBER TRAGÉDIÁJA

Ma a művészeté a szó! A politika öltözzék ünneplőbe és hallgasson szerényen. Hallgasson és lássa be, hogy nincs még egy élő nemzet Európában, amely annyit köszönhet a művészet alkotó szellemének, mint a miénk. Mert itt, ahol évszázadok óta szinte állandó ostromállapotban volt a magyarság, ahol a harangból annyiszor lett ágyú, a kaszából pedig kopja, itt nálunk a művészet sem maradhatott az élet nemes fényűzésre, hanem fegyverré kellett lennie a nemzeti létért vívott küzdelemben.

Aki meg akarja írni az új Magyarország természetének történetét, annak így kell kezdenie: Kezdetben vala a költő! Mert száz esztendővel ezelőtt a költők hajnali trombitái riasztották fel ázsiai kábultságából a nemzetet. Felriasztották és mindjárt kardot adtak a kezébe, a költészet tüzében fényesre, élesre és hajlékonyra edzett új magyar nyelvet, hogy megvédje vele nemzeti egyéniségét.

A kettős monarchiában a magyar politika minden lépésnél beleütközött a valóság szűk korlátjaiba; öncélú állami életet a magyarság csak művészei képzeletében élt. De ez aztán teljes és szinte már reális élet volt. Hiszen ha összerakjuk mindazt, amit költők, képzőművészek, zenészek, színészek, építőmesterek és mindenekelőtt a népművészet névtelen hősei megál-

modtak, elgondoltak és megalkottak, akkor megkapjuk a fiatal nemzeti állam képét, amely diadalmasan ragyog a mai legyőzött, kifosztott és feldarabolt romország fölött.

Kétségtelen, hogy a nemzet csodálatosan gazdag művészi termékenysége politikai értéknek is felbecsülhetetlen, mert elkülönítette a magyarságot a Balkántól és a kultúrnemzetek társaságának tagjává tette. Ez a termékenység ma a nemzet legnagyobb erőtartaléka, mondhatnók: aranytartaléka, hadserege és diplomáciája, amely uralkodni, hódítani és barátokat szerezni tud.

Ha magyar komédiát tapsolnak meg a newyorki színházban; ha magyar festmény díjat nyer Firenzében; ha magyar művész szobrot mintáz Londonban; ha szép magyar paraszthímzés kerül a párizsi hölgy szalonjába; ha külföldi ember magyar regényt olvas vagy alföldi nótát hallgat a rádióban: akkor a magyarság egy újabb parányi gyökérszállal kapaszkodik a világ szívébe.

Az alkotó géniusz művei közül komoran és szinte félelmetes erővel emelkedik a csillagok felé Az ember tragédiája. Ez a színmű, amelynek igazi értékét Arany János fedezte fel és amelyet elsőnek Paulay Ede vitt színpadra, tegnap érte meg ötszázadik előadását.

Tudjuk, hogy Madách Imre nem tartozott a formák művészei közé. ő költőnek is tragikus természet volt és úgy viaskodott a múzsával, mint Jákob az Úr angyalával. Az ő Tragédiája súlyos ciklopskezekről rakott darabos gránitfal maradt. De ez a kőművesmunka évszázadokra készült.

Azt is tudjuk, hogy némely mellékes jelenete Goethe Faustjának hatása alatt áll, amivel egyébként a költő megnehezítette magának a világsikerhez vezető utat. De mindezeket tudva is valljuk, hogy Madáchnál mélyebbre soha még magyar gondolkozó nem ásott le az emberi lét titokzatos és fájdalmas gyökereihez és soha magyar költő nem szárnyalt magasabbra a világgondolat égébe.

Az Ember tragédiája nem olyan gazdag költői szépségekben, de mindenesetre merészebb, hatalmasabb arányú alkotás, mint a Faust. Goethe az ember, Madách az emberiség színjátékát írta meg. Az Ember tragédiája valósággal kozmikus komédia; szerzője bátran adhatta volna neki az Isteni Színjáték, vagy a Világszínház nevét. Madách világgondolatának súlyát és eleven erejét jellemzi az a nagyszerű játék, melyet a hetven esztendővel ezelőtt elképesztő logikával és valószerűséggel előre megálmodott kommunista állammal folytat és amelyet a szerző halála óta bekövetkezett történelmi események tettek lélekzetet elállítóan aktuálissá.

Jövő kedden a bécsi Burgszínház fogja bemutatni a Tragédiát. Azon már túl vagyunk, hogy értékeinket a külföld mértékével mérjük. Akár elfogadja Bécs, akár nem, mi tudjuk, hogy Madách az örökkévalóságnak írt. Ha a mai nemzedék nem ismeri fel, akkor a költő megvárhatja a második, a harmadik, a tizedik nemzedéket. Madách ráér!

Nekünk mindenesetre ünnepünk a Tragédia jubileuma. A költő-filozófus utasa annak az arany gálynak, amely nemzeti művelődésünk kincseivel rakottan, nyugodtan és biztosan evez a mi elsüllyedt ország-

gunk fölött, mint Noé bárkája a vízözön fölött. A szellemhajó tele van gondolatokkal, szépségekkel, reményekkel és tele van jövővel. Magával viszi mindazt, amit az elpusztult Magyarországból át kell mentenie az eljövendő Magyarországra. Ezt nem foszthatják ki románok; ezen nem osztozhatnak csehek és szerbek. Köszöntjük Madách szellemét. És vele együtt Paulay Edét, aki arany foglalatban adta át nemzetének a költő drágaköveit. És köszöntjük a Nemzeti Színházat, amely híven megőrizte és megbecsülte Madách örökségét.

1934. január 21.

A TUDOMÁNY ÜNNEPE

Az 1367-es évszám keresztül dereng a magyar múlt homályán, mint világítótorony a ködön. Ebben az esztendőben alapította Nagy Lajos király a pécsi tudományegyetemet. (Két esztendővel később, mint IV. Rudolf a bécsit.) Magyarországon már akkor a katonai fegyverek mellett nagy keletjük volt a szellemieknek. Ezt abból is tudjuk, hogy a nemzeti királyok korában az ifjúság nagy rajokban járta a külföldi iskolákat. A nemzet Pécssett megint egy hatalmas lépést tett előre a Nyugat felé vezető úton, melyre Szent István király terelte, és ezzel a lépésével a nagy kultúrnépek szomszédságába érkezett.

Zsigmond király Budán állított egyetemet, Vitéz János érsek Pozsonyban négy fakultásos „akadémiát”, melynek tanszékeire külföldi hírességeket hívott meg. Célja volt, hogy itthon fogja a világszerte kalandozó magyar diákságot.

A török diluvium óriás szakadást és visszaesést jelentett a magyar szellemi élet fejlődésében. Azonban 1635-ben, tehát félszázaddal Budavár visszavívása előtt, már újabb fényforrás lobban fel a homályba és gyászba borult országban: Pázmány Péter esztergomi érsek, egyébként a mai irodalmi nyelv meg-

teremtője, megalapítja a nagyszombati tudományegyetemet.

A „bíboros Cicero” stúdium generale-ja, melyet idővel a fővárosba költöztettek át, az idei esztendőben üli alapításának háromszázadik évfordulóját. Három évszázad egy kulturális intézmény életében akkor is tiszteletreméltó kor volna, ha a nagy idő nem is telt volna el mindvégig hasznos, nemzetépítő munkásságban. Ha azonban visszatekintünk a szerepre, melyet a budapesti tudományegyetem kulturális életünkben vitt, azt dicsőségnek kell mondanunk. Az egyetem kiszámíthatatlan hatással volt a magyarság, sőt, amit nem minden magyar ember tud, az egész emberiség szellemi fejlődésére.

A napokban jelent meg a Vatikán lapjában, az Osservatore Romano-ban, D. Gulizia cikke, mely a Pázmány Péter-egyetem jubileuma alkalmából ismerteti az érdemeket, melyeket a magyar tudományosság az emberiség szolgálatában szerzett. Fényesebb, a magyarság szellemi képességeire nézve hízelgőbb kimutatást képzelni alig lehet.

Az olasz író felsorakoztatja azokat a magyar tudósokat, akik híre tettek szert külföldi egyetemek tanári székében és a névsor csakugyan imponáló. Gulizia főlemlíti egyebek közt, hogy a világhírű wittenbergi és bécsi udvari könyvtárak alapítását magyar tudósok kezdeményezték. Emlékeztet reá, hogy a vérkeringés törvényeit elsőnek nem angol, hanem magyar kutató állapította meg; hogy az első dinamót magyar bencés pap szerkesztette; hogy az első írógépet magyar ember gondolta ki; hogy

Magyarországon előbb végeztek himlőoltást, mint Angliában; hogy a gyermekágyi láz kórokozóját magyar tudós találta meg; hogy a bort és tejet nálunk már Pasteur előtt is „paszterizálták”; hogy az első gőzmozdony nem Angliában, hanem Magyarországon vontatott teherkocsikat; hogy az egész röntgenológia magyar ember fölfedezésén alapul.

Az olasz író a magyar tudományosság nemzetközi sikereivel számol be, mi azonban ezeknél is többre tartjuk a szolgálatokat, melyeket a jubiláló egyetem a nemzeti művelődésnek tett. Ha Széchenyi István szerint a népek emberi értékét a kiművelt agyvelők számaránya szerint kell megállapítani, akkor ezek a szolgálatok csakugyan felbecsülhetetlenek. Hiszen mindenki tudja, hogy egyetemünk orvosi fakultása az országnak felülmúlhatatlan sebészeket, belgyógyászokat és tudományos kutatókat adott, akik a magyar orvostudomány színvonalát és hírnevét magasan az európai átlag fölé emelték. Mindenki tudja, hogy középiskoláink nemzetközi viszonylatban is elsőrangúak és hogy ez a budapesti egyetemen nevelkedett újabb tanári nemzedék érdeme. És mindenki tudja, hogy jogi- és államtudományi karunk az államférfiak, bírák jogtudósok és közigazgatási tisztviselők kitűnően képzett gárdáját állította az ország szolgálatába. És végül ne feledjük: ami tudományos irodalmunk van, az elsősorban és túlnyomó részben egyetemi tanárok munkájának gyümölcse.

A nemzetnek megvan rá minden oka, hogy büszkén és hálatelten tekintsen háromszáz éves egyetemére. Hiszen történelmi tapasztalataink egyébként is meggyőzhettek minket, hogy erőnk és ellenálló képes-

ségünk forrásait a magyar intellektusban kell keresnünk, jövőnket pedig népünk csodálatos kulturális képességeinek kiművelésére kell alapítanunk. Ezt jegyezzük meg magunknak az egyetemi jubileum alkalmából és jegyezzék meg azok is, akik a nemzet sorsát intézik.

1935. május 12.

CORVIN SZELLEME

Most február 23-ikán lesz ötszáz éve, hogy Kolozsváron világra jött egyike a legfényesebb szellemeknek, akiket a magyarság valaha is kitermelt magából. Tudjuk róla, Hunyadi Mátyásról: nagy hadvezér és talán még nagyobb diplomata volt. Leverte minden belső és külső ellenségét, lefegyverezte és megszegényítette összes irigyeit, európszerte csodált és rettegett nevet szerzett magának és nemzetének. A magyar nagyhatalom csillaga vele még egyszer, utoljára felragyogott, hogy utána végleg alámerüljön az éjszaka ködében. Mert harminchat esztendővel Mátyás fénykora után a törökök már százezrével hajtották Sztambul felé a rab magyarokat, gondoskodván róla, hogy a versenyző európai népek többé be nem hozható előnyhöz jussanak.

Magyarország egyébként csak olyankor volt valódi nagyhatalom, mikor egy Mátyáshoz hasonló lángeszű és vaskezű uralkodó a köz szolgálatára tudta kényszeríteni a széthúzó magánérdeket. A halála után ugyanaz történt, ami a nemzeti föllendülés minden egyes korszaka után: a magyar élet tragikus törvénye érvényesült, a magánérdek ismét fölszabadult, megrohanta és cafatokra tépte az ország erejét, a magyar dicsőség megint mélabús emlékké lett.

Mindaz, amiért Mátyás király élt és küzdött, a nagyhatalmi tekintély és a területében megnagyob-
bodott Magyarország, elveszett, elkallódott, feledésbe
ment, csodálatosképen azonban művészi és huma-
nista kedvtelései ma is élnek és ragyognak még. Pedig
semmiféle népnevelői szándékosság nem vezette a
királyt, midőn tudósokat és művészeket gyűjtött maga
köré, ő valóban csak a kor divatjának hódolt és a
nemesebb és magasabbrendű élet formáját kereste.
Játszott, de istennőkkel játszott és a játéka halhatat-
lan volt. A múzsák budavári udvarának nem volt
nemzeti színezete, a jellege európai volt, de úgy lát-
szik, Mátyás éppen azzal tett mély hatást a kortár-
saira és az utókorra, hogy ablakot nyitott a külső
kultúrvilág felé. Mindenesetre intenzívebbé tette a
magyarság kulturális tudatát és kiérdemelte az első
modern magyar ember nevét.

Midőn Magyarország kormányzója évekkel ez-
előtt elhatározta, hogy díszjelvényt alapít tudományos
költői és művészi érdemek jutalmául, az alapítás
szinte magától értetődően Corvin Mátyás jegyében
történt. A Corvin-testület egy szimbolikus gesztusnak
köszönheti életét: nyilvánvalóvá tették, hogy az
államhatalom fölismeri és megbecsüli az összefogó
erőt, melyet a nemzet életében a szellem termékeny-
sége képvisel.

Szimbolikus jelentősége van annak is, hogy a
kormányzói pár Mátyás király születésének félezredik
évfordulóján megnyitja a budai várpalota kapuját és
asztalánál vendégül látja a Corvin-testület tagjait.
Volt idő, mikor ilyen vendégjárás elképzelhetetlen
lett volna azon a helyen. Magyarország kormány-

zója azonban visszatért a Corvin-féle hagyományokhoz.

Nekünk különben úgy tetszik, a budai vár kapuja ezúttal nem emberek, hanem ideálok előtt nyílik meg. Ideálok előtt, melyeket az emberek jól-rosszul, de mindenesetre odaadóan szolgálnak. Megnyílik a kapu Rákóczi kesergője és Liszt rapszodiája előtt, megnyílik a kassai dóm és a Nemzeti Múzeum palotája, megnyílik Bánk bán és Toldy estéje, megnyílik Déryné és Egressy előtt, megnyílik a Kolozsvári testvérek, Fadrusz János, megnyílik Munkácsy Mihály előtt, megnyílik a régi erdélyi ötvösművesek és a remekbe faragó felvidéki szobrászok előtt, – megnyílik a sűrű anyagi élet szántornyú felépítménye előtt, amely a magyar lélek színeit és vonalait viseli és amelyért ebben az országban élni, dolgozni, harcolni érdemes. Érdemes, mert hadseregeket szétszórhat, erődítményi vonalakat áttörhet a nagyobb erő, de a gondolatot nem kezheti ki és míg egy nép gondolkodni tud, addig legyőzhetetlen.

1940. február 18.

BESZÉLJÜNK A KÖNYVNAPRÓL

Milyen volt az idei könyvnap? – Kitűnően sikerült! Az újságok is ezt állapították meg. Az időjárás kedvező volt, a sátrak és bódék körül hangos közönség hullámozott, a boltokból kocsiszámra hordták elő a könyveket, az írók pedig alig győzték adni a sok autogramot. Tehát írók és kiadók meg lehettek elégedve. Megkapták azt, ami nekik jár.

De vajjon megkapta-e az irodalom is a magáét? Mert mi úgy tudjuk, a könyvnap nem emberek napja, hanem egy magasabbrendű eszméé. A magyar irodalomé. Azért, hogy a kereskedők túladjanak egy csomó leszállított árú nyomtatványon és hogy többé-kevésbé híres írók a déli napsütésben farkasszemet nézzenek az utcai közönséggel, talán nem is volt szükséges felforgatni a főváros közlekedési rendjét. Az irodalomért azonban sok egyebet is érdemes volna megtenni.

Mit jelent nekünk magyaroknak az irodalmunk? Azt pontosan kiszámíthatjuk, ha elgondoljuk, hol tartana ma a magyarság, ha egyáltalában nem volnának költői és írói. Tessék elképzelni, hogy Zrínyi, Csokonai, Kisfaludy, Kazinczy sohasem élt, Vörösmarty, Petőfi, Arany János neve ismeretlen, Eötvös József, Jókai Mór, Kemény Zsigmond nem írt egy sort sem.

(Az újabbakról és előkről ezúttal ne legyen szó.) Mi marad meg Magyarországból? Egy alaktalan, süket tömeg, mely a dédapák esetlen nyelvén hebeg, mely az ismeretlenség félhomályában imádkozik vagy káromkodik és viseli kietlen emberi sorsát.

Az erők között, melyek nemzetet faragnak a formátlan tömegeből, melyek érezni és gondolkodni tanítják a népet, amelyek fölėje emelik a balsorsának és hősi legendát csinálnak a szenvedéseiből, az erők között, melyek a magyarság fennmaradásáért küzdenek és külföldön becsületet szereznek neki: első sorban áll az irodalom. Ez ad lelket a nemzetnek, ez ad értelmet, büszke szépséget a magyar életnek, ez a varázstükör, melyben a nemzet olyannak látja magát, amilyennek lennie kellene.

Akik a könyvnap tervét annak idején kieszelték, arra gondoltak, alkalmat kell adni a magyarságnak, hogy állást foglaljon a nemzeti kultúra kérdésében, hogy birtokba vegye, hogy ünnepélyesen és nyilvánosan hitet tegyen, hogy tüntessen mellette. Nem írók hiúságáról és kiadók hasznáról van szó, hanem sokkal nagyobb dologról. Arról, hogy élesre köszörüljük, fényesre csiszoljuk és gyémántkeményre edzzük a fegyvert, amit a magyar irodalom nagyjai adtak a nemzet kezébe. Mert Magyarországot a múltban nem a csatatereken, hanem íróasztalok mellett óvták meg attól, hogy elsöpörjék és magukba olvaszshák; az idegen hódítók. Ezért kijár valami a kultúra katonáinak, nem dicséret és jutalom, hanem erkölcsi erőfelesleg, hogy a jövőben még sikeresebben végezhessék kötelességüket.

Ezt nem hozta meg a könyvnap. A könyvnap

kezdettől fogva mintha ferde irányba indult volna. Beérte annyival, hogy a magyar irodalom kedves és lelkes közönségét, mely eddig irodalmi társaságok előadótermeiben, könyvesboltok és szerkesztőségek bizalmas homályában, vagy a színházak csillárfénye alatt kereste az írókat és az irodalmat, ezúttal kivitte az utcára. Hiszen mind ott láttuk őket, a kedveseket és nagyszívűeket, a lelkes ifjúságot, azokat a nőket és férfiakat, akiknek a magyar könyv életük nagy élménye, ott láttuk titkárostul azokat a hivatalos előkelőségeket is, akik azt hiszik, etikettszerű kötelességük, hogy valamelyes érintkezést tartsanak fenn a nemzeti kultúrával. Ez szép tőlük és helyes, ezért elismerés illeti őket.

A magyar írók tehát azt kapták meg, ami azelőtt is az övék volt. A visszaszerzett országrészek írói valamivel talán többet, mert kedves alkalmat nyertek, hogy fölvegyék a közvetlen érintkezést budapesti olvasóikkal. Bizonyára ez is valami. De hol maradtak ők, a mi társadalmunk felső rétegei, melyek egy-egy világhírű sztár felléptekor megostromolják az Operaház nézőterét? Hol maradtak azok, akik a Király-díj napján elárasztják a lóversenytér tribünjeit és elkápráztatnak minket a toalettjaikkal? ők, akik a régi jó időkben vendéglátó tisztet végeztek az előkelő idegenekkel szemben, nem érezték, hogy illenék szívesen látniok Budapest olimpiai vendégét, a Múzsát?

Jól tudjuk, százezer emberre nem lehet rápirítani, százezer embertől nem lehet számon kérni azt, amit tett, vagy tenni elmulasztott. A „társaság” azt cselekszi, amire belső vagy külső kényszer szorítja. Legszívesebben azt teszi, amit pillanatnyilag divatos-

nak érez. Nem mérnök azt mondani, hogy a magyar irodalom nem divatos a felső tízezrek köreiben. De igenis tudomásul kell vennünk, hogy azokban a körökben nem divat nyíltan az irodalom mellett tüntetni. Igazán divatos csak az, amivel szembehelyezkedni, vagy amit elhanyagolni szégyent és társadalmi lefokozást jelent.

A könyvnap mérlege: az irodalom alig nyert valamit. A magyar társaságnak alkalma nyílt, hogy egységesen tüntessen a nemzeti kultúra mellett. A mai viszonyok közt ilyen tüntetés erőt és jogot jelentene: erőt és jogot az élethez és a jövőhöz. Úgy érezzük, kár volt elmulasztani az alkalmat.

1941. június 8.

MAGYAR SZÓ, SZABAD SZÓ

SZABAD SAJTÓ

(Felolvasás a Petőfi-Társaságban)

A név kötelez, talán még inkább, mint a nemesség.

Midőn irodalmi társaságunk alapítói Petőfi Sándor nevét írták zászlójukra, ezzel nemcsak irodalmi kötelességet vállaltak, de bizonyos mértékig lekötötték magukat a forró magyar gondolatkör mellett, melyet Petőfi Sándor az 1848-as Magyarországon képviselt.

Ezzel nem akarom azt mondani, hogy nekünk mindenben a magunkévá kell tennünk a költő politikai hitvallását. Tudjuk, hogy Petőfi versben és prózában ismételten hangsúlyozta az ő republikánus voltát, de már a Petőfi-Társaság alapítói között sem igen akadt köztársasági meggyőződésű író, a Társaság első elnöke pedig, Jókai Mór, minden lehetett, csak éppen republikánus nem.

Május 27-én írt cikkében egyébként Petőfi Sándor maga is szükségét érezte, hogy védekezzen a támadások ellen, melyek *A királyokhoz* című, szilaj szépségű, tróndöngető versét érték.

„ ... A monarchiának van még jövője nálunk, – írja – sőt mostanában elkerülhetetlen szükségünk

van rá, ezért nem kiáltottam ki a respublicát, nem lázítottam (mint rám fogják), csak megpendítettem az eszmét, hogy szokjunk hozzá”.

Megpendítette az eszmét, hogy szokjanak hozzá! Mit jelent ez? Azt jelenti, hogy Petőfi a szívével és a fantáziájával politizált; a politikában is költő maradt. Őneki a politika nem volt az exigenciák nyomorúságos tudománya, hanem templom, ahol a hazafiságnak és szabadságnak mutatott be nagyszerű és fantasztikus szépségű tűzáldozatot.

Némi fenntartással Petőfire is alkalmazhatjuk a szavakat, amelyeket Saint-Beuve mondott St. Simon hercegről:

„ ... Van egy bizonyos foka a metsző élességű megfigyelésnek, az erkölcsi fölháborodásnak és a tehetség szárnyalásának, amely kizárja a politikai óvatosságot és ügyeskedést.”

A költő 25 éves szívének – amely egyike volt a legszenvedélyesebb és legérzékenyebb emberi szíveknek – joga volt hozzá, hogy olykor fellázadjon a politikai és katonai fegyelem szűk korlátjai ellen, amelyek szabad szárnyalását akadályozták: nekünk, az epigonoknak, csak akkor kell őt követnünk, midőn a hazaszeretet és szabadság örök útjait járja előttünk.

Mint egykor Zrínyi Miklós a magyar nemességnek, úgy Petőfi a magyar szabadságnak dedikálta életét.

A nemzetköziség, az a politikai irány, amellyel nem lehet elvi harcokat vívni, mivel rendszeresen letagadja önmagát és csak olyankor mutatja meg igazi ábrázatát, mikor már kinyújtja karmait a hatalom után – a nemzetköziség megkísérelte, hogy lefoglalja

magának Petőfi tiszta alakját. Fölfedezte néhány versorában a világszabadság szót, de nem akarta észrevenni, hogy a költő a magyar államiságért ontotta vérért. Abból a gyönyörű, frenetikus hévből, amellyel a legmagyarabb költő ölelő karjait az egész emberiség felé kitérte, azt akarták következtetni, hogy Petőfit szembe lehet állítani nemzetével.

De ez az alattomos támadás megtöri a gránitbátyákon, melyekkel a költő a maga magyarságát körülsáncolta. *Magyar vagyok* című versében így szól a világpolgárokhoz:

... semmi kincsért s hírért a világon
 El nem hagynám én szülőföldemet,
 Mert szeretem, hűn szeretem, imádom,
 Gyalázatában is nemzetemet!

Más alkalommal így dörög azok felé, akiket ma defetistáknak neveznénk:

Föl hát, magyar nép, e gaz csorda ellen,
 Mely birtokodra s életedre tör,
 Föl egy hatalmas, egy szent háborúra,
 Föl az utolsó ítéletre, föl!

Majd később így dalol:

.. jussanak eszedbe
 Világhódító híres őseid,
 Egy ezredév néz ránk ítélő szemmel,
 Attilától egész Rákócziig.

Szinte csodálatos, hogy Attila és Rákóczi szellemei nem riasztották el Petőfi mellől a történelmi

materializmus híveit. Valóban, ha a nemzetköziek őszintén értékelnék költőnket, akkor a saját frazeológiájuk szerint azt kellene mondaniok: Petőfi nacionalista és militarista volt.

A szívével politizált és így nem lehetett vezér abban a hadseregben, amely Saint-Beuve szerint az óvatosság és az ügyesség fegyvereivel hadakozik.

Vannak azonban a nemzetek életében egyes – igaz, hogy nagyon ritka, igaz, hogy nagyon kivételes – napok, midőn a politikai óvatosság és ügyeskedés fegyverei csütörtököt mondanak. Az ilyen napok a költők napjai. Egy forró vérhullám, mely a szívből az agyba árad; egy vakmerő ötlet, mely az áttüzesedett agyban megfogant; egy szó, melyet mindenki régen várt és melyet sokáig senki sem mert ki mondani; egy szó, amely váratlanul felsikolt, mint a jerichoi trombiták szava: ilyen napon, a költők napján, falakat tud dönteni, halottakat tud föltámasztani és új utakra tudja terelni a nemzet életét.

1848 március 15-ike a költők napja volt. Jellemző, hogy az akkori hivatásos politikusok sokáig nem is akarták megérteni jelentőségét. Maga Kossuth Lajos is kicsinyléssel beszélt róla.

Pedig a sajtó felszabadítása történelmi súlyú tett volt. Az első igazi cselekedet, amelyre Pató Pál nemzete elszánta magát. A váratlan, a minden várakozást meghaladó siker két kézzel szórta az energia erjesztő magját a szívekbe. A töprengésnek, a halogatásnak egyszerre vége lett. Március 15-ikének bizonyára nagy része volt abban, hogy a maréknyi magyarság szilajon talpra tudott szökni és föl merte

venni a harcot két nagyhatalommal és négy lázadó nemzetiséggel.

Súlyos fogalmakat jelölő szavak, ha sűrűn élünk velük, könnyen elvesztik élő értelmüket, dogmatikus műszóvá csontosodnak. Ez a veszedelem fenyegeti ma már a sajtószabadság szót is. Hiszünk vagy nem hiszünk benne, harcolunk mellette, vagy ellene, de nem nézünk a szemé közé. Pedig a szabad gondolat nevében nem lehet dogmákat szentesíteni. Közelítsük meg a szó eredeti jelentőségét. Vajjon milyennek látta a márciusi ifjúság a szabad sajtót, midőn az első ifjúságának szüziés szépségében lépett eléje?

A kérdés akkor egyszerűen és világosan volt fölvetve. A cenzúra feketesárga, a sajtó pirosfehérzöld. A cenzúra az idegen zsarnokság, a sajtó a magyar szabadság. Ha fölszabadul, akkor a nemzet nagyszerű fegyverhez jut az életéért folyó küzdelemben. A kérdés tehát egyszerű. Aki a cenzúrát akarja, az áruló, aki jó magyar, az a sajtószabadságot akarja. „Ez a kérdés – válaszokat!”

Március 15-ikén Petőfi a következő szavakat jegyezte naplójába:

„Szabad a sajtó! – Ha tudnám, hogy a hazának nem lesz rám szüksége, szívembe mártanám kardomat s úgy írnám le haldokolva, piros véremmel e szavakat, hogy itt álljanak a piros betűk, mint a szabadság hajnalsugarai.”

Ebben az egy mondatban benne van nemcsak maga Petőfi, de benne van a márciusi nap egész lázas, nagyszerű, ifjú szertelensége. Az indokolatlan halálvágy is hozzátartozik a gyönyörű tavaszi mámorhoz;

hiszen az ifjúság, ha megmámorosodik saját vérének édes pezsgésétől, szívesen játszik a halál gondolatával.

Aznapi föl jegyzését így fejezi be a költő:

„Késő éj van. Jó éjszakát, szép csecsemő! ... ha elalszom, jelenj meg álmomban úgy, amilyen leszesz férfikorodban, amilyen nagynak, ragyogónak, a világtól tiszteltnek én reméllek!”

Mennyi hit, milyen elragadó, szent optimizmus! Petőfinek a szabad sajtó a bölcsök köve, amely meggyógyítja a nemzet minden sebeit, fölszárítja minden könnyét, világosságot és boldogságot áraszt a magyarságra. Milyen nagy felelősség, mennyi komoly kötelesség hárul a történelem színe előtt azokra az írókra, akik egykor majd hasznát fogják látni Petőfi örökségének!

Világos, a márciusi ifjaknak a szabad sajtó nem cél volt, hanem eszköz, ők a sajtókiváltságokkal nem akartak új nemességet, nem akartak privilegizált írókasztot teremteni, hanem magát a nemzetet akarták megajándékozni. A sajtószabadságot nem az írók, hanem a nemzet számára harcolták ki. Föl akarták fegyverezni a magyarságot, hogy védekezhessék külső és belső ellenségeivel szemben és hogy szabadon élhesse a maga nemzeti életét. Ez a magyar sajtószabadság első és utolsó igazsága.

Az ifjak maguk leghivatottabb magyarázói saját szándékuknak és tudjuk, hogyan alkalmazták a gyakorlatban a sajtószabadságot. Kinyomatták a Talpra magyar-t, a nemzeti érzés lázasan lobogó riadóját és kinyomatták a Tizenkét pontot, mely a magyarság kívánságait tolmácsolja. A tizenkettedik kívánság: Erdély uniója!

A márciusi ifjúságnak három elismert vezére volt. Ezek közül ketten a magyarságért harcolva, fegyverrel kezükben estek el. A világháború műszavaival élve, azt kellene mondanunk: Petőfi Sándor és Vasvári Pál, Magyarország integritásáért harcolva, az erdélyi harctéren szenvedtek hősi halált, ők a vérük ontásával vallottak színt és ezt a tényt egy nemzetközi tintaóceán sem tudná elhomályosítani. Az ifjúság harmadik vezérét, Jókai Mórt életben tartotta a Gondviselés, hogy műveiben megépíthesse a mesés Noé bárkáját, amely mindazt, ami a régi Magyarországon szép és értékes volt, sértetlenül keresztül fogja vinni az abszolutizmus özönvizén.

A nemzetköziek, akiknek mindaddig, – de csakis addig! – míg a propagandánál tartanak, szükségük van a szabad sajtóra, a nemzetköziek a sajtószabadságot valami magasabbrendű, a nemzet és az állam fölött álló, emberi jogforrásból akarják származtatni. A magyar sajtószabadság megteremtői azonban úgy tudták, hogy a nemzet fölött nincs senki és semmi, csak az egy Isten! Ők mindig magyar sajtószabadságról beszéltek.

Büszkén és könnyes szemmel, lángolva és reszketve állottak a nagyszerű ifjak Petőfi „szép csecsemőjének” jászla előtt; a napkeleti bölcsek tömjéné és mirhája helyett a magyar gondolatot hozták el ajándékkul. Ha a kisdéd meg fogja becsülni az isteni ajándékot, akkor nagyra fog nőni és a magyar sajtó egykor még nemzetének Megváltója lehet.

Ha Petőfi Sándor, miként ezt naplójában óhajtott, március 15-ének végzetes éjszakáján, megálmodhatta volna a messze jövőndőt, ha elláthatott

volna egészen a világháború koráig, akkor legmagasabb dicsőségében és legmélyebb megaláztatásában látta volna a magyar sajtót.

Soha még kis nemzet sajtója nem képviselt akkora hatalmat, mint a magyar a háború előtti években. Voltak hibái, voltak bőven, de bizonyos, hogy magasra emelkedett és bizonyos, hogy emelkedését a nemzeti gondolat lendítő erejének köszönhette. A sajtó a hatalom trónusán ült, homlokát a népszerűség babérja ékesítette, kezében bírói pallost tartott. Nyílt ellenségei alig is voltak: csak hódolói és titkos irigyei. Aki föllázadt ellene, azt semmivé tudta tenni; rendesen a gúny fegyvere is elegendő volt erre. Akit meg akart jutalmazni, azt egyetlen gesztussal föl-emelte az országos híresség talapzatára. Ilyen volt a tegnapi sajtó, a háború elői*

Ma ismét a sajtó napja van. De sem az írókban, sem az olvasókban nincs meg az ünneplő kedv. Magyarország romokban hever és romok alatt fekszik a magyar sajtó. A pusztítás, mit a nagy istenítélet művelt, lelkiekben nem kisebb, mint anyagiakban. Derékon tört a márciusi ifjak szép alkotása. A gyökérszálak, melyeket a sajtó a szívekbe bocsátott, meglazultak. Sokan – jó magyarok, művelt emberek – ma hallani sem akarnak sajtó kiváltságokról.

A valóság fölött nem lehet napirendre térni azal, hogy megvetően reásütjük a reakció bélyegét. A közvéleménnyel mindenki szembeszállhat, csak maga a hírlapíró nem. Őreá is áll az, amit Schiller a koronás főről mondott: ha megveti a közvéleményt, akkor megsemmisíti a saját létalapját, akár a vallás-tagadó pap.

De mi történt a magyar sajtóval, hogy a nagyság, a ragyogás, a világ tisztelete, melyeket Petőfi megjósolt, úgy lefoszlott róla? Jelszavakkal gondolkozó elmék a sajtó minden keservéért ma a cenzúráat teszik felelőssé. A cenzúra bizonyára rabságot jelent. A rabság baj, de nem veszedelem. A baj, melyet egyetlen kormányrendelettel bármikor meg lehet szüntetni, nem veszedelem.

Az olyan magas fekvésű fellegvárat, amelyben a magyar sajtó lakott, külső ellenség nem tudja megvívni, ha csak kezére nem jár a belső árulás. Semmi sem könnyebb, mint annak bizonyítása, hogy a sajtó mai megalázó helyzetéért elsősorban írói felelősek. Írók készítették elő a forradalmi összeomlást, amely romjai alá temette a sajtószabadságot, írók voltak fullajtárjai és prófétái a gyászos emlékü proletárdiktatúrának, mely torkonszúrta a magyar sajtót.

Volt egy idő Magyarország történelmében, midőn az állami főhatalom nagy részben újságírók kezében volt. A proletárdiktatúra vezető férfiainak nevei közt, amely nevek ma már a magyar kriminalisztika leg-sötétebb lapjaira vannak följegyezve, hírlapírók nevének egész sorozatát találjuk. Igaz, hogy ezek az íróasztal mellett részben jelentéktelen tehetségek, részben kétes existenciák voltak, kiket a szerkesztőségi zsargon az álhírlapírók gyűjtőneve alá foglal, de az is bizonyos, hogy a tehetséges és neves írók egész raja csatlakozott hozzájuk, hogy kivegye részét és hasznát a rombolás munkájából. Nem oly időket élünk ma, hogy megengedhetnők magunknak az udvarias hallgatás fényűzését.

A diktatúra írói nem kerülhettek volna hata-

lomra, ha a magyar sajtószabadság védelme alatt szabadon nem tenyésztik eszméiket; midőn pedig hatalomra jutottak, egyszerűen kivégezték a sajtót, oly nyílt brutalitással, amelyre soha még semmiféle koronás zsarnok nem vetemedett. Meg kell tehát állapítanunk, hogy a magyar sajtószabadság elpusztításáért elsősorban újságírók felelősek. Petőfi a szabad sajtó születése napján, extatikus örömeiben a maga szívében akarta megforgatni a kardot; a nemzetközi epigonok a szabad sajtó szívében forgatták meg fegyverüket.

Súlyosan vétenénk az igazság ellen, ha elhallgatnók, hogy a magyar írók zöme nyíltan és bátran szembeszállott a népbiztosok condottieri-csapatával. Mivel azonban az író tollat akkor már kicsavarták a kezükből, a föllépésük csupán férfias tüntetés erkölcsi értékével bírt, de a sajtó dolgán már alig lendített valamit.

Abban a percben, midőn az újságírók tábora kétfelé szakadt, keserű szívvel meg kellett állapítanunk, hogy ezentúl a magyar nyelven írók két válfaja közt kell különbséget tennünk: magyarok és nemzetköziek közt. A két sereget oly távolság választja el egymástól, amely örökre áthidalhatatlan marad, az nem is egy óceán, hanem annál több: világnézet.

Az árulást, melyet a forradalom a magyar sajtószabadság ellen elkövetett, súlyosbítja az a tény, hogy mindaddig, amíg a hatalomért küzdöttek, a forradalmárok voltak a polgári szabadságjogok legharsányabb szavú hirdetői. A szabadság szárnyán emelkedtek magasra és emelkedésük olyan volt, mint a saskeselyűé, amelyről Lessing rókája mondja: azért

száll ég felé, hogy messzebből megláthassa a dögöt. Az 1918-iki forradalmároknak a sajtószabadság ugyan csak nem céljuk volt, hanem eszközük, akár az 1848-iki forradalmároknak. Míg azonban ezek – Vörösmarty szavai szerint – azért szabadították fel láncaikról a gondolatokat, hogy a honra „derűt, vigaszt és áldást” hozzanak, addig az epigonoknak azért kellett a sajtószabadság, hogy a vérébe fojtott nemzet teteme fölött a világtörténelem leglelketlenebb zsarnokságát állítsák fel.

Ez az áruulás mély és fájó nyomokat hasított a magyarság lelkébe. Bizonyos, hogy igen sokan kiábándultak a sajtószabadságból. Hiába mondjátok nekik ma, hogy ki kell nyitni az ajtókat és az ablakokat, hadd járja át a házat a szabad levegő és a napfény – ők vonakodni fognak, nem a szabad levegő, nem a napfény miatt, hanem a ház körül ólálkodó haramiák miatt. A magyar ember átlag szabadelvű; ha új csapásra tér, akkor bizony nem a szabadságtól irtózik, hanem azoktól, akik oly mesterien vissza tudnak élni a szabadsággal. A zsarnokság farkasaitól, akik a szabadság báránybőrébe öltöztek.

A fájó kérdést nem lehet elintézni azzal a magyaros vigasszal: „várjuk meg, míg leégett a reakció szalmatüze, akkor megint minden úgy lesz, mint régen volt.” Nem, tisztelt uraim, úgy, mint régen volt: sohasem lesz többé! A föld megváltozott a lábunk alatt, az ég is más lett a fejünk fölött és a magyarnak is meg kell változnia, ha élni akar. Pedig a sajtónak élnie kell, nem az írók kedvéért, hanem a nemzet szolgálatában. Mert a nemzetre nézve oly fontos a jó sajtó, mint a jó hadsereg.

A sajtószabadság ünnepén mi megint csak a szabad magyar sajtót követeljük. Mert csak az teljesítheti a nép felvilágosításának és a közélet ellenőrzésének királyi kötelességét.

Abból a rögeszménkből azonban már kiábrándultunk, hogy a magyar írás egyszersmind magyar érzést is jelent. Azt is meg kell tanulnunk, hogy a nyomtatott betű magában véve még nem kultúra. A sajtó magában véve nem kultúra, csak egy nagyszerű szöszék, amelyről egyforma sikerrel lehet hirdetni kultúrát és kultúrátlanságot.

Tartozunk Petőfi emlékének azzal, hogy ne engedjük fel a nemzeti szöszékre azokat, akiknek szívét a magyarság megvetése emészti és ne engedjük fel azokat, akik ott, a saját tudatlanságukon és romlottságukon kívül egyebet hirdetni nem tudnak. A magyar nemzet nem könnyelmű, hanem gyöngelműjű volna, ha újra pohárnokává tenné azokat, akik egyszer már mérget keverték italába.

Mi a Petőfi sajtószabadságát követeljük. Azt a szabadságot, melyért a márciusi ifjak hevültek, midőn egy esős tavaszi napon lángoló arccal és dobogó szívvel berobogtak a Hatvani-utcai nyomdába.

A mi sajtónk, az új magyar sajtó, Petőfi sajtója, legyen magyar, legyen művelt és legyen becsületes. Ezt az ideált győzelemre kell vinnünk mindenkivel szemben, ha kell: az újságírókkal szemben is!

De ki az, aki fel tudja építeni az új magyar sajtót? Fölvetem a kérdést és ezzel elérkeztem igénytelen fejtegetéseim végső konklúziójához.

Ki építi föl? Semmiesetre sem az államhatalom, erre egyedül csak maga a sajtó képes. Nem is tud-

nánk elképzelni más megoldást, mint hogy a sajtó munkásai szervezkedjenek autonóm testületté, mely felelősséget vállal a nemzettel szemben, hogy a magyar hírlapíró tolla nem kerülhet bűnös és tudatlan kezekbe. A testület felel, hogy tagjai tanult és becsületes magyar írók legyenek – az író egyebekben szabad, csak a bíróságnak és a maga lelkiismeretének felel.

Tehát sajtókamara? Igenis, sajtókamara!

Mindenféle sajtószabadság erkölcsi alapja az az elv, hogy a sajtó maga tisztítsa meg berkeit a dúvadtól! A céh a fegyelem – de ezt a nemzetet csak spártai fegyelem emelheti föl mélységes süllyedéséből. A megfogyott, kifosztott, megalázott magyarság minden egyes tagjára kevesebb élvezet és több kötelesség fog jutni a jövőben – a sajtó munkására is. Ezzel számolnunk kell.

Épüljön föl a sajtó új kastélya, hogy megvívhatatlan erőssége legyen a nemzetnek. Aki tudással és becsülettel kívánja szolgálni a magyarságot, annak kezet nyújtunk, azt magunkhoz öleljük, azt bajtársunknak és testvérünknek tekintjük, bármilyen párton, bármilyen hiten legyen is.

Akkor talán ránk fog virradni egy újabb március 15-ike és teljesülve látjuk Petőfi Sándor reményét: a magyar sajtó nagy lesz, ragyogó lesz és a világ tisztelni fogja!

1921. március 15.

MÉG EGYSZER A SAJTÓTÖRVÉNY!

A sajtótörvény reformja pillanatnyilag nem időszerű, de nem árt, ha a közvélemény tisztába jön ezzel a kérdéssel, *mielőtt* még időszerű lenne. A tapasztalás ugyanis azt bizonyítja, hogy amikor nálunk szőnyegre kerül egy kérdés, akkor ez rendszerint végleges állásfoglalás alakjában történik és minden hozzászólás megkésett.

Ha újból visszatérek a tárgyra, azért teszem, hogy fölhívjam a figyelmet annak némely különleges bel- és külpolitikai vonatkozásaira. Hogy ezt megtehessem, a legelején kell kezdenem.

A sajtószabadság, ugyebár, nem a szerkesztők és lapkiadók privilégiuma, hanem a nemzeté. A sajtószabadság a polgárnak az a joga, hogy nyomtatásban közölhesse gondolatait polgártársaival. Mert a lapokat végeredményben nem az újságírók, hanem az olvasók csnálják. A szerkesztőség az a rádió-leadó, mely fel fogja és tovább adja a légkörben szálldosó gondolatokat.

A gondolatok lehetnek jók vagy rosszak, bölcsek vagy ostobák; épp az a sajtó igazi hivatása, hogy ellenőrzése alatt tartsa, megrostálja és osztályozza a közkézen forgó eszméket, hogy elkülönítse a szellemi ocsút a tiszta búzától. Ez az az „eszmésúrlódás”,

mely minden szellemi élet és kulturális haladás alapfeltétele. Ahol nincs eszmesúrlódás, ott a nemzet szellemi tartalma előbb-utóbb poshadni kezd, vagy erjedésbe megy át.

Miután a jó Isten e szép és szomorú világ ügyeinek irányítását nem a maga angyalaira, hanem tévelygő halandókra bízta, nemcsak célszerű, de szükséges is a közvélemény ellenőrző munkája. Ezt elsősorban maguknak a hatalmon levőknek kell kívánniuk, hacsak nem tartják magukat csalhatatlanoknak.

Súlyos időkben gyakran felbukkan a kívánság, hogy meg kell rendszabályozni a sajtót. Rendszerint olyanok kívánják, akik abban a naiv hitben élnek, hogy az állami élet minden baja ellen univerzális orvosság az erély, esetleg az erőszak. Aki azonban gúzsbaköti a sajtót, annak tudnia kell, hogy a közvéleményt kötötte gúzsba. Betapasztotta a polgárság száját. Ez a legkezdetlegesebb módszere a kuruzslásnak, mely összezavarja a szimptomatikus következményt a patológus előzménnyel és abból a gyermekes föltevésből indul ki, hogy ha nem beszélnek többet a bajokról, akkor nincsenek is többé bajok.

Elismerem, a sajtó gyakran felületes, nem ritkán kellemetlen módon végzi a tisztét. Elég gyakran bosszankodunk ezen magunk is. Minden intézményt azonban a saját korának és miliójének kötelező súlymértékével kell megmérni. Vajjon a mai Magyarország politikai, gazdasági vagy kulturális életének melyik megnyilvánulása az, ahol nem érvényesülnek az emberi fogatkozások? Vajjon a képviselőház, ahonnan a sajtó megrendszabályozásának ötlete kipattant, csakugyan

a fölényes szaktudás, a kristálytisza elvhűség, a hazafias áldozatkészség panteonja?

Aki elfogulatlanul számba veszi a magyar közélet jelenségeit, be fogja ismerni, hogy a sajtó a nemzeti organizmus egyik legegészségesebb, legjobban működő szerve. Rövidlátás kell ahhoz, ha valaki nem veszi észre, hogy van száz más intézményünk, mely sürgősebb reformra szorul.

Ne áltassa magát senki azzal, hogy a sajtó elnémitásával „rendet” lehet teremteni az országban. Csendet igen, azt is csak ideig-óráig, de „rendet” nem. Ha nincs szabad szó, akkor az az elégedetlenség, melyet a sajtó levezet a nyilvánosság előtt, befelé fog gennyedni. A sajtó a közélet biztonsági szelepe. A panaszkodás, a vitatkozás jogára a magyar embernek sajátos faji alkatánál fogva, nagyobb szüksége van, mint bármely más nemzetbelinek. Amíg azzal könnyíthet magán, hogy elmondja keserveit, addig nincs miért félni tőle; de nem ajánlatos belefojtani a keserűséget sem a magyar, sem más népbe, mert különös és ellenőrizhetetlen utakra tévedhet.

És ne feledjük: a szabad sajtó mindenkor a nemzeti szabadság reprezentatív intézménye volt. Nyugat-Európa szemében rögtön leszáll az olyan hatalmi rendszer értéke, amely nem képes sajtószabadsággal kormányozni. Németország vagy Olaszország példájában ne bizakodjunk, mert ott óriás, megszervezett hatalmi eszközökre támaszkodik a nemzeti tekintély. Magyarországnak ma csak erkölcsi erőforrásai vannak és ha azokat mesterségesen eltörik, száználmas eredményre fognak jutni. Gyöngé kis országoknak

nagyobb érdekük, hogy a szabadság fénye ragyogja körül őket, mint a nagyoknak és erőseknek.

De a szabad sajtóhoz Magyarországnak egyéb külpolitikai okokból is ragaszkodnia kell. A magyar sajtó gúzsbakötésével gyilkos fegyvert adnánk a kis-antant propaganda kezébe, mely állandóan azon fáradozik, hogy az utódállamok „ifjú demokráciái” mellett Magyarországot mint a középkori reakció bagolyvárát tüntesse fel. És hogy megadnák árát a precedensnek a magyar nemzeti kisebbségek! Ki meri vállalni ezért a felelősséget?

Téved, aki azt hiszi, hogy a „renitens” sajtó megkötésével nagyobb mozgási szabadságot biztosíthat a „lojális” lapoknak. Abban az órában, mikor megszűnik Magyarországon a szabad vita lehetősége, megszűnik maga a sajtó is, akár, jobb-, akár baloldali. Ami visszamarad belőle, az szánalmas és nyomorék torzkép lesz, melynek se belső ereje, se külső visszhangja nincs. Hitványabb nyomdatermékeket soha nem látott a világ, mint azokat az „újságokat”, melyek valaha a féktelen magasztalásaikkal nevetségessé tették a nagy és kis Metternicheket.

Jó lesz tehát ügyelni, nehogy, mikor egyet ütünk az újságírón, megsebezzen a nemzetet.

1936. május 3.

ÉNEK A SAJTÓTERMÉKEKRŐL

Ha a magyart ma világszerte kultúrnépnek ismerik, abban döntő része van a szépirodalomnak. Régi és újabb írók olyan szellemi fölépítményt raktak nemzeti életünk tetejébe, amely sokszorosán felülmúlja a magyarság politikai és gazdasági életének méreteit. Nincs még egy nép Európában, amely annyit köszönhet költőinek, mint Katonának, Petőfi-nek, Jókainak, Madáchnak köszönhet a magyar.

Felsoroljuk irodalmunk nemzeti érdemeit? Emlekezünk vissza: a nemzet még középkori álmát aludta, mikor már megszólalt a költők hajnali riadója, írók ébresztették és vezették az újkorba a magyarságot.

Hogy nyelvünk ma olyan remek hangszer, hogy hajlékony, színes és mélyzengésű, hogy olyan csodálatosan tud alkalmazkodni a modern élet minden követelményéhez, az nyelvújító íróink buzgalmának és elmésségének köszönhető. Az ő úttörő munkájuk nélkül nem is lehetett volna magyarnyelvű törvényjavaslatot szerkeszteni „az állami rend megóvása végett szükséges sajtórendészeti rendelkezésekről”.

De menjünk tovább! Az elmúlt század közepén, mikor még bágyadtan és füstösen pislogtak a magyar mécsesek, a költészet egén már olyan tündöklés és

ragyogás volt, mintha magyar világvárosok visszfénye tükröződnék a magasságban. Magyar költők érdeme vagy bűne, hogy a soknyelvű Nagy-Magyarország a világirodalomban mint szilárd és egységes nemzeti állam szerepelt. Mert Petőfije, Jókaija ezen a földön csak a magyarnak lehetett.

Mikor pedig a szabadságharc után osztrák vízözön árasztotta el az országot: a szabad és független magyar élet tovább folyt a nemzeti irodalom bárkájában, amely diadalmasan evezett az ellenséges vizeken.

A magyarság mindig tisztában volt vele, hogy nemzeti irodalma több a művészi fényűzésnél. Tudta, hogy költőinek ajkán maga az ezeréves nemzet szólal meg. A régi magyar házak könyvespolcán azért jutott a remekíróknak a Biblia mellett helyük. Az igaz magyarok tudták, hogy az irodalom a nemzet fegyvere a létért folyó küzdelemben. Fényes, tiszta és gyémántkeménységű fegyvere.

De az idegen elnyomók is mindig tisztában voltak és vannak ezzel és minden hatalmi rendszer, amelynek érdeke, hogy kivetkőztesse népünket a magyarságából, azon kezdi, hogy sajtórendészeti rendelkezésekkel hurkot fon a Múzsák nyakába. Jól tudják, hogy a költői koboz szabadsága magyar erő, és aki össze tudja törni, az szíven találja a magyarságot.

Bármit látunk, hallunk és olvasunk: semmiképpen nem tudjuk elképzelni, hogy lehetséges olyan magyar politikai rendszer, amely ellenségesen, vagy akár csak közömbösen, áll szemben a magyar költészet szabadságával. Énekes madarakra vadászni nem dicsőség, nem is haszon, de legkevésbé magyar sport. Ha mégis

képzeltető volna ilyen rendszer, az öngyilkos volna, mert örök időkre magára sütné a kultúrelenesség bélyegét. Egyáltalában nem ajánlható a bürokráciának, hogy ott forgolódjék, ahol Apolló isten a halhatatlanságot osztogatja, mert neki is tragikomikus rész juthat belőle, mint annak az egypár furcsa nevű cenzornak, akinek siralmas emlékét Petőfi és Jókai magukkal sodorják tündöklő csillagútjukon.

A magyar irodalmat nem féltjük, kihevert az már Bachokat és Schmerlingeket. Féltünk lehet azonban a nemzet jóhírét. Egyikünk sem kívánhatja, hogy kulturális téren odasüllyedjünk, ahol a cseh és az oláh cenzúra szeretne minket látni. A magyarság nem kis részben a költészetének köszönheti külföldi jóhírét, – ki vállalja a jövő előtt a felelősséget, hogy ezt lerontsa?

Akármit látunk és hallunk, ezt lehetetlennek kell tartanunk olyan korszakban, ahol az irodalom és művészet olyan nemes megbecsülésben részesül, mint Corvin Mátyás óta soha, és ahol éppen Corvin emlékére magas érdemjelet alapítottak írók és művészek jutalmául.

1938. április 24.

MAGYAR SZÓ, SZABAD SZÓ

A magyar közélet igazi alapja a szabad diskusszió. Az ösztön, hogy nyíltan, adott esetben kíméletlenül kifejezést adjon a maga politikai meggyőződésének, úgy beidegződött a magyarság lelkébe, hogy a közéletünk rögtön betegségi tüneteket mutat, mihelyt elnyomják a szabad szót. A magyar politikai viták bizonyára már a pusztaszeri gyűlésen megindultak, ami egy katonailag szervezett őstársadalomnál elég feltűnő jelenség. A nemzeti közvélemény nálunk vitatkozás közben alakul ki. Elképzelhetetlen, hogy például a reformkorszak, vagy a Deák Ferenc-féle kiegyezés előkészítése mennyi szóbeszéddel, ellenmondással és veszekedéssel járt. Az eredmény azonban bőven megérte.

A magyarság felfogását a közéleti eseményekről és emberekről: az országgyűlés, a törvényhatóságok, a társaskörök és a sajtó vitái érlelik meg. Nem kell éppen a liberális dogmák fanatikusának lennünk, hogy megértsük: szabad szó és szabad betű nélkül is lehet élet Magyarországon, de az nem lehet magyar élet. Emlékezzünk vissza: valahányszor elnyomták nálunk a gondolat szabadságát, a nemzet mindig az idegen uralom, vagy legalább is a magyartalan uralom lealázó és elkésérítő benyomását nyerte.

A szabad vitatkozás joga a biztosító szelep, amely levezeti a nép lelkében fölgyült szenvedélyeket. A magyar magánember is jobban szeret disputálni, mint erőszakoskodni és az a lehetőség, hogy istenigazában megmondja a véleményét, megóvott már nem egy magyart tragikus meggondolatlanságoktól. És van még egy speciálisan magyar szempont: a mi népünk szeret tisztán látni a maga dolgában, a leg súlyosabb terhet is vállalja, ha érvek és ellenvetések szabad mérlegelése meggyőzte arról, hogy szükség van az áldozatkészségére – de a legkisebb teher ellen is védekezik és tiltakozik, ha azt gyanítja, hogy azt komoly szükség nélkül rakják reá.

Ehhez járul még egy általánosabb és mélyebb néplélektani momentum is: jó, ha az emberek kibeszélhetik magukból a keserveiket, így azok nem gnyednek befelé és nem mérgezik meg a szervezetet. Ezt minden gyóntatópap és pszichoanalitikus orvos tudja. Ahol elnyomják a szabad szót, ott általános bizalmatlanság kap lábra, a közvéleményben könnyen elterjed a hit, hogy a hatalom szörnyű külügyi és belügyi vereségeket titkol el előtte, elburjánzik a homályban kúsó emberszólás, a hazugság és rágalom, egy modern kifejezéssel élve: a suttogó propaganda, mellyel szemben a legmagasabban állók is védtelemek. Ahol nincs sajtókritika, ott járványos betegségként terjed a hitetlenség és kételkedés, mindenki gyanús, aki a közéletben valamiféle szerepet visz.

A sajtószabadságból nem lehet lefaragni semmit, hogy bele ne pusztuljon az egész. Az olyan újság, amely közügyekben nem fejezheti ki nyíltan a meggyőződését, nem érdemli meg az újság nevet. Ahol a

lapoknak csak egyféle véleményt szabad nyilvánítaniuk, ott megszűnik a sajtó fogalma, az újságok elvesztik a tekintélyüket és pamfletté süllyednek. Az ilyen lap tud ugyan ártani ellenfeleinek, de nem tud használni barátainak. Megbízható, befolyásos és a közéletben hasznos munkára képes sajtó csak a szabad gondolatcsaták tüzes légkörében tenyészik.

Valamennyien tisztában vagyunk vele, hogy a sajtószabadság sok visszaélésre adhat alkalmat, hiszen alig van közéleti férfi, aki nem viselné magán ennek bizonyosságát régi sebhelyek alakjában. De azzal is tisztában lehetünk, hogy a bajok, melyeket a sajtó elnémítása idéz fel, aránytalanul nagyobbak, általánosabbak és komolyabbak, mint a sajtóvisszaélések okozta kellemetlenségek. Folyton halljuk és olvassuk, hogy a tűzvész elpusztított házakat és egész lakótelepeket, de ebből még nem következik, hogy el kell tiltani a gyújtót. A sajtószabadság nem az újságíró, hanem a közönség tulajdona és ha megnyirbáljuk, akkor a közönség jogait rövidítjük meg. A visszaéléseket nem a sajtón, hanem az újságíróon kell megtorolni. A sajtó megrendszabályozása, azaz a szabad diskusszió jogának megszorítása, belenyúl nem is annyira az újságíró, mint inkább a nemzet lelki élé'tébe és megbolygatja annak rendjét.

Ismételjük: a sajtó tele van hibákkal és fogyatkozásokkal, akárcsak a parlamentarizmus. Minketíő-höz mégis ragaszkodunk, mert ha emberi alkotások módjára tökéletlenek is, a nemzeti élet legjellegzetesebb megnyilatkozási formái. Egészséges parlamentarizmust sem lehet elképzelni szabad sajtó nélkül. A közvélemény, vagy mondjuk a választópolgárság, az

újságon keresztül vesz részt a törvényhozás mindennapi életében. A parlament, melynek ajtait és ablakait nem nyitja meg napról-napra a sajtó, hogy keresztüljárhassa napfény és levegő, csakhamar a céhszerű politikusok magánügye lesz, kenyérkereső pálya, mely fontosabbnak érzi a taktikát az életnél, a pártot a nemzetnél.

Magyarországon mindig sok volt a politikában a nagyratörő középszerűség, azért kész szerencse, hogy a közélet ősidőktől fogva a szabad vitatkozás jegyében rendezkedett be. Ez volt a rosta, mely a tiszta búzát elválasztotta az ocsútól. A szabad diskusszió alkotta meg azt a mágikus erőegyenközényt, amely minden politikust a nemzet szemében arra a helyre emelt, ahová való. Meg lehet figyelni, hogy mihelyt valami okból ideiglenesen elsötétednek a sajtóreflektorok, a homályban rögtön megindul a törpék rohama a közélet magaslatai felé. Ilyenkor azt hiszik, ütött a törpék órája. Pedig a dolog annyiban van, hogy óriássá nem lehet dagasztani azt, ami kicsinek született, valamint nem lehet eltörpíteni a valódi nagyságot.

1939. január 29.

SZABAD SZÓ

„Alkotmányosnak lenni annyi, mint magyarnak lenni.” Egyik legtágabb látkörű, legjobb eszű magyar államférfi mondta a napokban. Való igaz, hogy nálunk évszázadok folyamán valami egészen különleges alkotmányos észjárás vagy talán inkább alkotmányos érzék fejlődött, amibe nem-magyar csak nehezen tudja magát beleélni.

Az alkotmányosságnak, mely az idézett aforizma szerint magyarrá avatja az embert, *szabad diskusszió* az alapja. Talán az évszázados érzés, hogy a magyarság rokontalanul és magára utaltan áll egy ellenséges világ közepén, érlelte meg azt a nemzeti ösztönt, hogy az állam életkérdéseit minél több vélemény meghallgatásával, minden lehető szempont figyelembevételével kell eldönteni. A magyar ember a közügyekben ragaszkodik a szabad hozzászólás jogához, értékesebb jogokról is képes lemondani, ha ezt az egyet meghagyják neki. A legideálisabb szabadsághősök a köztudatban ma is Petőfi Sándor és a márciusi ifjak, akik kivívták a nyomtatott szó szabadságát.

A diskusszió rendszerének persze vannak kellemtelen mellézköngéi. Könnyen szóáradatba fullasztja a cselekvést és ajtót nyit mindenféle demagógiának. Fogyatozásainak felismerése vezetett külföldön az

egyakarat-rendszerhez, melynek azonban a mi hitünk szerint az a veszedelme, hogy csak politikai lángész kezében hasznavehető. A szabad diskusszió hívei éppen arra a tapasztalatra hivatkozhatnak, hogy a politikai zseni kivételes és ritka tünemény.

A vitatkozás és hozzászólás joga teremtette meg a népképviselői rendszert és a sajtót. A sajtószabadságot a márciusi ifjak óta elsőrendű alkotmánybiztosítéknak tekintjük. A sajtó teszi lehetségessé, hogy a nagyközönség, tehát a nemzet, a képviselőválasztások rövid időszakán kívül is politikai életet élhessen. Az átlagos polgár csak az újságján keresztül vesz részt a közéletben. A sajtószabadság nem a sajtókamara, hanem a nemzet kiváltságos joga.

A sajtó, különösen a napisajtó, sokkal harsányabb, izgatottabb és izgatóbb intézmény, semhogy ellenségei ne támadnának. Világszerte mindig sok volt az ellensége, de talán nem több, mint a parlamentarizmusnak. A sajtó és a népképviselőlet ellen, többkevesebb joggal, ugyanazokat a vádakát hangoztatják. Korrupció, demagógia, bárdolatlan hang...

A kormányzatnak kell örködnie, hogy az újságok vissza ne éljenek a kezükbe adott hatalommal. Erre vannak különböző bevált eszközök, köztük olyan csálhatatlanok, mint az esetről esetre elrendelt előzetes cenzúra, amely minden egyéb rendszabályt feleslegessé tesz. A mi meggyőződésünk szerint egyébként a bölcs sajtópolitikának az a feladata, hogy minden körülmények között megvédje a sajtószabadságot, ha kell, az újságírók és kiadók visszaélései ellen is.

Sajnos, a most készülő sajtóreform, amennyire rendelkezéseit már ismerjük, úgy bánik el a sajtó-

szabadsággal, mintha az nem alkotmányos biztosíték, hanem egy bünszövetkezet visszaélésének takarója volna. A törvényjavaslat felhatalmazza a belügyminisztert, hogy bizonyos esetekben egyszerűen eltilthatja a lapokat a megjelenéstől. Eltilthatja pedig az ország belső rendjének, közbiztonságának, az egyházak közti béke, az ország gazdasági helyzete és hitelélete, honvédelmi és külpolitikai érdekeinek védelmében. De eltilthatja a jó erkölcs, különösen az ifjúság erkölcse és a magánélet érdekében is.

Ez magyarul szólva annyit jelent, hogy bármely lapot bármikor, bírói Ítélet nélkül, közigazgatási úton meg lehet szüntetni. Az ilyen sajtótörvénynek csak egyféle következménye lehet: a jövőben csak kormánypárti sajtó lesz Magyarországon, mert hiszen diszgráciába esni a kormánynál, egyértelmű lesz az újságvállalat öngyilkosságával.

Ha a törvényjavaslatból törvény lesz, amit – őszintén szólva – elképzelni nem tudunk, akkor igen nevezetes fordulat áll be a magyarság alkotmányos gondolkodásában: ezer esztendő óta a nemzet első ízben mond le önként a szabad diskusszió jogáról. A magyar sajtó a maga egészében megszűnik, mert ha nincs vélemény szabadság, akkor nincs is sajtó, az időszakai nyomtatványok rendeletek tárává és hirdetési közlönnyé fakulnak. Ez azonban csak a kezdete valaminek, mert tévedésben van, aki olyasmit hisz, hogy a sajtó szabadságot el lehet tiporni úgy, hogy azért a népképviselési rendszer épségben viruljon. Még alaposabb tévedésben vannak, akik azt képzelik, hogy a sajtóbírálat elnémításával emelkedni fog a törvényhozás tekintélye. Tapasztalni fogják,

hogy szabad sajtó nélkül csonka és béna maga a parlament is, mert a belügyminiszter fogja kezében az összes idegszálakat, melyek a törvényhozóktól a nyilvánosságba vezetnek. A pozsonyi diétán hiába szónoznak akár magyarul, akár latinul a követ urak: ha nincs szabad sajtó, amelynek megafónja óriás módon megnöveli a hangjukat, akkor a diéta csak obszkrus gyülekezet. De magának a kormány félhivatalos sajtójának is életszükséglete a szókimondó ellenzéki lap, mert ha nincs kivel vitatkoznia, akkor elveszti létjogosultságát és tekintélyét.

A magyar olvasóközönségnek hírlapügyekben igen éles ösztönei vannak, amellet gyanakvó és kritikus hajlamú. Már a cenzúrázott sajtó szintelen közleményei mögött is eltítkolt kudarcokat és hivatalos korrupciót sejt. Ha pedig nem lesz becsületes és őszinte sajtószolgálatunk, akkor – akárki meglássa – a névtelenség homályában olyan rágalomhadjárat és rémhírterjesztés fog megindulni, amely káros hatásában túl fog tenni mindazokon a kellemetlenségeken, amiket a szabad szó a hatalmon levőknek szerezhet.

1940. március 3.

JEGYZETEK A SAJTÓJAVASLATHOZ

Elmondtuk már több ízben elvi aggodalmainkat a készülő sajtóreformmal szemben. Minket, és velünk együtt a kulturális szabadság számos hívét, főleg a törvényjavaslat harmadik szakasza aggaszt. A szakasz tudvalevően módot ad a belügyminiszternek, hogy bármikor bármilyen újságot megszüntessen. Aggodalmaink nem a mostani kormány-
nak szólnak, de hát miniszterek jönnek és mennek és amíg lesznek magyar politikusok, akik világnézetet csinálnak a sajtó- és szabadsággyűlöletükből, addig a harmadik paragrafusban veszedelmet kell látnunk. A közigazgatási sajtó-nyaktiló fejét veszi a szabad diskusszió jogának, amely minden magyar alkotmányosság lényege és amely a faji vérmérséklet mélységeiből fakadt. Úgy érezzük, nem jó dolog a nép ősi ösztönein alapuló intézményeket komoly szükség nélkül megbolygatni.

Szeretnők ezúttal régebbi cikkeinket néhány általános megjegyzéssel kiegészíteni. A törvényjavaslat részletes rendelkezéseit ezúttal nem tesszük bírálat tárgyává.

*

Azok a politikusok, akik szükségét érzik a sajtó „megrendszabályozásának”, nagy előszeretettel azzal

szoktak érvelni, hogy az újságírók destruktív munkájának döntő része volt az októberi forradalom előkészítésében. A szigorított sajtótörvény, szerintük, megtorlás volna a múltra és védekezés a jövőre nézve.

Megtorlásról lévén szó, érdemes volna kideríteni, hogy az utolsó háborús kormány miért nem élt semmiféle megtorlással a forradalmár újságokkal szemben? Megvolt hozzá minden segédeszköze és bizonyos lapok bőven rászolgáltak a „megrendszabályozásra”. A kormány akkoriban hallgatásba és tétlenségbe burkolódzott, még a fennálló cenzúrarendeletek nyílt megszegőivel szemben sem lépett fel és meggyőződésünk szerint ezzel jobban elősegítette az összeomlást, mint a romlottlelkű sajtósuhanok a féktelenedésükkel.

A helyzet az összeomlás napjaiban az volt, hogy a sajtó szárnyas paripái megbokrosodtak, mire a kocsis odadobta nekik a gyeplöket. Ha ilyen előzmények után árokba fordul a kocsi, vajjon ki a nagyobb bűnös, a ló vagy a kocsis? Clemenceau agyonlövete a francia defetistákat, nálunk pedig minden személyes kockázat nélkül, hírlapírói igazolványuk oltalma alatt, forgatták fel az országot. Mert hiszen világos: két ember is meg tud buktatni egy birodalmat, ha egy sincs, aki védelmére kelne.

*

Emlékeztetni kell reá, mert úgylátszik már feledésbe ment, hogy a háború folyamán és az összeomlás idejében a magyar sajtó legkevésbé sem volt egységes, hanem világnézeti alapon két egymástól élesen elhatárolt táborra oszlott. Az egyik polgári és

nemzeti irányú volt, a túloldal „nacionalistának” és „háborúpártinak” nevezte, a másik radikális volt, a marxizmussal kacérkodott és kiérdemelte a „destruktív” jelzőt. Régebbi évfjártú újságolvasók bizonyára még emlékeznek, milyen vesszőfutáson mentek keresztül a nacionalista irány tollforgatói, akiket akkoriban kicsinyelve „hazaiiyaknak” gúnyoltak.

Mire kitört az őszirózsás forradalom, a felizgattott és félrevezetett pesti utca megrohamozott és feldőlt néhány „nacionalista” szerkesztőséget, elsőnek a *Pesti Hírlapét*, a vörösök pedig börtönbe vittek több „nacionalista” hírlapírót, legelői a világtalan *Légrády Imre* főszerkesztőt, sőt hajsza! híja volt, hogy ki nem végezték őt. A forradalmárok nem haragudtak túlságosan a lelépett kormányra, amely jóakaró tehetetlenségel nézte a garázdálkodásukat, egész dühük a nemzeti irányú sajtó ellen fordult, és haragjukat a külvárosi söpredék, olykor matrózkülönítmények, tolmácsolták.

A forradalom bukása után a radikális újságírók nagyobbrészt külföldre emigráltak. Sokan már meghaltak közülök, a lapjaik pedig, nem tudván megélni a megváltozott légkörben, egymásután megszűntek. Tudtunkkal nem maradt belőlük hírmondó sem. Ki ellen irányul most már a törvényjavaslat megtorló és védekező szelleme? Mivel úgynevezett destruktív sajtó ma már nincs, azt kell hinnünk, az újság-guillotinet kizárólag a hazafias sajtó „használatára” akarják üzembe állítani. Ez nem igazság, nem is logika, de talán az, amit nálunk politikának neveznek.

1940 március 10.

PROPAGANDA

„MAGYAR PROPAGANDA”

Olyasmiről írok, ami tulajdonképen nincs. Azaz értsük meg egymást! Magyarország a valóságban óriási szervezeteket tart fenn és hatalmas pénzösszegeket fordít propaganda céljaira, csak hogy nem külföldi, hanem kizárólag hazai vonatkozásban. Nekünk magyaroknak semmi áldozat nem nagy, ha arról van szó, hogy egy kétlábú nullát előléptessünk nemzetmentővé és rátukmáljunk a jobb sorsra érdemes közvéleményre. Midőn azonban nem pártpolitikai zugpropagandáról van szó, hanem a külföldön meg kellene védeni a megrágalmazott magyarság becsületét, akkor eszünkbe jut, milyen szegény ez az ország és mennyire ki van mérve az időnk.

Pedig egyszer már keservesen megadtuk az árát az ázsiai egykedvűségnek, amellyel a magyarelles propaganda kútmérgező munkáját szemléltük. A rágalmak, melyeket a háború előtt rendszeresen a magyarságra szórtak és amelyek magyar részről többnyire ellentmondás nélkül maradtak, előkészítették az ország feldarabolását. Ha százszor megismétlik ugyanazt a hazugságot, bármilyen ostoba legyen az, és ha egyszer sem ütnek a rágalmazó szájára, akkor a hazugságból végül történelmi jogalap lesz. A csehek így tudták elhitetni a világgal, hogy nekik a szlovákokkal közös történelmi múltjuk van, így tudták el-

hitetni, hogy Csehország dunai állam, amelynek életterébe beleesik Komárom városa; a románok így viték bele a köztudatba, hogy Erdély kétezer esztendő óta román tartomány, ahol a magyar uralom csak átmeneti epizód volt. És ha nem teszünk róla idejében, így fogják elhitetni Európával azt is, hogy a székelek elmagyarosodott oláhok.

Ennyit a múltra vonatkozóan. Ami a jelent illeti: tessék tudomásul venni, hogy az ellenséges propaganda megint pergőtűz alá vette a magyarságot és hogy Magyarországon most sem történik semmi a támadás kivédése céljából. Ki érdeklődik példának okáért az iránt, hogy a magyarságnak talán ezer esztendő óta legveszedelmesebb ellensége, Benes Edvárd, mit művel mostanában az amerikai Egyesült Államokban? A világ legnagyobb diplomáciai cselszövője megint propagandára adta magát és perfid rendszerességgel dolgozik a tengelyhatalmak és Magyarország befekettítésén. Egyetemi előadásokat tart, lapot szerkeszt, interjúkat ad, utazik, szónokol, bankettezik, megnyeri magának az amerikai közvéleményt és megszervezi a tengerentúli társadalmat Csehszlovákia fel-támasztása érdekében. Mellékesen az amerikai tótokat és ruténokat is igyekszik becsábítani a mag⁵arellenes frontba.

A volt köztársasági elnök és Masaryk Jan, a volt londoni követ, úgy vélekednek, hogy Európa sorsa Washingtonban fog eldőlni. Ketten keresztesháborút hirdetnek a vezérkormányok ellen, de az ő előkészületeik nem is annyira a háborúnak, mint inkább a háborút követő konferenciának szólnak. Nem felejtették el, hogy Csehszlovákiát nem a zöld harcmezőkön,

hanem a zöld asztalon vívták ki. Az mosolyogjon Benes intrikáin, aki már elfelejtette, hogy a békekonferenciákon a csehek mindent megkaptak, amit szemük-szájuk kívánt, sőt meg tudták valósítani azt is, amiről a magyar államférfiak azt hitték, hogy kívülről esik a valóság és lehetőség birodalmának.

Benesék amerikai munkáját Londonban és Parisban hathatósan támogatják az ottani csehszlovák követségek, melyeket a nyugati nagyhatalmak a tüntetés kedvéért életben hagytak és amelyek, diplomáciai munka hiányában, teljesen a propagandára vetették magukat. Azok a Magyarországról szóló rossz-májú közlemények, melyek a francia és angol újságokban mind gyakrabban megjelennek, ennek a propagandának mérges gyümölcsei. Franciaországban, ahol tudvalevően most már az idegen alattvalókat is katonai szolgálatra szorítják, már csehszlovák légiót alakítottak. Sokat mondó világháborús emlék!

A csehszlovák mozgolódás hullámokat vet a közvetlen szomszédunkban is, mint a viharzó tenger a tengerszem tükrén. Egyes szlovenszkói újságok, ha nem is csinálnak cseh propagandát, jobb ügyszó méltó buzgalommal és következetességgel fáradoznak azon, hogy kicsinylést és ellenszenvet kiváltó alakban mutassák be a magyarságot. A *Narodnie Novine* például megállapítja, hogy Magyarországon olyan nagy számban élnek kisebbségek, mint egyik európai államban sem. Ha a magyarok csakugyan lovagias nép volnának, akkor alkalmat adnának a magyarországi tótoknak, hogy szabadon határozzanak, melyik államhoz akarnak tartozni. A *Novine* szerint nálunk él 730.000 német (!), 550.000 szlovák (!!), 500.000 rutén,

40.000 horvát, 10.000 román és többször tízezer „másféle” nemzetiség. Magyarországon tehát 26% a nemzetiségek arányszáma. A *Ceske Slovo* ezt kevesli és kikerekíti az arányszámot 30%-ra. Még szép, hogy egyáltalában elismerik, hogy némi magyarság is él az országban.

Romániában a magyarellenes propaganda ugyan- csak erőre kapott, amióta a nyugati nagyhatalmak garanciája a biztonság érzését és ezzel együtt a harcias szellemet ébresztette fel a románokban. A hírlap- jaik azzal dicsekednek, hogy Románia milyen példa- adó, egész Európában egyedülálló lojalitással intézi a kisebbségi kérdéseket, aminek csalhatatlan bizo- nyítéka a kisebbségek önkéntes beilleszkedése a ro- mán nemzeti újjászületés arcvonalába.

A román lapokból a világ ugyancsak különös értesüléseket szerezhet a magyarországi kisebbségi viszonyokról. A *Tribuna* például megállapítja, hogy Magyarország lakossága az északi határkiigazítás következtében kerek másfélmillió főnyi idegennyelvű- vel szaporodott. Míg a szlovák *Narodne Novine* csak tízezer magyarországi románról tud, addig a *Curentul-ban* a számuk már megtízszereződött és a lap románnyelvű fiúközépiskolát és felsőbb leányiskolát is követel százezer románnak a magyar államtól. Ugyancsak a *Curentul* egy későbbi cikkében megállá- pítja, hogy a Kárpátalján azelőtt jelentős román tömegek éltek, melyek csak a XIV. század óta szlávo- sodtak el, miként a Tiszamenti románok csak a XIX. század folyamán magyarosodtak el. Micsoda hatalmas román élettér! – kiáltja fájdalmas-büszkén az újság. A román lapszemlét befejezhetjük az *Univer-*

sul-lal, amely június elsején ismét arról elmélkedik, hogy a székelyek semmi körülmények közt sem tekinthetők magyaroknak. „Tudományos” elmélete alátámasztása céljából *Simon de Gézára* Kézai Simonra!) és *Szőke Mihályra* hivatkozik. És így tovább.

Világszerte számos politikus és tollforgató azon fáradozik, hogy a magyar nemzetnek minél torzabb és sötétebb arcképét vetítse bele a köztudatba. A támadások elhárítására pedig alig történt valami. Egy-egy külföldön tartózkodó magyar ember néha, ha hozzá tud férközni egyik lap hasábjaihoz, haragosan rávág valamelyik vaskosabb hazugságra, de mi ez az ellenség nagyszabású és rendszeres propagandájával szemben!

Ma már mindenütt felismerték a propaganda fontosságát. Németországnak van külön propaganda-minisztériuma. Olaszországnak nem kevésbé. Anglia nemrégiben határozta el, hogy ebben a tekintetben követni fogja a tengelyhatalmak példáját. Az elmúlt napokban már a francia kamarában is szóba került ilyen minisztérium megszervezésének kérdése.

És Magyarország? Ebben az országban, amely oly rettenetes árát adta meg az ellenséges propagandával szemben tanúsított közömbösségének, mint a világ semmiféle más állama, ebben az országban nincs ma olyan hivatalos hely, sőt nincs olyan ember, aki hivatalból foglalkoznék a Magyarország ellen szórt rágalomokkal. Nincs több mondanivalóm. Legfőlleg azt szeretném még kérdezni, mi a neve annak az úrnak, aki a mulasztásokból eredő károkért viselni fogja a felelősséget?

1939. június 25.

CSEHSZLOVÁK KÍSÉRTETJÁRÁS

Szüllő Géza bizonyára a magyar „élettér” egyik legszellemesebb lakója. Húsz esztendővel ezelőtt sokadmagával arra ébredt, hogy a szülőföldje tegnapról mára csehszlovák föld, ő maga pedig csehszlovák állampolgár lett. A világtörténelem cigánykereket vett, ez sok jó magyart kétségbeejtett, a tömegekben tompa fásultság vett erőt, némelyek a gyöngébbek közül lépre mentek a cseh demokrata-blöffnek és olyasmit hittek, hogy a köztársaság megalakulása szükségszerű fejlődési mozzanat – a Szüllőhöz hasonló optimistákból azonban a történelmi szatirjáték csakis felsőbbeséges iróniát váltott ki. Ők egy pillanatilag sem hitték, hogy a Masaryk-Benes-féle geopolitikai csoda vízálló legyen.

Amit aztán Szüllő mint kisebbségi vezér a prágai fórumon látott és hallott, annak tanulságait legszívesebben aforizmák alakjában közölte embertársaival. Az ő híres politikai aforizmái habkönnyűek és csillogók voltak, de robbantak és romboltak, akár a torpedó-telitalálat. Ha majd a tudomány bűvárai leszállnak a mélységbe az elsüllyedt csehszlovák gályaroncshoz, meg fogják találni a lékeket, miket Szüllő szatírája vágott.

Új politikai környezetében főleg Benes Edvárd

személye érdekelte, mint a csehszlovák eszme megteremtője és bajvívója. Valóságos Benes-specialistává képezte magát, sportszerűen szólva: belőtte magát Benesre. Keresztüllátott a mesterséges ködfelhőn, mellyel az egykori külügyminiszter körülvette magát, a nagystílú diplomatából, a népszövetségi elnökség önjelöltjéből Szüllő ki tudta hámozni az izgága politikai zugügynököt, aki oly mesterien lóvá teszi saját ügyfeleit és befektíti a konkurenciát.

Szüllő Géza nemrégiben cikket írt „Benes a propagandista” címmel. Propaganda nélkül nincs Benes, ebben nyilatkozik meg az ő igazi lénye, a propaganda az ő támadó fegyvere és betonfedezéke, ennek köszönhet mindent, a személyes emelkedését csak úgy, mint a csehszlovák köztársaság és a csehszlovák nemzet születését, a propagandával szerzett Benes hatalmas barátokat és tette csúffá ellenségeit. Olyan nagyszerűen értett a propagandához, hogy a valóság szinte elértéktelenedett mellette, az igazság már-már csödbe jutott.

Szüllő tökéletesen ismeri Benes Edvárdot, mint a tudós a maga kísérleti anyagát, a rávonatkozó megállapításai nemcsak fölötte elmések, hanem mélységesen igazak is. A megállapításai igen, de a kitűnő Benes-tanulmány végén bizonyos következtetésekhez jut el a szerző, amelyeket csak föltételesen tudunk a magunkévá tenni. Azt mondja ugyanis a cikk: „A magyarok azt hiszik, Benes ma is hatékony tényező még, de elfelejtik, hogy az egyszer leleplezett bűvész soha többé nem tudja a mutatványát úgy megismételni, hogy ugyanaz a közönség mégegyszer felüljön a bűvészetének.” Ismételjük: amit Szüllő mond, az

szóról-szóra igaz. Baj azonban, hogy a politikai történések nem igazodnak az igazság törvényeihez. Ami a világháború után a magyar nemzettel történt, az egyenes kicsúfolása az igazság, a logika és a józan ész minden szabályának. Trianon előzményei meggyőzhetnek minket, hogy az úgynevezett kultúrnépek a legvadabb képtelenséget is beveszik, ha a propaganda azt csökönyös kitartással és kellő arcátlansággal ismételteti előttük. Beveszik és oly elhatározások alapjává teszik, amelyekről föltehető, hogy évszázadokra kihatnak. És vajjon ki kételkedik benne, hogy a Benes-féle propaganda rendelkezik úgy a csökönyösség, mint az arcátlanság kellékeivel?

Tehát óvatosság! Akik egyszer már elhitték Benesnek, hogy Csehország dunai állam, hogy az ősi Pozsony igazi neve Bratiszlava, Rév-Komárom pedig beletartozik a szláv örökségbe, akik elhitték, hogy a Ronyva hajózható folyam és hogy a cseh hadsereg majd féken fogja tartani Németországot, azoknak józan ítélőképességére ne alapítsunk politikai kombinációkat. Ha a cseh propaganda százszor megismétli külföldön azt a rémhírt, hogy a magyarok gyerekfejekkel szoktak kuglizni és ha senki sem cáfol rá, akkor millió becsületes ember olybá fogja venni, hogy a magyarok kannibális játékaikról szóló hír hitelessége nem szorul további bizonyításra.

Éppen mostanában akadt kezünkbe egy amerikai író cikke, amely a propaganda lélektanával foglalkozik és példával is megvilágítja, hogyan terjed háborús légkörben a rémhír. Emberek, akik béke idején józanok és lelkiismeretesek, a háborús izgalmak

óráiban teljesen elvesztik ítélőképességüket. íme, a világháborús propagandából vett példa:

Kölnische Zeitung: „Mikor híre érkezett Antwerpen elfoglalásának, megszólaltak a templomi harangok.”

Le Matin: „A *Kölnische Zeitung* értesülése szerint Antwerpen eleste után arra kényszerítették a papot, hogy szólaltassa meg a templomi harangokat.”

The Times: „Kölnből arról értesül a *Matin*, hogy a belga papokat, akik Antwerpen elfoglalása után nem akartak a templomaikban harangoztatni, elűzték hivatalaikból.”

Le Matin: „Megerősítik azt a hírt, hogy Antwerpen elfoglalása után azokat a szánalomraméltó belga papokat, akik hősiezen megtagadták a harangozást, úgy büntették meg, hogy eleven harangnyelvekként fejfelé lefelé, felakasztották őket a harangokra”.

A sajtóhangokból vissza lehet következtetni az olvasók lelkiállapotára, mert hiszen nyilvánvaló, hogy előkelő világlapok nem közölnek olyan tendenciózus híreket, melyekről előre is tudni való, hogy a közönség visszautasítja azokat. Egyébként azt hisszük, elméletben a hadviselő felek bármelyikének sajtójával megtörténhetett volna ilyesmi – a központi hatalmak csak azért háborogtak annyira az antant-hazugságok ellen, mert maguk nem értettek a propagandához.

Visszatérve a Benes-féle propagandához, azt mindenestre jó lesz élesen szemmel tartani, nehogy egy jövőendő békeértekezlet kínos meglepetéseket sze-

rezzen Magyarországnak. Feltétlenül szükséges, hogy a cseh propagandával magyar propaganda szálljon szembe. Elviselhetetlen gondolat, hogy *az a tizenkét hírlap, amely Párizsban a cseh érdekeket szolgálja*, tiltakozás és cáfolat kockázata nélkül rágalmazhassa és kisebbíthesse a magyarságot. Ne felejtjük el: míg tart a háború, addig nagyjából fel vannak függesztve az igazság, a logika és az emberiség törvényei.

1940. március 31.

ÉNEK A FALURÓL

ÉNEK A FALURÓL

Soha sem fogjuk megérteni, hogyan keveredett a magyarság sovíniszta hírébe. Mi ellenkezően úgy látjuk, a mi értelmiségünkben megvan a hajlam, hogy kétkedéssel és kicsinyléssel fogadjon mindent, ami a nemzet kertjében termett.

Szabad példának egy személyes élményt felhoznunk? Mikor a Nemzeti Színház bemutatta a Bizánc című színművet, két fővárosi lap is kifogásolta, hogy az ostromlott Bizánc Hunyadi János felmentő seregét várja. Mind a két kritikus ebben engedelményt látott, melyet a szerző „a nemzeti hiúságnak” tett. Pedig történelmi valóság, hogy az utolsó bizánci császár szerződést kötött Hunyadival a fegyveres segítség dolgában, a konstantinápolyiaknak tehát igenis volt okuk, hogy várják a magyar fölmentő sereget. Saját magunk és történelmi múltunk kicsinylése, amely gyakran lép fel tudományos tógában, nálunk tipikus, a nyugati kultúrnemzeteknél azonban ismeretlen jelenség.

A közömbösség, melyet önmagunk iránt érzünk, végezte ki annakidején a magyar népszínművet és Népszínházai. A budapesti intellektus akkoriban a fejlődés olyan szakaszába jutott, midőn tűrhetetlennek és nevetségesnek talált mindent, ami a népiesség tala-

jából nőtt ki. Az aszfalt elszakadt a mezőtől. De csak föltételesen! Idegenkedésünk nem a parasztnak általában, hanem csak a magyar parasztnak szólt. Szicíliai, vagy mondjuk spanyol jelmezben érdekesnek és vonzónak találtuk a nemzetiséget. A magyar falusi embert azonban a forradalomelőtti Budapesten csak Göre Gábor-féle torzképekben fogadtuk el, egyébként pedig a „nép” elnevezése alatt egy minden nemzeti színéből kiázott, fakó embertömeget akartunk érteni. Lehet, hogy ebben a világvárosi hivatása felé száguldó Pest mohósága nyilvánult, mely irtózott mindentől, ami a falusi múltjára emlékeztette.

El kell azonban ismernünk, hogy a népszínmű lejáratásában oroszlánrésze volt magának a népszínműirodalomnak. A komédiái kevés kivétellel nem voltak népiesek, hanem csak népieskedők. A színműírók a pesti kávéház ablakából nézték a falut. Még azok is, akik faluhelyen laktak, szellemi törzsvendégek voltak a váciutcai Koronának. A népszínművek hazug érzelgősségével csak nehezen tudott megbirkózni néhány kitűnő színész realizmusa.

A forradalmak után a fővárosi ízlés olyan fordulatot vett, mintha rehabilitálni akarná a falut. Ma szó lehet Budapesten a népművészet csendes renaissance-áról. Jellemző azonban, hogy ehhez a fordulathoz az első lökést a külföld adta. Az idegenek, akik mint turisták vagy hivatalos személyek most nagyobb számmal fordulnak meg Budapesten, fölfedezték a magyar lélek művészi színpompáját, amely a nép ruházkodásában, zenéjében, táncában, ünneplő szokásaiban és kézimunkájában érvényesül. Nyilvánvaló,

hogy nincs Európában még egy nép, amely oly gazdag és eredeti benső életet élne, mint a miénk.

A fővárosi ember szeme ma már a külföld perspektívájából tudja nézni a népet és ha Budapestnek alkalma van, akkor érdeklődéssel és gyönyörűséggel élvezzi a falu művészi megnyilatkozásait. Emlékezetes a Gyöngyös Bokréta mély sikere.

Az érdeklődés, amely feléje fordul, termékenyítő hatással van a nép művészi hajlamaira. Egyes falvakban megint jobban megbecsülik az ősi viseletet, sokhelyütt táncos és énekes csoportok alakulnak, nem egy faluban pompás és különös virágokat hajt a színjátszó kedv. A kávéházi népszínmű örökébe a falusi népszínmű készül lépni.

Nekünk úgy tetszik, hogy elérkezett a pillanat, mikor az értelmiségnek a nép művészeti ösztöneinek segítségére kell sietnie. A világért sem akarunk bárkit is arra biztatni, hogy dilettáns kézzel belenyúljon a művészet titkos műhelyébe – a falusi hímzések dolgában ilyenféle beavatkozásokkal nem jó tapasztalatokat szereztünk! – arról van csak szó, hogy művészi keretekbe kell foglalni a falvakban készen heverő pompás anyagot és egyengetni kell útját a nyilvánosság elé. Egyelőre a magyar népművészet túlságosan ki van szolgáltatva a véletlennek és jóhiszemű emberek tapasztalatlanságának. Szóval: jó impreszariora van szüksége a népművészetnek.

Ennek a kérdésnek megoldásához nem elegendő a műveltség és üzleti szellem, szüksége van a nép és a népművészet szeretetére és alapos ismeretére. Foglalkozni azonban mindenképpen érdemes a tárggyal. A népélet páratlan gazdagságú és csodálatosan

eredeti kincseinek kibányászásáról van szó, amelyeknek nagy jelentőségük lehetne a nemzeti szellem megerősödése és a külföldi propaganda szempontjából is. Mert annyi bizonyos: a mi népünknek vannak olyan képességei, amelyek másutt nem találhatók és amelyek nemzetközi viszonylatban is nagy értéket jelentenek. Ma azonban ezek az értékek, csakúgy, mint némely mezőgazdasági lehetőségeink, haszon nélkül kallódnak.

1933. december 10.

A NÉP

A napokban a kezünkben volt egy regény, amely, miként az újabb magyar elbeszélő irodalom termékeinek nagy része, falusi környezetből választotta tárgyát. A regény hőse református lelkész, körülötte szegény földművesek ágálnak, de szerepel egy birtokos úr is, aki azzal tűnik ki, hogy ismételten úgy beszél a falusi magyarokról: buta parasztok, бүdös parasztok. A szerző bizonyára tudja, honnan vette a népgyűlölő úr alakját, mi azonban megállapítjuk, hogy magunk sohasem találkoztunk az életben az értelmiséghez tartozó magyarral, aki gyűlölte, vagy éppenséggel megvetette volna a népet. Épeszű ember talán nem is gyűlölheti, miként más természeti jelenséget: a hegyet, a vizet, a felhőt sem gyűlölheti.

A mi tudomásunk szerint tehát a magyar értelmiség – hacsak nem egy-két féleszű tagja – sohasem volt ellensége a népnek, igaz azonban, hogy nem is ismerte eléggé és nem foglalkozott vele annyira, amennyire ez kötelessége lett volna. Az a fantasztikus helyzet állott be nálunk, hogy a politikusok egy képzületbeli magyar népért hevültek, amely büszke volt és vitéz, bölcs és vendégszerető, amelynek arisztokratikus szokásai és művészi képességei voltak és amely

édeskeveset hasonlított ahhoz a néphez, amely izzadva túrja a földet és keservesen fizeti az adóját.

A politika leginkább a képviseléválasztások idején rándult ki a falvakba. Ilyenkor a lélekvásárlásra szánt pénz, az alkohol, a hatósági erőszak és a hazug ígéretetek iszapos hullámai söpörték végig az országon. Valamennyi politikai párt versenyezve rontotta a népet és nem tisztázódott még a kérdés, melyik járatta le alaposabban az értelmiség hitelét: a kormány a vesztegetéseivel, vagy az ellenzék rosszhiszemű, mert soha be nem váltható ígéreteivel.

A törvényhozás évtizedeken keresztül mindennel foglalkozott, éppen csak azzal a két problémával nem, amelynek megoldásától az ország jövője függött: nem foglalkozott a nemzetiségi és nem a szociális kérdéssel.

A törvényhozás munkája jóformán légüres térben folyt. Ez egyébként nem a szabadelvű párt vagy nem egyedül a szabadelvű párt 'hibája és bűne volt, hanem az egész politizáló társadalomé, amely óriás szellemi és érzelmi energiát fordított a közjogi kérdésekre. A régi ellenzéki pártok abban a hitben éltek, hogy lerótták kötelességüket a néppel szemben, ha Kossuth Lajosnak a romantika délibábos egébe emelt, szalonképessé mosdatott demokráciáját hirdetik. Egyébként azonban a kardbojt és a vezényszó nekik is fontosabb volt minden szociális reformnál.

Történelmi távlatból mindezt ma már nem nehéz megállapítani; nehezebb lett volna akkor, mikor a pártpolitikai harcok által fölvert porfelhők kavarogtak a fórumon. Mindig akadtak azonban egyes poli-

tikusok, kormánypártiak úgy, mint ellenzékiek, akik belelátta a népelet sötét szakadékaiba és kétségbeesetten rángatták a vészharang kötelét. Őket mindenkor tisztelettel és rokonszenvvel hallgatták, de csak addig, amíg megint szóba nem került a kardbojt meg a vezényszó. A magyar politika áramlását semmi sem tudta volna kitéríteni a közjogi mederből. Szó volt a nép nagy gazdasági bajairól és kulturális elmaradottságáról, de ezeket mindenki időleges és átmeneti jelenségeknek tartotta, míg a közjogi kérdésekről azt vallották, hogy azok örök időkre befolyásolhatják az ország sorsát.

A háború kirobbanása előtt ugyan jelentkeztek polgári radikálisok, akik a szociális reformokat tették a programjuk tengelyévé, de ők olyan balkezesen kaptak bele a politikába, olyan idegenül és annyi gyűlölködéssel léptek föl, hogy a közvélemény inkább felforgatókat látott bennük, mint reformereket, Az ő szereplésük több kárral járt, mint haszonnal.

A legújabb fejlődés biztató jelének vehetjük, hogy a politika mindinkább kezd tudatára ébredni annak, hogy az államnak, azonkívül, hogy csendőrt és adóvégrehajtót tart, egyéb kötelességei is vannak a néppel szemben. A maiakhoz hasonló időkben föltétlenül szükséges, hogy a nyomorgó és szenvedő tömegek érezzék az államhatalom gyámolító és sebgondozó kezét.

Ügy hisszük, aki segíteni akar a magyar népen, annak egyik legsürgősebb dolga, hogy pontosan megállapítsa és kertelés nélkül a nyilvánosság elé vigye a bajokat, amelyek egyes országrészekben pokollá tesszik a szegénység életét. Kétségtelen, hogy hajme-

resztő adatok fognak napvilágra kerülni, mert hiszen Európa egykori Kánaánjának népe, vagy legalább annak nem csekély része, ma nem képes megszerezni azt a kalóriamennyiséget, amelyet a tudomány az emberi élet fenntartásához szükségesnek tart. Ügy hisszük, az állam és a társadalom minden erejét ennek a kérdésnek szolgálatába kell állítanunk, hacsak nem akarunk lemondani önmagunkról és a jövőnkéről. Mert legyünk tisztában vele: ez Árpád népének élet és halál kérdése. Sürgős segítségre szükség van, már azért is, mert a gazdasági nyomor szükségszerű mellékterméke a lelkek egyre fokozódó elvadulása, amely fogékonytá teszi a természeténél fogva olyan józan és lojális népünket a demagógia iránt.

Ha a kormány és törvényhozás kezükbe veszik ezt a kérdést, zajtalan munkássággal olyan hasznára lehetnek ennek az Európától elhagyott és elárult népnek, mint akár egy győzedelmes háborúval. Megismételjük azt, amit ezen a helyen a mai kormány elődjének mondtunk: Egy magyar kormány ma pontosan annyit ér, amennyire segíteni képes a nép nyomorán.

1937. március 7.

ARATÓ ÉNEK

Ha van néposztály, mely megérdemli a „Történelmi osztály” nevét, akkor a parasztság az. A kemény ősréteg, melyen a magyar királyság fölépült, mint templom a gránitalapon. Ameddig a nemzet vissza tud emlékezni: harcban és békés munkában a magyar földműves nép egyformán kiváló volt.

Ennek ellenére történelmi múltja mégis tele van sötét tragikummal. A nemzeti királyok korában még szó van szabad és vagyonos kisgazdaosztályról, melyből hatalmas tőzsérek, sőt zászlósurak nőttek ki, de a Dózsa-lázadás után a falvak népe érzelmileg kiszakadt a nemzetből, helyesebben szólva: kirekesztették a nemzeti közösségből.

Ez a szakadás átok súlyával nehezedett a magyarságra, egyengette a török hódító útját és gátakat emelt minden egészséges fejlődés elé. Még a népességi viszonyainkat is rontotta, mert nem egy földesúr szívesebben látta uradalmán az úrtisztelő szlávot vagy az alázatos oláht, mint a „nyakas” magyar jobbágyot.

I. Lipót idejében, mikor a gazdasági élet elérte mélypontját, joggal mondhatta a magyar paraszt, hogy sorsa keservesebb az igavonó baroménál, mert ezt megetetik, ha dolgozott, de az embert dolgoztatják

és éhen vesztik. A XVIII. század elején Rákóczi fejedelem leírhatta a szörnyű igazságot, hogy a magyar jobbágnak a lelkén kívül nincs semmije, amit a maga tulajdonának nevezhetne és hogy a közember természetes ellensége a nemesi osztálynak.

A kuruc háború mint népmozgalom indult meg és két évszázad után ez volt ismét az első alkalom, mikor nemesség, városi polgárság és parasztság közös áldozatkészséggel karolt fel egy nemzeti ügyet. A vezérlő fejedelem, mint annyi más dologban, szociális gondolkodásával is megelőzte korát. A közteherviselés szót ő ejtette ki elsőnek Magyarországon. Szinte forradalmi cselekedet volt, midőn az újonnan alakított nemzeti hadsereg első ezredparancsnokává egy jobbágyfit nevezett ki. Azonban egy teljesebb nemzeti forradalomnak, az 1848-asnak, kellett elkövetkeznie, hogy a magyar parasztból ismét teljes jogú ember és polgár lehessen.

A világháborúban a kiscgazdaosztály fölhágott történelmi pályájának csúcspontjára, midőn dicsőségesen teljesítette nemzetvédő tisztét. Sajnos, elesett bőven kiérdemelt jutalmától, a háborúvesztés és a gazdasági világválság szörnyű terhei elsősorban az ő vállaira nehezettek.

Ezeket a gondolatokat időszerűvé teszi az aratás, a falusi nép nagyhete, mely előtérbe állítja a nemzetet tápláló osztályt. Hol vannak azonban a boldog idők, mikor ez a munka nagyszerű ünnepe volt? Mikor az arató magyart páratlan erőkifejtése Európa első munkásává avatta? Hol vannak az idők, mikor az országot elárasztó arany áldás a Teremtőhöz való közelség áhíthatos érzésével töltötte el a szíveket?

Ami ma szürke ködfátyolként borul Csonka-magyarország aranykalászos rónáira, az azoknak a sátáni erőknél zsarnoksága, melyeket Európa a békeszerződésekkel önmagára szabadított és amelyek kiszívják a népek csontjaiból a velőt. A világválság ellen mi, árva magyarok nem sokat tehetünk, fölmerül azonban a kérdés, megteszünk-e azon kívül mindent, amivel népünknek tartozunk?

A mi helyzetünk ma az ostromlott várórségé: jövőnk sorsunk attól függ, képesek-e a tiszték arra, hogy fegyelmet tartsanak, hogy harci kedvet és győzelmi reménységet öntsenek a kiéhezett és kifárasztott katonák szívébe?

A nemzetet vezető értelmiség, az ostromlott vár tisztikara, a képviselőválasztások alkalmával érintkezik legtöbbit és legintenzívebben a néppel. Olyan-e az érintkezés, hogy emeli a politizáló értelmiség tekintélyét és szorosabbá teszi az úriosztály és a nép viszonyát? Ennek megítélését a lefolyt választási hadjárat győzteseire és áldozataira bízunk. Mi magunk beérjük annak megállapításával, hogy a magyar értelmiség ma már nem engedheti meg magának azt a fényűzést, hogy lejárassa a saját tekintélyét a nép szemében. A népnek ezekben a súlyos időkben vezérekre van szüksége, akikről elhiszi, hogy az ő érdekeit védik és ha a polgári intelligencia alkalmatlannak mutatkozik ilyen tisztre, akkor önként átadja helyét a sötét erőknél, melyek ma mindenfelé lesben fekszenek. És amelyek ellen csak az okosság és emberség, de nem a csendőrpuska védi meg a nemzetet.

Ne feledjük, hogy a Magyarországnak kijáró helyünket a nap alatt csak népünk segítségével har-

colhatjuk ki és ha a parasztnép érzelmeiben elszakad a nemzettől, vagy akár csak közömbös lesz iránta, akkor ezzel együtt jár, hogy le kell mondanunk történelmi hivatásunkról és árnyéknemzetként kell tovább tengődnünk.

Mi következik mindebből? Az új politikus nemzedék elveszti önmagát és országát, ha hivatását a klub- és a pártélet légüres terében akarja teljesíteni, ha nem él együtt a néppel, ha azt nem ismeri és nem érti meg, ha nem nyeri meg szeretetét és bizalmát és ha nem tudja megérlelni a boldogabb kort, mikor Péter és Pál napja után megint derűsen és büszkén fölcsendül a magyar paraszt arató éneke.

1935. június 29.

AZ EGYKE TITKA

Miközben izzó lehelletű déli szelek nyargalnak szerte az országban és az aszály réme ijesztgeti népünket: sok bajunk közül megint szóba került a baranyai református magyarok gyászos dolga. Nagy Ferenc írt erről a Pesti Hírlapban, testvéri szeretettel, nagy hozzáértéssel.

A közvélemény megszokta, hogy az Ormánságot a nemzet nagybeteg gyermekének tekintse. Már régen elsiratta és valósággal fáj rá gondolnia. Nem is igen gondol rá. Néha azonban kénytelen vele, mikor például templomi harangot hoznak onnan, melyet fölölegessé tett a faluban az utolsó református halála; vagy mikor néprajzi és ingatlanforgalmi statisztikával világítják meg, hogyan pusztul a magyar, hogyan engedi ki ernyedő kezéből földjét-házát az életrevaló svábnak, aki egyébként, Nagy Ferenc szerint, nem annyira életrevaló, hogy nem ütött volna már bele is az egyke-métely.

Szinte jól esik hallanunk, hogy az ördög nem olyan fekete, mint amilyenek festik, az ormánsági nép ma még a Styx folyó innenső partján áll, és ha lesz, aki megfogja a kezét, még visszavezetheti a napfényes életbe.

Meg lehet menteni, de hogyan? Gondolattársulás

útján az Ormánság fogalmával együtt jár az Egykéé. Erről már annyit beszéltek, hogy jó szomszédaink is tudomást vettek róla és nemrégiben egy cseh újság azzal biztatta nyájas olvasóit, hogy nem kell félni a magyaroktól, azok már úgylátja kihalófélben vannak.

Mi van tehát az egykével? Nekem úgy tetszik, összes közérdekű problémáink közül ez a legtitokzatosabb, mert még az okát sem tudjuk. A legegyszerűbb, legnépszerűbb és legvalószínűbb magyarázat: hogy ezt a mótelyt a nép nagy szegénysége terjesztette. Úgylátja Nagy Ferenc is erre a felfogásra hajlik.

Nekem azonban van egy személyes tapasztalásom, mely mást bizonyít. A világháború idején, a román hadüzenet napján, az akkori miniszterelnök kívánságára a Délvidékre kalauzoltam egy Magyarországon utazó porosz újságíró-csoportot. A kolléga urak meg akarták látogatni a torontáli sváb falvakat. Amit láttak, az ámulatba ejtette őket, de engem is. Kastélyszerű parasztházak, végig téglakövezettel kirakott nagy gazdasági udvarok, gazdagon fölszerelt és példás rendben tartott szerszámkamrák, sok helyen 10-12 svájci tehén a hófehérre meszelt istállóban. Minden házban, ahol megfordultunk, volt két-három, temesvári bútorokkal berendezett parádészoba, bár nyilvánvaló volt, hogy azokat nem használják, a család apraja-nagyja, általános parasztszokás szerint, a konyhában tanyázik. Olyan etetés-itatás folyt a tisztelőnkre, hogy valósággal elresteltem magamat a berliniek előtt, akik akkor már régen élelmiszerjegyekkel éltek. (Azóta szegény torontáliak is olcsóbban

adják.) A porosz kollégák egyhangú véleménye volt, hogy ilyen jómódú népet még életükben nem láttak.

Azonban a sváb plébános, mikor az eklézsiájához gratuláltam, kesernyésen mondta: Szép ez, uram, szép, csak *az* átkozott egyke ne volna! – Hát van? – Sajnos, már majd minden falunkba bevette magát a métely. Mi papok egyébről sem prédikálunk. De nem ért szóból ez a kemény koponyájú nép. – És mi lehet az oka? – Túlzabált nép ez, uram! A sváb menyecskének már derogál gyereket szoptatni!

Lám a torontáliakat gazdagságuk ugyanoda juttatta, ahova szegénységük a baranyaiakat! Egy temesi svábtól más alkalommal azt hallottam, hogy könnyű a szomszédjának, öt fiával megy munkába, így persze, meg kell tollasodnia. Temesben gazdasági előny, ami Baranyában gazdasági hátrány? És a szegényebb temesi sváb kapzsiságból tucattjával küldi világgá a gyereket, míg a gazdag torontáli megengedheti magának a gyermektelenség úri fényűzését?

Simontsits Elemér felsőházi tag, ennek a kérdésnek egyik legalaposabb ismerője, adatokkal bizonyítja, hogy Tolnában az uradalmi cselédeknél, tehát a legszegényebb néprétegnél, van a legbővebb gyermekáldás. Tehát nincs igazam, mikor azt mondom: ez a legtitokzatosabb magyar probléma?

Fölmerül a kérdés, mit tettünk eddig az egyke ellen? Rengeteg sok cikkei írtunk (melyeknek papírlavináját ez az igénytelen elmefuttatás is növeli), füzeteket és könyveket adtunk ki, beszédeket mondtunk a Házban és különböző tudományos és emberbaráti gyűléseken, de mindezzel nem sikerült a gólyát lecsalunk az ormánsági bogárhátú háztetőkre. Úgy

vagyunk az egykével, mint az opera-paródia énekkara a vízbeesett gróffal. A gróf a vízbefúl, a kórus pedig énekel.

A kérdés alkalmasint azon fordul, hogy az egykés vidékeken a nép eddig csak a förtelmes divat képzelt vagy valódi előnyeit látta, hátrányait azonban nem érezte. Ha a többgyermekű családok adóterheit részben a gyermektelenekre hárítanák, annak bizonyára meglenne a hatása. Kérdés továbbá, hogy az agrár-reformot, sőt a választójogi reformot nem lehetne-e a métely elleni küzdelemre felhasználni? Az egykés gazdával éreztetni kell, hogy ő nem olyan tiszteletreméltó és nem olyan hasznos tagja a nemzetnek, mint a sokfejű család eltartója. Kérdés végül, nem kelene-e némely polgári és egyházi tisztségeket, kitüntetések és előnyöket ugyancsak a nagycsaládú polgároknak fenntartani?

Mi hiszünk a sikerben, ha az egyke-divattal szembe tudják helyezni a nép anyagi érdekét és becsületérzését. Legfőbb ideje azonban, hogy ne ériék be többé a harang félreverésével, hanem vonultassák ki a tűzoltókat!

1935. augusztus 11.

EGY GYERMEK VAGY SOK GYERMEK

Az egyke-kérdést időszerűvé teszi Simontsits Elemér felsőházi tagnak „Az egyke demológiája” című most megjelent könyve. A szerző valamikor alispánja volt Tolna megyének és ebben a minőségben ütközött bele a baljóslatú magyar problémába. Mint gondolkodásra és cselekvésre hivatott férfi, mély tudással és nagy energiával vetette magát a tárgyra és kutatásainak eredményéről most számol be a nyilvánosságnak. Simontsits teljesen új és járatlan utakon közelíti meg a kérdést és az eredmények, melyekhez eljut, meglepően eredetiek – és tegyük mindjárt hozzá – meggyőzők.

Mindenekelőtt azon van, hogy megtisztítsa a bonyolult kérdést a hozzátapadt előítéletektől, amelyek megnehezítik a szabad kutatást. Babonának nyilvánítja azt az elméletet, mintha a vallásfelekezetekhez vagy népfajhoz való tartozásnak valami köze lehetne az egykéhez. Az egyke-divatból némelyek vádat akartak formálni a református egyház ellen, de a szerző emlékeztet reá, hogy ez a fürtelem először a katolikus Franciaországban jelentkezett, míg a protestáns északi államok máig is meglehetősen érintetlenek. Magyarországon az ormánsági református

magyarok egykójével szemben áll a katolikus bán-sági svábok egykójé. Magában Tolna megyében, melynek viszonyait a szerző természetesen alaposan ismeri, vannak egykés katolikusok és vannak sok-gyermekű protestáns községek. Az egykés magyarok és németek mellett vannak olyan magyar és német helyek, ahol a születési arányszám igen kedvező. Az j egykéhez sem fájnak, sem vallásfelekezetnek nincs í köze.

Az is tévhit, hogy az egyke a szülők túlzott szeretetének és az örökhagyók ama vágyának köszön-heti szomorú exisztenciáját, hogy a vagyonukat csor-bítatlanul hagyják vissza. Az egykés szülők ugyan majomszeretettel csüngnek csemetéjükön, de csak azért, mert náluk a gyermeknek ritkasági értéke van. Egyébként azonban az egyke a szülők önzésének eredménye, éppúgy, miként a sokgyerekű család is a szülők önzésének köszönheti életét.

Abban sem hisz Simontsits, mintha ez a nép-betegség a rossz példa által történt fertőzés követke-zésében terjedne. Az ember egyáltalában nem a saját tetszése szerint lesz szapora vagy meddő, ez nem szabad elhatározásától függ. A szerző felállít erre vonatkozóan egy törvényt, melyet így fogalmaz meg: *„Ahol a gyermek keresőtárs, ott sok a gyermek; ahol fogyasztótárs, ott kevés”*, ő ebben látja az egyke-kér-dés kulcsát és igen frappáns és meggyőző módon bizonyítja tételét.

A jobbágyidőkben, tehát 1850 előtt, az anyaköny-vek tanúsága szerint a mai egykés vidékek lakossága is rendes szaporodási arányt mutatott. A felszabadítás előtt a parasztság környezetgazdasági rendje olyan

volt, hogy a létért való küzdelmet a sok gyermek megkönnyítette. A földesúr szolgálata annyira igénybevette a jobbágy idejét és munkaerejét, hogy a saját hűbérbe bírt földjén alig dolgozhatott, annak megmunkálása általában a feleség és a gyermekek kötelessége volt. A gyermek tehát keresőtárs volt és a szülők érdeke úgy kívánta, hogy minél több legyen belőle.

A felszabadítás után a gazdának évi 120-130 munkanappal több maradt szabad rendelkezésére, átlag kétszerannyi munkaerő, mint amennyire a saját gazdaságában szüksége volt. Ahol beállott ez a munkásfelesleg, ott a gyerek megszűnt keresőtárs lenni és fogyasztótárrsá lett. Jött tehát az egyke!

Vannak, hála Istennek, az országnak olyan vidékei, ahol 1850 után sem jelentkezett az egyke, ahol ma is többgyermekrendszer dívik. Simontsits kimutatja, hogy a sokgyermekű családok ott alkotják a szabályt, ahol a létért való küzdelem a jobbágyság felszabadítása után is nagyobb erőfeszítést kíván, tehát elsősorban a gyöngébben termő vidékeken, míg viszont az egyke ott dívik, ahol a televényföld termékenysége megkönnyíti a létért való küzdelmet.

Az egykének tehát geológiai okai is vannak. A szerző táblázatos kimutatásokkal bizonyítja ezt a szokatlanul hangzó tételét. Felsorol néhány száz községet az ország különböző vármegyéiből, hogy kimutassa a népszaporodás és a talaj minősége közt levő okozati összefüggést. A népszaporodási adatokat a Statisztikai Közleményekből, a termőtalaj minőségére vonatkozó adatokat pedig a m. kir. Földtani Intézet megállapításaiból veszi. Az eredmény meglepő: az

adatok szinte hajszálpontossággal igazolják a Simontsis-féle törvényt. A homokterületeken általában nagyobb a szaporaság, mint a televény földön; legnagyobb a gyermekáldás a törpebirtokosoknál, a gazdasági cselédeknel és gazdasági munkásoknál, tehát az ország legszegényebb néprétegénél. Náluk a gyermek keresőtárs, gyermek nélkül alig is tudnak boldogulni az élet harcában.

A szerző arra figyelmeztet, hogy az egyke-kérdésbe már azért is sürgősen bele kell avatkozni, mert az a nép számbeli apadásán kívül annak testi degenerálódásával is jár. Ahol egykés divat van, ott már 18 éves korában megházasítják a fiút, hogy a fiatalasszony könnyítsen az anya dolgán, már pedig az állattenyésztők is tudják, hogy az első ivadék mindig gyöngébb és fejletlenebb a későbbieknel. Az egykés családokban csak első ivadék van és ezek nemzedékről-nemzedékre satnyábbak lesznek.

Simontsits egyébként megállapítja, hogy a népszaporodásba, a termőtalaj geológiai alakulatán kívül, más erők is beavatkoznak. Mindenekelőtt a civilizáció. Természeti törvény, hogy minél inkább van az ivadék a pusztulás veszedelmének kitéve, annál nagyobb a szaporaság. Romániában a televényföldön gazdálkodó parasztok nem tudják, mi az egyke, mert a kezdetleges közegészségügyi viszonyok mellett igeB nagy náluk a gyermekhalandóság. A higiénikus ismeretek terjedésével, sajnos, a születési arányszám romlik. (Példával szolgálnak az összes európai nagyvársok.)

A szerző a nagybirtok felaprózását és a telepítést, melytől némelyek ennek a kérdésnek gyökeres megold-

dását várják, csak bizonyos feltételek mellett tartja jó orvosságnak. Ha vagyonhoz juttatják a népet, az még nem biztosítéka a szaporaságnak, hiszen az egykés községek majd mind jómódúak, míg éppen a legszegényebb családok a sokgyerekeűek. Szerinte a természetes szaporodás szempontjából döntő fontosságú, hogy a telepítés által teremtett gazdasági rend a telepesektől kemény és szívós küzdelmet követeljen meg.

Szükségesnek látja továbbá, hogy általános és szakmabeli ismeretek terjesztésével és népszerűsítésével végre megdöntsék mezőgazdasági népességünk mostani gazdasági rendjének „végzetes egyhangúságát”⁴. Ipari foglalkozásokat és kertészeti termelést kíván meghonosítani a nép körében, olyan munkáágakat, amelyeknél a gyermekek is keresőtársak lehetnek.

Valljuk be: az elvi eredmények, melyekhez a szerző kutatás közben eljutott, néhol ijesztően kegyetlen következtetésekhez vezetnek, de az igazságnak akkor is a szemébe kell néznünk, ha kegyetlen. Simontsits, aki a könyvében tartózkodik minden politikától és kizárólag csak a népszaporodás kérdéseire keres választ, mindenesetre új, nagyértékű és gondolkodóba ejtő adatokkal gazdagította az egyke-irodalmat.

1936. október 31.

INTERMEZZO

VIDÉKI VÁROSOK

A Tudományos Akadémia termeiben ma tartja évi közgyűlését a M. Közművelődési Egyesületek Szövetsége. A Szövetség tulajdonképpen a vidéki városok kulturális szerve. Gróf Klebelsberg alapította azzal a szándékkal, hogy a vidéki értelmiség tagjai egymásra találjanak a művelődés fáklyafénye mellett és hogy közös erővel érvényesítsék igényeiket a magyar jövőre.

Egy-két évtizeddel a háború előtt Budapest volt Magyarországon „a Város”. Azonkívül nem volt semmi, csak provincia, vidék, azaz elmaradottság és kicsinyesség. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a régi magyar kisvárosok hírét leginkább maguk a kisvárosiak rontották. Ők lelkileg cserbenhagyták szülőföldjüket, az értelmiség tagjai száműzötteként éltek vidéken, a gondolataik és vágyaik állandóan a főváros körül keringtek, mint éjjeli bogarak a gyertyaláng körül. Ez a sznobság, melyben majd mindnyájan bűnösök voltunk, nyomot hagyott az irodalomban éppúgy, mint az újságírásban; itt is, ott is jó ideig humoros fogalomként kísértett a vidéki város és a vidéki ember.

A háború előtt egyszerre azon vettük észre magunkat, hogy városaink nagyszerű lendülettel törnek előre és fölfelé. Egy titokzatos történelmi parancs-

szónak engedelmeskedve, saját erejükből, mondhatnók: az államhatalom szándéka ellenére nőtték és fejlődtek, miként az ifjú Budapest egykor nyakára nőtt Bécsnek, az egyedül legitim birodalmi székvárosnak.

A háború után azt kellett hinnünk, a fejlődés szükségképpen zátonyra jut; városainkban azonban oly nagy volt a termékenység ereje, hogy a gazdasági aszály közepett is valósággal virágba borultak. Ez meglepő és biztató jelenség, mert arra vall, hogy népünk immár igazi kultúrnemzetté érett, azaz a közhasznú alkotások vágya és képessége nemcsak egyes kivételes, a korukat megelőző Corvin Mátyásokban és Széchenyi Istvánokban él, hanem a magyar polgárság összességében is.

A sátorlakó nomádok unokái nagy késéssel, de mégis csak elérkeztek oda, ahol már évszázadokkal ezelőtt tartottak az olasz vagy német városok, amelyekből ellenséges dúlások, testvérharcok és gazdasági válságok sem tudták kiölni a közhasznú alkotó ösztönt.

A nagy magyar kultúrvezér, gróf Klebelsberg Kunó, városfejlesztő politikát kezdeményezett az Alföldön és az eredmények, melyeket rövid néhány esztendőn belül elért, igazolják, hogy a gondolat teljesen megérett már az idők méhében. Felelős állásban talán Klebelsberg merte első ízben a kulturális decentralizáció igéjét hirdetni.

Nem kell megijedni ettől a szótól! Decentralizáció nem azt jelenti, hogy Budapest kincseit szét kell osztani a vidékiek közt, hanem igenis azt, hogy a vidéken új értékeket kell termelni. Bűn lenne, ha eloltanók a Duna királynőjének ragyogó karácsonyfáját, de

szükséges, hogy új mécsek gyulladjanak a sötét országban. Azt óhajtjuk, hogy Budapestet, a tündérszép fiatal anyát, szépségben és műveltségben hozzá méltó leányvárosok koszorúja vegye körül.

Viszonyainkra nézve jellemző, hogy vidéki városainkra leginkább külföldi turisták terelték a magyarság figyelmét. A vendégsereg, miután megcsodálta Budapesten a nemzeti élet fényes kirakatát, érdeklődni kezdett, hogy mi van a polcok mögött. A vidéki kirándulások meglepő eredménnyel jártak. Fölfedeztek magyar városokat, melyek valósággal ereklyemúzeumai a régi építészeti szépségeknek; találtak olyan őseredeti népéletet, mely színgazdagságával páratlan a fakóvá öregedett Európában; láttak táji szépségeket, régi kastélyokat, templomokat, mintagazdaságokat, mesés gazdagságú vadászterületeket, láttak modern gondolkodású emberektől lakott modern városokat, minőket sohasem kerestek volna a magyar puszták mélységeiben. Ma már mi magyarok is megtanultuk, hogy az országban rengeteg történelmi, természeti, művészeti kincs lappang elszórtan, melyeket érdemes lenne méltó keretbe foglalnunk.

A költő szavaiból: „Itt élned, halnod kell!” – mi eddig inkább csak a második parancsot fogadtuk meg lelkiismeretesen. Meghalni a hazáért mindig tudtak a magyarok, de élni nem mindig. Azt hisszük, a jobb magyar jövőnek egyik első föltétele, hogy olyan keretet és olyan tartalmat adjunk vidéki városaink és falvaink életének, hogy kultúrember szívesen és büszkén vallhassa magát polgárunknak. A hazaszeretet alkalmasint az otthon szereteténél kezdődik.

De más szempontból is fontos a vidék kulturális érvényesülése. Magyarország kinőtt az *egyvárosú* országok sorából. Ez a mi gyönyörű Budapestünk ma már nem fejezi ki mindazt, ami mondanivalója a magyarságnak van. Éppen úgy, miként Róma vagy Berlin nem fejezi ki az itáliai vagy germán lélek teljességét. A magyar éleiben annyi és oly sokféle kulturális képesség és lehetőség szunnyad, hogy oktalan pazarlás lenne, ha azokat senyvedni és veszni hagynók. A mi százféle egyéni színben pompázó vidékünk az anyaföld, mellyel a nemzeti művelődés Anteuszának állandóan érintkeznie kell, hogy kifejthesse minden erejét.

A világesemények gyakran azt a gyanút kelthetik bennünk, hogy a kultúrnemzetek szolidaritását elfagyasztotta és maga alá temette egy új kozmikus jégkorszak. Le kell számolnunk azzal a gondolattal is, hogy magunkra maradunk a hősivatagban. Ez egy okkal több, hogy meleggé, világossá, lakályossá tegyük országunkat; hogy megbecsüljük, gyarapítsuk és megvédjük mindazt, ami magyar.

1934. december 8.

QUO VADIS?

A kérdés a Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak szól. A választ meg fogja adni a közeli napokban összeülő pártkongresszus, ha majd letárgyalja az új munkatervet. A pártválasztmány ugyanis már a tavasszal elhatározta, hogy, tekintettel a megváltozott viszonyokra, új munkatervet fog kidolgozni.

Nem szoktuk magunkat a szociáldemokraták pártügyeibe ártani, az új munkaterv kérdése azonban annyira sorsdöntő, hogy magyar ember nem haladhat el mellette közömbösen, hiszen népünk egyik legértékesebb rétegének jövőjéről van szó.

Tudjuk, hogy a magyar munkásosztály gazdasági helyzete rettenetesen leromlott a trianoni Magyarországon, tekintélye megcsappant a német és osztrák pártszervezetek felbomlása következtében. Mind a két országban erőszakosan végeztek a szocialista pártokkal. De mi tette lehetségessé és sikeressé az erőszakot? Erre a kérdésre találóan felel Surányi Lajos nyomdász, a prágai parlament volt tagja, „Az új szocialista munkaterv” című értékes füzetében.

Szerinte a német proletárokat a kérlelhetetlen francia imperializmus buktatta el, illetőleg a német szociáldemokrata pártnak az a szerencsétlen rögeszméje, hogy mindenáron meg akart alkudni ezzel a

megalkuvást nem ismerő imperializmussal, a helyeit, hogy az egész német néppel szövetekezett volna ellene. Ez a megállapítás bizonyára nem kifogásolható.

Az osztrák proletárság pedig azért szenvedett katasztrofális vereséget, mert külpolitikájában eltért a marxista hagyományoktól. Ezekről a hagyományokról még beszélni fogunk, most csak arra emlékeztetünk, hogy az osztrák szocialisták velünk magyarokkal szemben nem marxista, nem is osztrák, hanem kisantant-külpolitikát folytattak. Nem felejtettük még el, milyen világszenzációt csináltak abból a gyanújukból, hogy egy pár rozsdás gépfegyver van útban Magyarország felé, és mennyire nem sértette pacifista érzelmeiket, ha a cseh demokrácia éjjel-nappal gyártotta a fegyvereket Brünnben és Pilsenben.

A magyar szociáldemokrácia elzárkózott a gyakorlati élettől és ideológiák terében él. Vele szemben a kisantant-országok munkássága már régen kirúgta maga alól a nemzetköziség meddő talaját és a legelszántabb nacionalista politikát csinálja.

Surányi Lajos füzetéből idézem Dérer elvtárs valamását, hogy „a csehszlovák szociáldemokrácia soha meg nem alkuvó védelmezője a csehszlovák állami és nemzeti eszmének”. Pedig ugyancsak Dérer írta a Robotnické Noviny-ben, hogy a „háború előtti Szlovenszkóból százezer idénymunkás minden tavasszal a magyar Alföld latifundiumaira mezőgazdasági munkára ment, ahonnan késő ősszel tért haza députátumával, amellyel egész télen át ellátta családját...” „A régi Magyarország – írja tovább Dérer – úgy intézte el a szlovenszkói kérdést, hogy ipart teremtett Szlovenszkóban. A köztársaság ezt nem teszi.”

A prágai politikának, mely a gazdasági kérdéseket nem gazdasági, hanem mindenkor nacionalista elvek szerint intézte, az lett eredménye, hogy a kis Csehszlovákiában elmúlt télen egymilliónál több volt a munkanélküli. Vajjon joga van-e a szociáldemokratáknak névhez annak a csehszlovák pártnak, mely ilyen antiszociális politikát a rogyásig támogat?

Topolovics Jugó elvtárs viszont 1930-ban megállapította a Népszavában, hogy a jugoszláv szociáldemokraták már harminc évvel ezelőtt állást foglaltak a jugoszláv állami egység mellett. A drávántúli elvtársak ma is fanatikusan ragaszkodnak ehhez az egységhez, bár már 1928-ban megállapítást nyert, hogy „a jugoszláv munkásmozgalom széthullott állapotban stagnál az országban.”

Cseh és délszláv proletárok tehát kitartanak a dunavölgyi nyomortelepek „önállósága” mellett, bár ezeknek fennállása ellentétben van a fejlődés útvonálával, amelyet Marx és Engels kijelöltek a szociáldemokrácia számára. A két proletárapostol az egységes nagy gazdasági területek rendszerének híve volt. Engels az 1848-iki forradalmi esztendő tapasztalatainak okulva, élesen állást foglalt a pánszlávizmus ellen, melyben fölismerte a szociáldemokrácia ellenességét.

„A németek és magyarok legnagyobb bűne az – írja –, hogy tizenkét millió szlávot megakadályoztak abban, hogy törökké legyen! Mi lett volna a szétzaggatott, apró nemzetecskékből, melyek olyan nyomorúságos szerepet vittek a történelemben, ha a magyarok és a németek együtt nem tartják őket, ha Mohamed és Szolimán hadai ellen meg nem oltalmaz-

zák, ha az úgynevezett elnyomók meg nem vívják háborúikat a gyengék védelmére? ... a németeknek és magyaroknak a szlávok ellen elkövetett „bűne” a valóságban a legüdvösebb és elismerésre leginkább méltó cselekedetek közé tartozik, melyeket a német és magyar nép a történelemben felmutathat és melyekre büszke is lehet”.

Marx pedig így nyilatkozott a szláv kérdésről: „... a német nemzet felszívó ereje még ma is a leg-hatalmasabb eszköze annak, hogy a nyugateurópai műveltség a kontinens keleti részén elterjedjen...” „A németesítés folyamata nem fog mindaddig megállni, míg el nem ér nagy, egységes, tömör, független nemzeti életre termett népek határaihoz, minők a magyarok és félig-meddig a lengyelek.” „A pánszláv mozgalom – mondja más helyen – mindenütt össze-ütközött az európai forradalmi szabadságmozgalmakkal és noha a szlávok azt állították, hogy ők a szabadságért küzdenek, a lengyel demokrácia kivételével mindig a deszpotizmusz és a reakció pártján állottak, így történt Németországban, így Magyarországon, sőt itt-ott még Törökországban is.”

Marx és Engels már nyolcvan évvel ezelőtt leszögezték, hogy Ausztria és Magyarország feldarabolása „ellenforradalmi cselekedet” lenne, mely kimondhatatlan nyomorúságot hozna a Dunavölgy népeire. Mi pedig most abban a különös helyzetben vagyunk, hogy a két forradalmárban a magyar nemzeti gondolat előharcosait kell köszöntenünk. ők a nemzetköziséget nem úgy értelmezték, mint némely ficamodott eszű szociológusunk, akinek a nemzetköziség magyarellenességet jelent. Marx és Engels

számára a nemzetköziség az emberiség magasabb fejlődésének útvonala és mivel a magyarság nemzeti érdeke beleesik ebbe a vonalba, tehát a magyar nemzeti gondolat barátai voltak.

Surányi Lajos, az elvhű szociáldemokrata mind-ezekből azt a bátor és okos következtetést vonja le, hogy a magyar szocialista pártnak, Marx és Engels hagyományainak tiszteletben tartásával, az ezer esztendőös Magyarország integritásának alapjára kell helyezkednie. Azt mondja: Az új munkatervben ki kell mondani, hogy a cél érdekében a párt hajlandó közös harcot folytatni a nemzeti társadalom erre hivatott szerveivel. Ennek dokumentálására a kongresszus mondja ki, hogy húsvétkor, a feltámadás ünnepe, a nemzeti társadalommal együtt és a vidék nagyarányú bevonásával a Vérmezőn gyűlést rendez, melyre meghívja az angol, francia és belga szocialista pártok vezéreit is s ott milliós tömeg követelje új békekongresszus összehívását és a Párizs környékén elkövetett hibák jóvátételét. Ugyancsak mondja ki a kongresszus, hogy a párt haladéktalanul hozzáfog a külföldi közvélemény olyan irányú felvilágosításához, hogy Nagy-Ausztria és Nagy-Magyarország feldarabolása elsősorban az itt élő népek életét és fejlődésének lehetőségét teszi tönkre.

Úgy találjuk, ez a gondolatmenet megcáfolhatatlanul logikus, ahhoz nincs is hozzátenni valónk. Szeretnők, ha a Magyarországi Szociáldemokrata Párt is így találná. A pártnak most alkalma nyílik, hogy kiemelkedvén kicsinyes és meddő harcok posványából, nagystílusú gyakorlatias politikába kezdjen; hogy Marx politikai hagyományainak megvalósítása-

val szolgálatot tegyen önmagának és az egész Duna-völgyének, új erőt és lendületet adván a demokrácia fejlődésének.

Kár volna, ha nem élne az alkalommal; az aligha fog többé visszatérni. És kár volna, ha makacsul és céltalanul tovább röpködne az ideológia sztratoszférájában, végleg elszakadván a földtől, a néptől, az élettől és a saját jövőjétől.

1934. december 2.

HADI IPAR

Régóta tudjuk, hogy a kapitalista renden alapuló mai civilizációnak két veszedelmes ellensége van: a proletárok antikapitalizmusa és a polgárság fékevesztett kapitalizmusa. A kommunizmus hazájában minden szabad, ami a tőke ellen irányul; a kapitalizmus honában pedig mindent megengednek a tőkének, ami az emberiség ellen irányul.

A washingtoni szenátus vizsgálóbizottsága mezetenre vetkőztette az erkölcsi korlátokat nem ismerő tőkepénzest. Groteszki dolog, hogy ennek a tőkepénzesnek nincs is szüksége tőkére, elég, ha megvan az a képessége, hogy kíméletlenül megteremtse és kiaknázza a kedvező konjunktúrát. Miként azt Pratt és Itney repülőgépgyárának példája mutatja, amely gyár 1925-ben 1000, azaz egyezer dollár alaptőkével alakult és 1932-ig tizenkét és félmillió dollárnyi „tisztá” hasznot könyvelt el.

Miközben az emberiség szükségleteit és kényelmét szolgáló üzemek, az átlagos életstandard süllyedése miatt, egymás után korlátozzák a munkájukat, addig milliárdok folynak a hadi iparosok pénztáraiba. A szalonna, mely a napszámos kenyere mellé járna, az asszony meleg kendője, a gyermek teje, a beteg orvossága arra kell, hogy valamelyik Sir Basil Zacharoff mammut vagyonát leviatánira hizlalja.

A jó konjunktúra azonban csak úgy tartható fenn, ha a népek állandóan rettegnek a szomszéd támadásától és ha biztonságukat a fegyverkezés örületes fokozásában keresik. Hogy a félelem és a fegyverkezés láza ne enyhüljön, arról gondoskodnak azok az újságtrösztök és parlamenti csoportok, melyek a különböző nemzetiségű Comité de Forge-ok zsoldjában állanak. Tervszerűen fűtik a nemzeti imperializmust, ellenséges szándékkal gyanúsítják a szomszédot és a biztonság nevében követelik a fegyverkezést. A jó konjunktúra alapja: a népek rettegése és gyűlölködése!

A biztonság mániákus követelése, és a milliárdok, melyeket erre költöttek (miként azt Pierre Cot volt francia légügyi miniszter egy megdöbbenően őszinte újságcikkében kimutatta), oda fejlesztették a fegyverkezés technikáját, hogy ma már egyik emberi lakótelepet sem lehet repülőátadások ellen biztosítani, a gyöngébb fél meg tudja támadni az erősebb fél városait. A jövő háború nem lesz fegyveres mérkőzés, hanem védtelen emberek irtása és a megtámadott bosszúállása.

A katasztrófa lesújthat minden országra, akár a mennykőcsapás, kritikus időkben a megijedt nemzetek nem fogják idejüket hadüzenetekre és hasonló diplomáciai formaságokra vesztegetni, hanem, tekintettel a veszedelem óriási nagyságára, sietni fognak, hogy megelőzzék egymást a védtelenek mézszárlásával. A hadakozó felek emberségére és becsületérzésére pedig senki ne számítson, a világháború megmutatta, hogy a siker minden erkölcstelenséget igazol.

A washingtoni bizottság előtt egyik fegyvergyári vezérigazgató önérzetesen hangsúlyozta, hogy ők nem

részrehajlók és az egyik félt épp úgy kiszolgálják, mint a másikat. Azaz ők fegyvert szállítanak azoknak, akik fel akarnak lázadni a kormányuk ellen és szállítanak a kormánynak is, hogy leverhesse a lázadókat. Az embervér, ami a délamerikai és keletázsiai polgárháborúkban kiömlött, arannyá változott és úgy folyt a hadi iparosok zsebébe, ők olyan nagyszerű ágyút gyártanak, mely pozdorjává zúzza a legerősebb páncélt és olyan páncélt, amelyen csúfot vall a legnagyobb ágyú. Azonkívül elsőrendű méreggázt ajánlhatnak tisztelt vevőközönségüknek, amely megfojtja azokat is, akik az ágyú, és azokat is, akik a páncél mögött állanak. Mert ők nem részrehajlók.

Tudomásul kell vennünk, hogy a történelem színpadjának kulisszái mögött olyan sátánfészek lapang, melynek életérdeke, hogy a népek közt ne legyen bizalom és barátság. És mivel a propaganda-szolgálatuk szinte korlátlan anyagi eszközökkel rendelkezik, tehát a népek közt nincs is bizalom és barátság.

Egyes véletlenül kipattant esetek, mint a washingtoni, vagy a régebbi bukaresti Skoda-botrány, jellemzik a pokolian cinikus gondolkodást, mellyel ezt az iparágat igazgatják. Ha egyszer kiásnák és felfednék az összes földalatti vakondokjáratokat, akkor a világ elámulna és elszörnyűködnék, hogy milyen előkelő szalonokba és hivatalokba vezetnek a csatornák.

Washingtonban nyilvánvaló lett, hogy különböző külügyi hivatalok, persze a nemzeti ipar pártolása címen, szívvel-lélekkel elősegítik a fegyvergyárak üzleteit és üzemeit. Ugyan mit szólsz hozzá, te, gondok és adóterhek alatt roskadozó európai, hogy azok, akik

Genfben komoly arccal tanácskoznak a lefegyverzésről, egymással versenyezve fegyvereznek föl mindenkiket, aki a te véredre szomjazik?

A kormányok fanyalogva hallgatják a washingtoni őszinteségeket, közben rendjelcsillagokat tűznek a saját Sir Basiljuk mellére. Minden militarista államban tenyésznek efféle kisebb-nagyobb Zacharoffok! Amíg te, európai embertárs, elborultan tépelődöl a gyermeked jövőjén, addig ők márványpalotában laknak, gőzyachtton üdülnek, gyémántokba foglalják a nőstényeiket és a te feljajdulásodra legföljebb kicsinylő vállvonogatással felelnek.

Miközben a nemzetek a pusztulás démonjaival viaskodnak, a Nemzetek Szövetsége napokon át vitatkozik, hogy távirattal, vagy levéllel hívja-e meg Litvinov elvtársat, ők egyáltalában nem vesznek róla tudomást, hogy az emberi civilizáció életéről van szó. A genfi doktorok herbateát rendelnek a halál ellen.

Gyógyulásról beszélni sem lehet mindaddig, amíg a tudósok megértik azt, amit már minden szatócs tud, hogy a hadi ipart ki kell ragadni a vérkufárok kezéből és állami monopóliummá tenni.

1934. szeptember 23.

AZ ÚRIEMBER ÉS A KÍSÉRTET

Az Úriember kis ezüst dobozt halász ki a mellényzsebéből és néhány szem szacharint hullat a reggeli teájába. A szobaleány pedig behozza a reggeli postát... Az Úriember nikotinmentes szivarra gyújt és mérsékelt kíváncsisággal bontja szét az újságot. Vajjon megkerült-e már a micisapkás ember? Megkerült, meg! Úgy látszik, csakugyan ő ölte meg azt a bizonyos öreg Évát. Az újság hozza is a vallomását: „Vasárnap délután nagyon részeg voltam és mikor már minden pénzemet elittam, eladtam a kabátomat és mellényemet, és tovább ittam. Később hazamentem az ünneplőruhámért, azt is eladtam és visszamentem a Vaskapu-kocsmába. Az öreg Évát ott találtam, akkor már holtrészeg volt és később elmentünk ketten a régi lóversenytérré. A nő rosszul lett, lebukott a földre és én otthagytam, azt hittem elaludt. Volt még négy fillérem, azon két levente-cigarettát vettem. Egy barátommal találkoztam, az sört fizetett.”

Hogy a gyilkosság áldozata, az öreg Éva, az eszméletlenségig részeg volt, abban megegyeznek az összes tanúvallomások. Hétfőn reggel megtalálták a holttestét a régi lóversenytéren. Arcát az iszapos földre fúrta. Elsőnek egy piroskendős nő ismert reá, de nem törődött vele, tovább ment, ő is azt hitte,

hogy alszik. „Azt hitte, alszik? – méltatlankodott a rendőrség. – Maga tudna úgy aludni?” „Hogyne, mikor részeg vagyok!” Egy másik nőt, egy rózsaszín blúzost, szintén kihallgattak a helyszínén, ő is pont olyan mámoros volt, mint a piroskendős, be kellett őket vinni a rendőrségre. Majd ha kialudtak magukat, folytatni lehet.

Még tartott a hivatalos eljárás a lóversenytéren, mikor közel a holttesthez egy összevézett embert találtak a detektívek. A vizes gyepen elnyúlva horkolt. Hamar kitűnt, hogy neki nincs köze a gyilkossághoz. Vasárnap este leitta magát, azóta a fűben aludt. A vér úgy került a ruhájára, hogy arccal a földre esett és eltörte az orrcsontját.

De tovább is van! A főkapitányságon még a micisapkás emberrel vesződtek, mikor a rendőr betámo-gatott egy dülöngélő atyafit. Az illető azt hebegte, hogy a gyilkosságot ő követte el. Mikor rábizonyították, hogy hazudik, az álgyilkos töredelmesen bevallotta, hogy csak kétségbeesésében vállalta a gyilkosságot, mert ő állandóan részegeskedik és egyetlen menekülése az lehetne, ha börtönben ülne, ott leszoktatnák az alkoholról.

Az Úriember átfutja ezeket a szörnyűségeket, közben átnyilall agyán a gondolat, hogy legokosabb volna tűzzel-vassal elpusztítani az egész földalatti kísértettanyát, hogy ne csúfítsa el ezt az üde tavaszi világot. Azután siet mindent elfelejteni. Ebben segítségére vannak a lezuhanó repülőgépek, a kisiklott gyorsvonatok, a spanyol és orosz vérengzések. A tegnapi borzalmakat lavinaként elsöprik és betemetik a mai rémségek.

Az Úriembernek, bár nem szeret reá gondolni, meg kell szoknia a valóságot, hogy enyhén fűtött ebédlőjének szmirnaszönyege alatt sötét, hideg és szennyes csatorna van, ahol emberarcú rémek tanyáznak. Az ábrázatokon kívül semmijük sem emberi. Életüket és emberi méltóságukat régen beleejtették a csatorna feneketlen szennyvizébe; ők már nem veszíthetnek semmit; az egyetlen nyereség, amelyre még pályázhatnak: az alkohalmámor, amely pár órára elfelejteti velük az életet.

Az államhatalom a vasseprőjével visszakotorja őket a csatornájukba, valahányszor a napvilág felé nyüzsögnek. Ezek a szerencsétlenek egyébként kívülről élnek nemcsak az emberi társadalomnak, de az emberi logikának is. Ha például egy „igazolványos nő”, amilyen az öreg Éva is volt, rendetlenül viselkedik, akkor büntetésül elszedik az igazolványát. Azaz: büntetésül eltiltják attól, hogy erkölcstelen életet éljen. Az erkölcstelen élethez való jog a jó magaviselet jutalma. De jellemző erre a kifordított logikára az állgyilkos esete is. ő homályosan érzi, hogy neki zárt intézetben volna a helye, hogy kigyógyuljon az alkoholból; de a világváros közepén is olyan távol van minden emberi segítségtől, hogy a zárt intézetet csak fegyház alakjában tudja elképzelni. Az ébredező emberi méltóság készítette arra, hogy gyilkosnak hazudja magát.

Ezek bizony lesújtóan gyászos dolgok és az Úriember nem is szereti, ha egy-egy pillanatra megnyílik alatta a csatorna és a sötétségből baromivá vadult emberszemek merednek reá. Pedig farkasszemet kell velük néznünk, mert a föld alatt rothadó emberek

is mink magunk vagyunk, a csatorna is Magyarország, a csatorna lakói „magyar testvérek”, ahogy újabban a képviselőjelöltek mondják – az ő szennyük az ország szennyese, az ő bomlásuk a magyar nép betegsége.

Tisztában vagyunk vele, hogy humánus felbuzdulással, perselynappal és pénzadományokkal nem lehet segíteni a bajon. Azoknak az alkoholra felváltható pénz inkább veszedelmük, mint segítségük. Az államhatalomtól se várjunk sokat, az ő vasmarkában szétloccsan ilyen kocsonyás felekezet. A velük való foglalkozás társadalmi feladat volna. Az alkoholisták túlnyomó része a gyengeakarátú emberek közül kerül, akik nem tudtak keményen ellenállni, mikor az élet mozsárba törte őket. Züllött gyermekek; ha pedig gonosztevők, akkor leginkább önmagukat fosztogatják és gyilkolják. Itt igenis hatásköre volna az emberi jósnak és főleg a nő anyai tapintatának.

El tudnánk képzelni olyan lélekmentő szervezetet, amely nem éri be antialkoholista plakátok és röpiratok nyomtatásával, hanem búvóhelyein és bűntanyáin keresi fel az ellenséget, elküldi őrzáratait mindenhová, ahol veszedelem környékezi a gyengeakarátúakat, megvédi az éjszaka szerencsétlen leányait durvaságok ellen, a részeg embereket pedig saját öngyilkos ösztöneik ellen. Mellékesen szemmel tartja azokat, akik megvásárolják a kábult ember testéről a kabátot és mellényt és szemmel tartja azokat is, akik pénzért újabb és újabb méregadagokat adnak az alkoholtól máris megmérgezett szervezetnek. Úgy gondoljuk, ehhez nem annyira pénz, mint inkább fanatikus emberszeretet és áldozatkész bátorság kellene.

Azok vállalkozzanak reá, akik abban a szörnyű öreg Évában és abban a gyalázatos micisapkásban beteg és ápolásra szoruló testvérüket képesek látni.

Egy nagystílién vezetett lélekmentő szervezet hamarosan nagyhatalommá lehetne Magyarországon, mert számíthatna az összes hivatalos és nem-hivatalos körök, számíthatna minden becsületes ember hálájára és támogatására.

Ha a Dunába esett galambért érdemes megindítani a motorcsónakot – pedig érdemes! – akkor a reménytelenség fekete vizében vergődő felebarátainkért is érdemes valamit tennünk.

1937. április 18.

A MAGYARSÁG FEKETE KÖNYVE

A MAGYARSÁG FEKETE KÖNYVE

Még mindig harcias kedvünkben vagyunk? Még ma is egymás lecsepülésével akarjuk megmenteni az országot? Tartsunk egyszer öt percnyi fegyvern nyugvást és figyeljünk azokra, akik nem harcolnak, hanem dolgoznak a magyar népért.

Dr. *Neuber Ede*, a debreceni egyetem professzora, általános egészségügyi szempontból megvizsgálta a debreceni elemi iskolák I. osztályú tanulóit. Összesen 1909 fiúcskát és kislányt. A vizsgálat egyik mozzanata volna a vér- és tüdővész elleni küzdelemnek, ha a küzdelem nálunk ugyan már túljutott volna a hadüzenet stádiumán.

A munkában tizenöt, különböző szakmabeli orvos vett részt. A bőr- és belgyógyász, a röntgenológus, a gége-, fül-, szemorvos, a sebész és az idegspecialista egymásután megvizsgálták a tanulókat. Tízezrével végezték a laboratóriumi analíziseket, azonfelül adatokat gyűjtöttek a gyermekek hozzátartozóira és lakásviszonyaira vonatkozóan. Szóval: tudományos munka volt.

A munka eredményeit a közoktatásügyi miniszter, még gróf *Klebelsberg Kunó*, kiadta könyvben, ez a könyv részletesen közli az 1909 gyermek élettani minősítési táblázatait. *Neuber* tanár előszava *biológiai*

telekkönyvnek nevezi, de mi, a diplomataék piros és kék könyveinek példájára, akár a magyarság fekete könyvének is nevezhetnők.

Aki átlapozza, annak, ha magyar ember, megfagy a vére és megfájdul a szíve. Hát ezek vagyunk mi? Ilyenek vagyunk? Íme a jelentés főbb adatai:

1909 gyermeket vizsgáltak meg, ezek közül 600-nak a fejében serkét és tetűt találtak, 212 egészben véve piszkos volt, – kifogástalan 1004.

A fogorvos megállapította, hogy 851 tanuló közül ép fogazata csak 171-nek van, 680 gyermeknek *rossz* a foga!

Bélféregre 659 gyermeket vizsgáltak, az eredmény: 286 (tehát 43.5%) bélféregben szenved.

Öröklött vér vészben van 38 gyermek (1.99%), vérvészgyanus 55 (2.88%).

Tüdővészre 1860 tanulót vizsgáltak, közülök 312 gyermek inaktív, 70 pedig aktív tuberkulózisban szenved. (16.78 és 3.78%). – Elég lesz?

Hogy mi az adatok relatív értéke, összehasonlítva a külföldi viszonyokkal, nem tudjuk, mert hasonló vizsgálatokat nem végeztek még sehol, sem Nyugat-, még kevésbé Keleteurópában, a gazdag és gyermekbarát Egyesült Államokban sem. A debreceni tanárok munkája úttörő. De a fekete könyv adatai, amelyeket – ne feledjük el! – az ország színmagyar, vagyonos és műveltség tekintetében is haladt részében gyűjtöttek, a könyv adatai az egész magyarságra nézve mélysegesen lealázók és álomrontó gondolatokat érlelnek.

Így festünk mi, ha minden kortesfrázistól és költői sallangtól megkopasztva, meztelenül állunk az Igazság tükre elé!

Ugyan miféle kultúra az, amelynek szeme alatt a tudatlanság szabadon terjesztheti a gyilkos betegségeket? Miféle hazaszeretet az, amely a hazát nem az emberekben szereti? Mi az az anyai szív, ha a gyermek teste parazitáktól nyüzsög? És mit ér a mi nemzeti büszkeségünk, ha a vérvész és a tüdővész kiszívja a nemzet erejét?

Nem, tisztelt urak, ez elől nem lehet a gazdasági válság mögé bújni. Ebből nem is lehet pártpolitikát csinálni, a felelősséget nem szabad egymás nyakába dobálni. Ezekért az állapotokért felelős az egész magyar értelmiség. A miniszter épp úgy, mint a falusi jegyző, a püspök nem kevésbbé, mint a kántortanító, e sorok írója csak úgy, mint a szíves olvasó, – mind felelősek vagyunk azért, hogy a nemzet virágos kertjét fölverte a gaz, az élet kristályforrását ellepte a szenny.

Úgy mondják, Mátyás király korában még annyi magyar ember élt a világon, mint angol. Azóta ugyan rettenetesen lemaradt ez a nép. Vajjon csak az örökös háborúk folytán, vagy volt benne része annak a magyar gondolkodásnak is, amely jobban szerette a hazát, mint a népet?

Olyan tudós elmék, mint akik a debreceni vizsgálatot végezték, meg tudják szervezni az egészségügyi szabadságharcot is. Külföldi példák mutatják, hogy preventív úton milyen óriási sikereket lehet elérni a fertőző betegségek ellen.

A gyermek egészségét és tisztaságát ellenőrző iskolaorvos; a tanköteles gyermekek előzetes sorozása, hogy a betegek elkülöníthetők legyenek; a vérbajosok és tüdővészesek hatósági nyilvántartása: semmitől

sem szabad visszariadnunk, a drákói szigortól sem, ha célhoz vezet.

Mi volnánk Európa utolsó népe, ha tétlenül nézünk, hogyan folyik el béke idején a drága magyar vér. Hol vannak a népvezérek? Most mutassák meg, mennyire szeretik a fajtájukat. Mert bizony jobban szolgálja a nemzetét, aki ráveszi a gazdát, hogy szabadítsa meg vérszegény gyermekét a bélférgektől, mint aki közjogi fejtegetéseket mond neki. És hol van a papság? Istennek tetsző dolog az, ha az anyák rühös gyerekekkel járulnak az oltár elé?

A természet törvényeiből az Úr komor szava szól az emberekhez. Értsük meg, szívleljük meg, nehogy megmérössünk és könnyűdnek találtassunk!

1932. január 17.

HAZA ÉS NÉP

Egyik angol barátunk mondta: „Azt hiszem, önök magyarok jobban szeretik a hazájukat, mint a népüket!” A nemes britnek az volt a felfogása, hogy a magyar emberek nagyobb értéket képviselnek és nagyobb érdeklődést érdemelnek, mint a magyar hegyek, rónák, vizek és erdők.

Ez a súlyos mondás jutott eszünkbe, mikor dr. Neuber Ede egyetemi tanár és nagyérdemű munkatársai a nyilvánosság elé bocsájtották eredményeit annak az orvosi vizsgálatnak, melyet a debreceni iskolák első elemi osztályú tanulóin végeztek. A vizsgálat, mely nemcsak a fertőző betegségekre, hanem a gyermekek általános testi állapotára is kiterjedt, tudvalevően elképesztő és lesújtó adatokat hozott felszínre. Kitűnt, hogy az ország egyik vagyonos és művelt hírbén álló vidékének népe közegészségügyi szempontból olyan züllött állapotban van, amilyen csak olyan nép lehet, melyet teljesen cserben hagyott a vezetésre hivatott értelmisége. És ha már Debrecenben ilyenek a viszonyok, milyenek lehetnek az ország szegényebb és műveletlenebb részein?

Azt a szegyenletes megállapítást kellett tennünk, hogy a tüdővész és a vérbetegség valósággal nemzeti betegségünk. A debreceni tudósok azt az arcpirító

tapasztalást is szereztek, hogy a magyar nép asszonyai, akiknek családi erényeivel mindig nagyra voltunk, vagy nem értenek a gyermekgondozáshoz, vagy édeskeveset törődnek a gyermekeikkel. A megvizsgált tanulók ijesztően nagy százaléka mocskos, bélférges és tetves volt.

E sorok írója akkoriban kifejezést adott a közönség felháborodásának és a szörnyű állapotok orvoslását követelte. Meg kell állapítanunk, hogy a szózat nem hangzott el a pusztában. A gróf Zichy János elnöklete alatt álló Magyar Iskola-Szanatórium Egyesület a Neuber-féle adatok hatása alatt fokozott bizalommal folytatta munkáját, évi közgyűlésén pedig már bejelentette a háztulajdonosok szövetségének ajánlatát, hogy szanatóriumot létesít a gümőkórban szenvedő iskolásgyermekek számára.

Egyik további lépés volt a Teleia Egyesület küldöttségének tisztelgése Magyarország kormányzója előtt. A Teleia negyven esztendő óta jóformán magárahagyatottan igyekszik gátat vetni bizonyos fertőző betegségek félelmes terjedésének és szinte pénz nélkül, csak orvostagjainak önzetlensége segítségével, ingyenrendelőket és házassági tanácsadókat tart fenn. Egészen véve ez Dávid harca, nem is Góliát, hanem a Góliátok egész hadserege ellen.

A Teleia küldöttei meggyőződhetnek róla, hogy a kormányzó úr, aki mint katona és magyar földesúr jól ismeri a kérdés döntő fontosságát, maga is keresi a megoldás útjait. Ennek köszönhető, hogy a kormány most törvényjavaslatot készít, amellyel rendszerezíteni kívánja a kötelező védekezést a nemzet vérért apasztó kórság ellen. A vérbetegség soha sem

terjedhetett volna el annyira az országban, ha nem dolgozott volna a kezére a nemzeti egykedvűség és a társadalmi álszemérem. Úgy látszik, most már szerencsésen túljutottunk a bűnpártoló prűdéria korszakán.

Neuber professzor az 1931/32-ik tanévben is folytatta vizsgálatait és az ezekről szóló jelentése, mely a napokban került a nyilvánosság elé, egy újabb kérdést tesz aktuálissá. Közbevetően megjegyezzük, hogy a második jelentésben, mely nem kevésbé riasztó, mint az első, két biztató adatot is találtunk. Az egyik az, hogy a legújabb megállapítások szerint az Alföldön, mely a világháború előtt a tüdővész tenyésztő telepe volt, rohamosan apad a gümőkóros megbetegedések és halálozások arányszáma, amit a tanár az újabban létesített közegészségügyi intézményeknek, elsősorban a debreceni és szegedi egyetemi klinikák munkásságának tulajdonít.

A másik adat, mely rendkívüli módon tanulságos, a bélférgesekre vonatkozik. Míg az elmúlt esztendőben a megvizsgált debreceni gyermekek 43.5%-a (!) volt bélférgessel fertőzött, addig az idén 23.5%-ra szállt le az arány. A magyarázat: a szülők a Neuber-féle kutatások folytán tudomást szereztek a betegség tüneteiről, amelyeket azelőtt nem ismertek, és most már az első gyanús jelnél orvoshoz viszik a gyereket. Ahol a veszedelem egyszerű megállapításával már ilyen meglepő eredményeket lehet elérni, ott érdemes komoly munkának látni.

Jelentésének előszavában Neuber tanár rámutat arra a különös tényre, hogy nemcsak nálunk, de külföldön is többet törődnek az állatok, mint az embe-

rek egészségével. „Melyik józaneszű gazda tenné meg – mondja az előszó –, hogy újonnan vásárolt, egészségügyileg még meg nem vizsgált állatait olyan karámba terelje, amelyben régebben vásárolt, egészséges állatait tartja? Ez ellen bizonyára tiltakoznék, mert félne attól, hogy régebbi, egészséges állatait az újabbak megfertőzhetnék. Az I. osztályú elemi tanulókat pedig lelkiismeret, szeretet és előzetes vizsgálat nélkül terelik a közös karámba, a tanterembe, ahol igazán csak a Gondviselés védheti meg őket a vérbajtól, a tuberkulózis, vagy egyéb fertőző betegségektől.”

A megdöbbenően plasztikus párhuzam fölöslegessé tesz minden további indokolást, midőn a tudós azt követeli, hogy a tanköteleseket orvosi vizsgálatnak vessék alá. Egészségügyi sorozást kíván az iskolásgyerekek számára. Meg kell állapítani, hogy a tanköteles csakugyan tanköteles-e? A fertőző betegnek talált gyermeket el kell különíteni az egészségesektől.

A professzor számítása szerint 600-800 orvos az egész országban el tudná végezni a sorozást. A költségek hamarosan megtérülnének azáltal, hogy szaporodna a munkabíró és adófizető polgárok száma és kevesebb súlyos beteget és rokkantat kellene eltartani a közvagyonból.

Ehhez mi még hozzátesszük: a kötelező gyermek-sorozás intézménye előzetesen is igen üdvös erkölcsi nyomást gyakorolna a gyermekek gondozásával megbízott szülőkre és gyámokra. Mert az emberek keresztény megadással elviselik, ha a jó Isten magához veszi a magzatjukat, de azt már nem bírják elviselni, ha a

sorozó orvos és a szomszédság rájuk olvassa, hogy kötelességmulasztók voltak a gyermekkel szemben.

A nemzetnek nemcsak legnagyobb, de egyetlen gazdagsága ma a magyar nép. Ez a pompás, ember-séges, munkabírásban, férfias erényekben és művészi képességekben oly kiváló parasztság bizonyára a világ földműveseinek elitjéhez tartozik. Ha lelketlen módon magára hagyjuk, mint tettük eddig, akkor ez a tékozlásnak legsztelenebb módja, mely magában hordja a megtorlást.

1931. január 28.

A BETEG FALU

Sötét gondok torlódnak össze a magyar élet hátterében, fekete zivataros felhők: a magyar falu jövőjének problémái. Mindenfelől halljuk, hogy népünk elképzelhetetlen szegénységben sok helyen fogyatékos a táplálkozása, a halandóság, különösen a gyermekeké, elképesztően nagy, a születések arányszáma apad. Mindez elég ok arra, hogy szorongó szívvel tekintsünk a jövőbe. Az ország mostani anyagi helyzete mellett gondolnunk sem lehet arra, hogy költséges intézményeket létesítsünk a veszedelem leküzdésére.

Ilyen körülmények közt a társadalom egy része arra kezd hajolni, hogy beletörődjék a megváltoztathatatlanba és érzéketlen szemlélője maradjon annak, hogyan romlik, züllik és fogy Európa egyik legpompásabb emberanyaga: a magyar paraszt. Ha némelyek mégis foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel, leginkább politikai célzattal teszik, abból pedig – évtizedes tapasztalatok szerint – csak pártoknak lehet hasznuk, a népnek nem.

Most főlemeli szavát valaki, aki nem politikus, hanem egyszerűen csak okos, becsületes, elfogulatlan és nagytapasztalatú ember. Dr. Kerbolt László. Könyvet írt, melyet az Országos Közegészségügyi In-

tézet adott közre, „A beteg falu” a címe. A szerző, mint körorvos egy emberöltő óta künn él a falujában, ismeri és szereti a maga népét, elég élesszemű ahhoz, hogy fölismerje a bajok okát és elég mélyen gondolkozó, hogy megtalálja az orvosságot.

Rokonszenvessé teszi a vékony füzetet szerzőjének józan gyakorlatiassága, amely tartózkodik minden légvárépítéstől és csak azt fogja meg, ami csakugyan kézzelfogható. „Egyszerű, kevés pénzzel megvalósítható intézményeket szabad csak alkotnunk – mondja –, amelyeknek fenntartása nem költséges, olyanokat, ahol megvan a természetes továbbfejlődés lehetősége.”

A könyvből az tűnik ki, hogy annak, amit a magyar falu betegségének lehet nevezni, két. fő-
okozója van: a szegénység és a tudatlanság. A tudatlanság talán még nagyobb pusztításokat végez, mint a nyomor, pedig azzal a népművelés meglevő intézményei is meg tudnának birkózni. Hiszen ha elgondoljuk, hogy a mi eszes és tanulékony népünk sok helyen még ma is megnevezhetetlen mocsokkal keni gyulladásoz szemét, hogy pókhálóval akarja elállítani a vérzést, hogy trágyát rak a nyitott sebre, hogy születeknél nagyobb szerepe jut az ősi babonának, mint a tisztaságnak, akkor el kell szörnyülködnünk, hogy milyen mulasztások terhelik a nép vezetésére hivatott értelmiség lelkiismeretét!

Kerbolt könyve számol be vele, hogy az agrár-
válság idejében hogyan születik, hogyan él, hogyan lakik, hogyan táplálkozik, hogyan hal meg a magyar paraszt. Nincs célja, hogy ismertessük könyvének gondolatmenetét, meg kell elégednünk azzal, hogy

utaljunk néhány feltűnő és jellemző megállapítására. Elsősorban a falu olyan veszedelmei ragadják meg figyelmünket, amelyek elképzelhetetlen dűlást végeznek a vidéken és amelyeknek ellensúlyozásához nem is annyira pénz, mint inkább hozzáértés és jóakarát szükséges.

1. A nép lakásai átlag egészségtelenek. A múlttal szemben ugyan van haladás az építkezésben, de abban, hogyan lakják a házukat, nincs semmi haladás. A szegény napszámos és a módos gazda tulajdonképpen egyetlen szobában él a családjával. A szegény azért, mert nincs több szobája, a gazdag pedig azért, mert az apja és öregapja is így lakott. Ha még olyan jómódú is a gazda, ha még annyian vannak is a családtagok: egyetlen szobában élnek, főznek, szaporodnak és meghalnak. Legyen ott ragályos beteg, tüdőgyulladásos csecsemő, haldokló öreg vagy fiatal házaspár: eszükbe sem jut, hogy igénybevegyék a másik szobájukat is. A fülledt gázkeverék, mely a szobát betölti, satnyává teszi a gyermeket, beteggé az egészségeset, ellensúlyozza a szántók és rétek üde levegőjének hatását, hiábavalóvá tesz minden építkezési szabályrendeletet és egészségügyi rendszabályt. *A mi népünk jövője, problémája: a szellőztetés!*

2. A szegényügyet nálunk csak papíron oldották meg. A falu szegényei túlnyomó részben elaggott emberek, akiknek vagy nincs eltartójuk, vagy akiket nem akarnak eltartani azok. akidnek e; erkölcsi kötelességük volna. A nép ebben a tekintetben igen lelketlen tud lenni. Jótékonyság van ugyan faluhelyen is, de az teljesen rendszertelen. Ha szerencséivel jár az ilyen elhagyott öreg, akkor bekerül valami kórházba.

A szerző úgy vélekedik, hogy ezt a kérdést olcsóbban és jobban meg lehetne oldani járási szegényházak alapításával.

3. A földműves nép táplálkozása kalóriamennyiség dolgában alatta marad annak a minimumnak, amelyre a súlyos testi munkát végző embernek szüksége van. *Ez az oka annak, hogy a magyar paraszt idő előtt megvénül!* Pedig a szerző tapasztalása szerint a parasztkonyhákban feldolgozott nyersanyagokból ízletesebb és táplálóbb ételeket lehetne készíteni. Furcsa, de való: az asszonyoknak is hiányos a szakácstudományuk! Ezen segíteni lehetne, ha ingyenes, népies főzőiskolákat szerveznének az asszonyok és leányok számára.

4. A nép többnyire fertőzött vagy fertőzésnek kitelt kutakból meríti ivóvizét. A jellegzetes falusi kút: földbevált gödör, mely nyitva áll minden hulladék előtt és automatikusan magába szívja a földben szivárgó mocskot. A szerző elképesztő példákkal igazolja, milyen összefüggés van a rossz kutak és a tífuszjárvány gyakori jelentkezése közt. És ugyancsak példákkal igazolja, hogyan lehetett egy-két rendes kút ásásával a község betegségi és halálozási statisztikáját megjavítani.

5. Az ország sok helyén a nép egyáltalában nem hajlandó elhinni, hogy valamely betegség ragályos lehetne. Az csak az urak kitalálása! A járványos betegségben szenvedőket minden tilalom ellenére tömegesen látogatják, az asszonyok ilyenkor magukkal hozzák karon ülő gyermekeiket is. Ha az orvos elrendeli a beteg elkülönítését, akkor szót fogadnak, de az orvos távozása után rögtön visszahozzák megint

a közös szobába. A szerző felsóhajt: Ha az első betegségi eseteket rögtön el lehetne különíteni, ha kórházba vinnék, lakásukat fertőtlenítenék, a családtagokat megfigyelnék: mennyi élet, mennyi munkaerő, mennyi pénz maradna meg a magyar jövőnek! A községi járványkórházakról úgy vélekedik, hogy azok iskola-példái annak, hogyan lehet eleget tenni a törvény betűjének a nélkül, hogy eleget tennének a törvény szellemének.

6. Jó szülészeti rendtartásra van szükség! Nálunk az újszülöttek 20%-a hal meg élete első napjaiban, pedig a kisded sorsa attól a gondozástól függ, amelyben a kezdet kezdetén részesítik. Tökéletesíteni kell a bábaképzést. Szó esett községi szülőszobák berendezéséről, a szerző azonban ezektől nem várna semmit, velük alkalmasint úgy járnának, mint a községi járványkórházakkal. Inkább arra köteleznék a községeket, hogy szülészeti vándorládákat és vándor-gyermekkelengyékét tartsanak.

7. A falusi iskolák valóságos terjesztői mindenmű betegségnek. (Erről különben már volt szó, dr. Neuber professzor nagy feltűnést keltett vizsgálatainak ismertetése alkalmából. A debreceni egyetemi tanár tudvalevően az iskolás gyerekek egészségügyi sorozása és a betegek elkülönítése mellett kardoskodik.)

8. A népegészség ügyének gondozása céljából szerzőnk az egészségvédelem országos megszervezését ajánlja. Ez elérhető lenne az Országos Közegészségügyi Intézet általános családvédelmi munkájának és az Országos Stefánia Szövetség anya- és csecsemővédelmének kiterjesztésével és fejlesztésével. Mind a

két intézmény igen jól bevált már eddig is. A járási orvosok vezetése mellett Járási Egészségházakat, a körorvosok irányítása mellett egyszerű falusi Egészségügyi Gondozókat kell állítani. Mind a két helyen az orvosok mellett képzett védőnők dolgozzanak.

9. A világháború óta a falusi nép egyre fokozódó fogékonyságot mutat az ilyen kérdések fontossága iránt. Értelmes és népies egészségügyi propaganda ma élénk visszhangra számíthatna a falvakban. Mindenekelőtt az eddiginél nagyobb súlyt kell helyezni a tanulóifjúság, a leventék és főleg a tanítójelöltek egészségügyi kiképzésére.

Úgy gondoljuk, Kerbolt jó munkát végzett, midőn megírta könyvét. Helytálló diagnózist adott a beteg faluról. A kormány és a társadalom dolga, hogy alkalmazza a gyógymódot. Ne feledjük: amit a földműves népünkért teszünk, azt a nemzetért tesszük. Emberszeretettel, hozzáértéssel és aránylag nem nagy költséggel megint fölfelé lehet lendíteni a magyar élet-erő veszedelmesen görbülő vonalát. Ami pedig a pénzről illeti: ez drága portéka a mai Magyarországon, de ki kételkedik benne, hogy a magyar élet összehasonlíthatatlanul drágább?

1934. június 10.

ZSUZSIKA

Magyarországon minden csoda nyolc napig tart. Kivétel Budapest, ahol a csodák torlódása következtében csak három nap jut egyre-egyre. Ennyi idő alatt végleg kimerül a magyarok csodálkozó képessége. Azok a hivatalok és hatóságok, melyek a nyilvánossággal állandó érintkezésben vannak, természetesen ismerik a mnemotechnikai törvényt és azért, ha hatáskörükben olyasmi történik, ami megdöbrenti és csodálkozásba ejti a közvéleményt, a világért sem törik magukat magyarázatok keresésével, hanem inkább az elintézésnek azt a módját választják, hogy kivárják a kritikus nyolc, illetve három nap elteltét. Addig pedig hallgatnak, mint csuka a varsában.

Ezeknek előrebecsátása után engedelmet kérek, hogy visszatérhessek egy tíz nappal ezelőtt történt esetre amely honi hagyományok szerint, már nem aktuális, mivel a csukamódszer segítségével immár végleg elintézték. Sőt egyéb is történt vele: rászakadt az országos árvíz, amely mindent elsöpört a közönség emlékezetéből, elsősorban a hivatalos szakemberek nevét, akik a bajért felelősek.

Arról a Zsuzsika nevű kisbabáról kell beszélnem, aki tíz nappal ezelőtt meghalt a IV. ker. kapitányság előszobájában. A gyermeknek, miként a lapok jelen-

tették, influenzája volt és a gondviselője, G.-né, elvitte az OTI-rendelőbe. Onnan természetesen a gyermekmenhelyre küldték. G. -né fogta a kisbabát és elment a gyermekmenhelyre. Onnan természetesen megint elküldték, mivel Magyarországon vagyunk és mivel beteg csak hatósági beutalás alapján vehető fel. G.-né tehát fogta a gyermeket és elvitte a kapitányságra, hogy hatósági beutalást szerezzen. Erre azonban már nem került sor, a kis Zsuzsi úgy találta, hogy éppen elég volt neki a magyar bürokráciából és meghalt. Nem vagyok orvos, de el tudom képzelni, hogy a hideg utcákon, a légvonatos átjárókban és a túlfűtött hivatalszobákban való ácsorgás nem használt a gyermek egészségének. Meghalni egy m. kir. hivatal várószobájában, ez aztán csakugyan magyar halál!

Nem vesztegetnék annyi szót az esetre, ha nem volna tipikusan magyar. Nem a kisbaba halála az – ez valóban csak szomorú véletlen –, de jellemző a magyar viszonyokra a beteg reménytelen bolyongása egyik kórháztól a másikhoz. Ki nem hallott vagy olvasott közülünk hasonló esetről, mikor a súlyos beteget körülhurcolták a városban és közben valóságos szerencsejáték folyt a halállal, hogy van-e valahol szabad ágy, vagy nincs. Ha szerencséje van az ilyen betegnek, akkor „ágyban, párnák közt” halhat meg, ha azonban nincs szerencséje, akkor megeshetik, hogy várószobában, folyosón vagy mentőkocsiban adja vissza lelkét a Teremtő kezébe.

Biztosra veszem, hogy a kis Zsuzsika esetében úgy az OTI, mint a gyermekmenhely és a rendőrség a legkorrektebbül járt el. Szigorúan ragaszkodtak a szabályokhoz és előírásokhoz. A felettes hatóságok

nem találhatnak eljárásukban kifogásolni valót. Úgy látszik azonban, a jó Isten találhat. Egy lázban égő kisgyermek, akit gyalogszerrel vagy villamoson – mert hiszen autóra aligha telt – házról-házra hurcolnak a hideg, csatakos városban: ez bizony komoly merénylet Budapest főváros jóhíre ellen. Tulajdonképpen hol volt Zsuzsika esetében a kultúra, hol volt Európa, hol a kereszténység? Ha a kislányra nem a milliós világváros szívében, hanem a közép-afrikai őserdő közepén jön rá a betegség, akkor sem járhatott volna rosszabbul. Mert az, hogy bozótól bozóthoz, avagy hivatalból hivatalba hurcolják-e a beteget, végre is egyre megy, ha a hivatalok épp úgy maguknak és a saját törvényeik szerint élnek, mint az erdei fák és ha épp olyan érzéketlenek az emberi szenvedéssel szemben. Legyünk tisztában vele: az emberi életnek és az emberi méltóságnak ilyen semmibe-vevése, a szabálynak és formaságnak győzelme az élet fölött: ez a barbárságnak egy kendőzött formája.

Február 13-án éppen interpellációs napja volt a képviselőháznak. Sok mindenről esett szó, egyebek közt az *egykeről* is. Keserű kedvében az ember azt kérdezhetné a t. Háztól: minek nekünk több gyerek, mikor a meglevőkkel *ilyesmi* történhetik? Vagy azt hiszi valaki, hogy az egyke-kérdést a belügy-miniszteri rendeletekkel és igazságügyminiszteri törvényjavaslatokkal lehet rendezni, nem pedig az élet-ről és az emberi méltóságról való fogalmaink gyökeres átalakításával?

Ilyen és hasonló esetekben az illetékes körök, ha egyáltalában megszólalnak, azzal szoktak érvelni, hogy tessék a kórházaknak és emberbaráti intézetek-

nek elegendő pénzt adni, akkor bizonyára kifogástalanul fognak működni. Ez azonban az igazság megkerülése! Nem a pénzhiányban van a hiba, hanem a rendszeretet és szervezőképesség hiányában. Miért ne lehetne Budapesten egy hely, ahol emberszerető és udvarias urak vagy hölgyek mindenkinek, aki tudni akarja, – akár telefonhívásra is! – megmondják, elhelyezheti-e egyáltalában és ha igen, hol helyezheti el és milyen formaságok mellett a betegét? Miért kell az embernek élete legfájdalmasabb órájában a bürokrácia labirintusában botorkálnia? Jó volna, ha olykor eszünkbe jutna, hogy az összes OTI-k, kórházak és menhelyek, a rendőrkapitányságokkal együtt, a nép filléreiből élnek.

1941. február 25.

AZ ÉLET ORSZÁGÚTJÁN

Képletesen kell beszélnem, hogy jobban megértessem magamat. íme! A nép fiatalja és öregje, szegénye és gazdagja, tarka seregbe verődve vonul az úton, az ezeréves úton, melyet a sors kijelölt neki. Az egyik vidáman lejt, a másik tántorog és roskadozik az élet terhe alatt, némelyik nevet, némelyik könnyezik'. Az utat szegélyező bozótokon és árkokon végig pedig kísérteties és gyalázatos ellenség kúszik és oson a sereg nyomában. Hiénaszerű rémek szennyes csordája. Időközönként nesz nélkül előtörnek rejtetekükből, megrohanják a vándorokat és bizonyos számot közülük széttépnek. Egy csomó holttest és nyomorék marad vissza a helyen, ahol munkában voltak a rémek. Különös a dologban az, hogy a többi magyar tovább ballag, fáradt vagy ruganyos léptekkel, némelyik nevet, a másik szomorkodik, a láthatatlan ellenségről azonban nem beszél senki. Mintha nem is történt volna semmi.

A tisztelt olvasó persze már tudja, hogy a tüdővészről van szó. Joggal nevezhetnők *magyar betegségnek*, mert a népek közt, melyeket számon tart az európai statisztika, aránylag Magyarországon van a legtöbb tüdőbeteg. A legtöbb azért, mert Magyarországon tesznek legkevesebbet a védekezés érdekében. Pedig

nemigen van még népbetegség, amely ellen a tudomány olyan szemellátható és kézzelfogható sikerrel föl tudná venni a harcot, mint ez, föltéve, hogy nem a betegek gyógyítására, hanem az egészségesek megvédésére vetik a súlyt. Ha mindmáig nem bírtunk elbánni a tüdővésszel, ez csak annak jele, hogy egykedvűen – mondhatnám ázsiai egykedvűséggel – túrtük az undok ellenség garázdálkodását. A tüdővész nemcsak veszedelme, de szégyene is a magyar-ságnak, mert nemcsak életét, de jóhírét is pusztítja.

Még halmozza a nemzeti szégyent az a körülmény, hogy a betegség, ha nem is kerüli el éppen a vagyonosabb néprétegek tagjait, elsősorban mégis a szegény emberek betegsége. Igazi otthona a tömegkvártélyokban van, ahol a beteget nem lehet elkülöníteni az egészségestől, ahol a gyengélkedők is megszakadásig dolgoznak, ahol elégtelen a táplálkozás és az emberek nem engedhetik meg maguknak a tisztaság fényűzését.

Az enyémhez hasonló kifakadások elég gyakran hangzottak már el. Időnként észbekap a sajtó és akkor keserűség és harag alakjában jut kifejezésre a nemzeti lelkiismeret. Emlékszem a régi időkből egész szervezett hadjáratokra, melyeket azért indítottak a fővárosi újságok, hogy felsorakoztassák a kormányt és a társadalmat a tuberkulózis ellen. Arra is emlékszem azonban, hogy az eredmény minden egyes esetben szégyenletesen sovány volt. Egypár füzet jótanácsokkal, néhány utasítás a falusi jegyzőkhöz és tanítókhöz, esetleg egy-két vidéki ingyenrendelő ... Azt mondhatnám: megfésülték a hiénát a helyett, hogy agyonverték volna. Egészben véve ott tartunk ma,

ahol ötven évvel ezelőtt: a füzetek, utasítások és jótanácsok ellenére is évente átlag tizenhétézer magyar ember hal meg tüdővészben. Úgy látszik, ez is egyike azoknak a kérdéseknek, ahol mindenki egyetért és senki sem tesz semmit.

Mert valljuk be: nálunk, ami pénz, tetterő, becsületérzés volt, az mindig másra kellett. Nálunk a legjobb férfiak mindig a kormányok támadásában és védelmében, az országos közvélemény felizgatásában és ellenpártok letörésében égtek el. Tisztelt képviselő úr, nyilatkozzék, mi fontosabb önnek, az ön pártprogramjának győzelme, vagy a tuberkulózis leküzdése? – Azzal az energiával, azzal a pénzzel, amit a pártpolitikában haszon nélkül elhasználtak, milyen dicsőséges tudományos hadjáratot lehetett volna viselni a magyarság átka és bűne, a tuberkulózis ellen!

Egyik kiváló fiatal újságíró megkapóan érdekes cikket írt a tuberkulózis elleni harc legújabb hadmozdulatáról. Beharangozott az *Egészségvédelmi Hétnak*, melyet a *Tuberkulózis Elleni Országos Szövetség* készít elő és annak a véleményének adott kifejezést, hogy most végre átfogó és átütő erejű mozgalom indul meg. Sajnálatomra, én nem tudom osztani optimizmusát. Azok a kitűnő és önzetlen férfiak, akik a mozgalmat irányítják, el fognak követni mindent, ami emberileg lehetséges, de az elégtelen anyagi eszközök miatt csak igen szerény eredményeket fognak elérni, mert az anyagi eszközök elégtelenek lesznek! Füzetek, utasítások, jótanácsok ...

Hogy a magyar nemzet komolyan akar végezni a vérét szívó rémmel, azt e sorok írója csak az esetben

tudná elhinni, ha az ország első tuberkulózisszakértőjét – sejtellem sincs, hogy ki lehet az! – közegészségügyi miniszternek neveznék ki. A politikusok alkalmasint furcsának találnák, hogy valaki, aki nem barátkozott és nem intrikált sem a pártkörben, sem a Házban, mindenkit megelőzve beüljön a piros bársonyszékbe, de más megoldást alig lehet elképzelni. Mert a tuberkulózis elleni harchoz szükséges anyagi és erkölcsi erőket egy államtitkár vagy osztályfőnök soha, egyedül csak egy miniszter volna képes mozgósítani.

Ne mondja senki: hogy bársonyszékkel nem lehet tüdővéaszt gyógyítani. Magyarországon igenis lehet, mert a bársonyszék nem a parádé, hanem a hatalom kedvéért kell. Amíg a közegészségügy más ügyekkel együtt közös minisztériumban marad egyesítve, addig abban a minisztériumban mindig akadnak más természetű, nem kevésbé fontos, de jóval sürgősebb ügyek, melyekre a pénz kell. A közegészségügyi miniszter azonban nem ismer sürgősebb kérdést a közegészségügynél, és mivel m. kir. miniszter, nem nyirbálhatják körül a költségvetését olyan kegyetlenül, ahogyan ezt megteszik, mert kénytelenek vele, a legkiválóbb nem-miniszter-szakemberek is.

1941. február 16.

AZ AKTA ÉS AZ ÉLET

A nagykörösiek úgy tudják, hogy városuk Európában van és ebből azt a következtetést vonták le, hogy nekik modern kórházat kell építeniök. Dr. *Dezső Kázmér* polgármester indítványára a képviselőtestület 1929-ben meg is hozta az erre vonatkozó határozatot. A nagykörösiek akkor persze még nem sejtették, miféle fába vágják a fejszéjüket. Ma 1941-et írunk és a kórház még nincs meg; annyira nincs, hogy most már a körösi optimisták is azt hajtogatják: öt évnél előbb az első kapavágásig sem jutunk el!

A dologban az a különös, hogy köztudomás szerint az Alföldnek ezen a pontján már nemzeti szempontból is szüksége volna jó kórházra, főleg annak szülészeti és sebészeti osztályára. Az is nyilvánvaló, hogy nemcsak az összes illetékesek pártolják a gondolatot, de 1938 óta a terv pénzügyi része is meglehetősen tisztázódott. Tehát megvan az akarat, megvan a pénz, a kórház azonban mégsem lehet meg, mert az ügy hivatalos helyeken olyan akta-Niagarát indított el, amely elseperte és elnyelte a kórházat és amellyel – hacsak külön mentőangyal nem száll le az égből – nem bír senki, legkevésbé azok, akik a zsilipnél ülnek.

Az ügyet mi a *Nagykőrösi Híradó* adatai nyomán ismertetjük. Érdekes az adatokkal foglalkozni, mert nemcsak Nagykőrös, hanem az egész magyarság fájdalmas és mérges sebének orvosi látületét tartalmazzák, íme: előzetes számítások szerint 600.000 pengőt kellett előteremteni a kórház céljaira. *Kiss Sándorné* és *Szappanos Sándorné* hagyatékából 360.000 pengő jutott a városnak, amely összeg a kórház céljaira felhasználható. A vármegye 80.000 pengős hozzájárulást helyezett kilátásba. A 600.000-ból még hiányzó 160.000 pengőt kölcsön, útján kívánta előteremteni a város. Ez tehát tiszta dolog!

Menjünk tovább! A *Kiss Sándorné* készpénzhagyatékából 150.000 pengő minden pillanatban rendelkezésre áll. A *Szappanos-féle* hagyaték azonban többrendbeli felsőbb hatósági jóváhagyást igényel. Hogy a jóváhagyások mikor lesznek meg, azt a jó Isten tudja, de amíg meg nem lesznek, addig szó sem lehet arról, hogy a kir. közjegyző átadja a hagyatékot. A hagyaték ingatlanait pénzzé kell majd tenni, ahhoz természetesen szükséges lesz a vármegye és a minisztérium jóváhagyása... De hát hol vagyunk még attól!

A vármegye 80.000 pengője jó pénz, de az asztalra csak akkor olvassák le, ha két miniszter, a belügyi és a pénzügyi, kellően áttanulmányozta a kérdést és jóváhagyta a határozatot. Hogy a kórházügynek ez a része ma milyen stádiumban van, azt nem tudjuk és talán jobb is, ha nem kutatjuk. Most azonban rátérhetünk a 160.000 pengős kölcsön ügyére. Ezt az ügyet egyelőre nem szabad mozgatni, mert a rá vonatkozó képviselőtestületi határozatot még jóvá kell hagyni az alispánnak, az alispán pedig egyelőre

függőben kívánja tartatni a kérdést, ő ugyanis jó-akarója Nagykőrös városának és azt szeretné, ha az egész összeget a belügyminiszter adná a kórháznak a tüdőbeteg-alapból, mint államsegélyt. Erre vonatkozóan még nem nyilatkozott Buda, lehet, hogy ott is bizonyos eshetőségek bekövetkezésére várnak, az alispán azonban ilyen körülmények közt nem hagyhatja jóvá a kölcsönt.

A pénzügyi elgondolásban szerepel egy nagykőrösi erdőrészlet is, amit a város el szándékozik adni. Az erdőt előzetesen persze ki kell termelni, az erdészeti törvény azonban csak az esetben engedi meg a kitermelést, ha megfelelő terület erdősítéséről történik gondoskodás. A város erre kész, csak hogy az erdősítési munkálatok megkezdése előtt a vármegyei erdészeti hivatalnak meg kell vizsgálnia a kiszemelt területet, ez pedig jó ideig nem lehetséges, mivel az erdészeti hivatal az erdélyi áthelyezések miatt olyan személyzeti hiányban leledzik, hogy nem vállalkozhatik efféle kiszállásokra. Pedig csak a csereerdősítés ügyének elintézése után kerülhet sor a kitermelésre és csak a kitermelés befejezése után lehet szó a területek eladásáról. (Az erre vonatkozó határozatokat természetesen megint jóvá kell hagynia a vármegyének és a miniszternek.) Mikor az egyes kérdéseket már sorra elintézték, akkor veheti elő megint a nagykőrösi képviselőtestület a kórház dolgát, az erre vonatkozó határozatait természetesen megint föl kell terjesztenie a felső hatóságokhoz jóváhagyás végett.

Szóval: az ügy reménytelenül belekeveredett a bürokrácia hínárjába. Ha egyszer mégis sikerül majd kimenteni, akkor, úgy lehet, nem lesz többé szó kór-

házépítésről, mert hiszen addigra gyökeresen megváltozhatnak az építkezési viszonyok és alaposan megváltozhatnak az anyagáruk is.

Bizonyos, hogy a magyar köztisztviselő van olyan képzett és ügybuzgó, mint Európa bármely kultúrországáé. Ha efféle nagykőrösi esetek alapján mégis a képzelhető legnagyobb népszerűtlenség terhét kénytelen hurcolni, annak nem az emberanyag, hanem a rendszer az oka. A miniszterelnök és a belügyminiszter ismételten igen éles szavakkal keltek ki a rendszer ellen, amely aktagyáraival a magyar életet szabotálja. Üdvös volna, ha a bölcs szavakat erős tettek követnék, nehogy az általános elégedetlenség erős propagandaanyaggal szolgáljon különböző szélsőséges áramlatoknak, melyek most világszerte keresik az érvényesülést.

1941. február 2.

„CSAK EGY SZAVÁBA KERÜL!”

PROTEKCIÓ MINT INTÉZMÉNY

Aki nyitott szemmel járja ezt a panaszoktól hangos országot, az hamarosan tapasztalni fogja, hogy a magyar értelmiség főleg két okból elégedetlen a mai közállapotokkal. Az egyik az adókivetés és adóbehajtás ^módszere, a másik a hivatalos életben érvényesülő protekció. Adópolitikusaink azzal védekezhetnek, hogy a keserű szükség kényszeríti rá a kincstárt, hogy sok esetben elvágja az aranyat tojó tyúk nyakát. A protekciós rendszer azonban, amely Magyarországon garázdálkodik, semmiféle vis major-ra, vagy közszükségletre nem hivatkozhatik, belőle kára van mindenkinek, a hivatalban levőnek és a közönségnek csak úgy, mint mérhetetlen arányokban magának az államnak.

Ha ma protekcióról beszélünk, akkor természetesen nem gondolunk már az ajánló leveleket Írogató közéleti előkelőségek naiv ténykedésére. A korrupciónak ilyen kezdetleges és szinte kedélyes stádiumán régóta túl vagyunk már. A protekció ma nem kér, hanem rendelkezik. Nem az, ami régen volt: külső emberek illetéktelen beavatkozása, hanem intézmény és rendszer, mely hatalmi tekintéllyel lép fel és megváltoztatja az egész tisztviselői életet és magának a tisztviselőnek lelki alkatát.

Azzal kezdődött a baj, hogy a pártpolitika zavaros áradata kicsapott medréből és betört a hivatal-szobák tiszta csendjébe. Bizonyos tisztviselőket nem a szerint értékelték többé, mennyiben tudják teljesítem közérdekű kötelességeiket, hanem olyan szempontok szerint Ítélték meg őket, melyek vagy távol esnek hivatalos feladatkörüktől, vagy éles ellentétben vannak vele. A „rendszer” kíméletlenül kapott bele a gépezet kerekeibe, karriereket tört össze és újakat indított el, a tudás, szorgalom, tisztesség értékmérője helyébe pedig az érvényesüléshez vezető földalatti utakat fűrt.

A „rendszer” nem egy esetben a bizalmi ember alakjában jelentkezett. Ezt az alakot hajdanában is láttuk már, csakhogy akkor nemzeti őrszem volt a neve. Az őrszemek olykor szakállas csodagyerekek voltak, akik valamikor valakivel el tudták hitetni, hogy velükszületett, természeti adományaiknál fogva képesek olyan szellemi munkára, mellyel mások csak sokévi tanulás után tudnak megbirkózni és ezért a tisztviselői hierarchiában vezető állás illeti őket. Egy nap csakugyan új embert osztottak be a hivatalba és a régiek csak annyit tudtak róla, hogy soha életében nem dolgozott szakszerűen abban a munkakörben, amelynek ellátására a hivatalt megszervezték. Talán egy régi, érdemes tisztviselő erőszakos nyugdíjazásával, talán egy előmenetelre jogosultnak sértő mellőzésével nyerte el állását, – az ilyesmin már nem igen akadnak fenn nálunk, a szerzett jogok fogalma nem sokat jelent ebben az országban.

Az új ember úgy viselkedik hivatalában, mintha láthatatlan hatalmak kiválasztottja és megbízottja

volna. Némelyik nem is titkolja, hogy tisztviselőtársainak „ellenőrzése” az ő tulajdonképeni munkaköre. Hogy miféle szempontok irányítják ellenőrző munkáját, az többnyire homályban marad, néha azonban kitudódik, hogy kartotékát vezet, számon tartja kollégáinak személyes adatait, érdeklődik „világnézetük” iránt, melyet alkalmi kiszólásaikból konstruál meg magának. Ez alapján véve haszontalan és tisztátalan foglalkozás, az embereket azonban félelemmel tölti el, mert azt gyanítják, hogy a kartotéka adatai döntő hatással lehetnek a jövőjükre.

Hogy a magyar, különösen a családos magyar, ebben a kiéhezett világban kétségbeesetten és megálázkodások árán is ragaszkodik kenyeréhez, még ha az egyébként száraz és ízetlen is, az könnyen érthető. A rendszer maga azonban, azonfelül, hogy terrorizál egypár szegény embert, kiszámíthatatlan kárára van a közéletnek, mert általános elkedvetlenedést és bizalmatlanságot teremt, tönkre teszi a tisztviselő önbizalmát, kémkedést és alattomoságot visz bele a hivatalos életbe, de alaposan tönkreteszi a föllebbvalói tekintélyt is. Mert tekintélye csak igazságszerető és pártatlan föllebbvalónak lehet. Ez újabb mozzanata annak a szörnyű balkánizáló folyamatnak, mely lassan de biztosan úgy borítja el ezt az országot, mint egy szakadatlanul haladó iszapréteg. Ezek a jelenségek a legkirívóbban azoknál a közintézményeknél mutatkoznak, amelyek nem államiak ugyan, de az állam befolyása alatt állanak.

Van egyébként egy különös és feltűnő dolog. A protekciós rendszer eredetien a pártpolitikai szervezkedés ürügyével indult meg és dúlt fel nem egy tiszt-

tességesen működő hivatalt; azóta már megszűnt a központi energia, de az országra szabadított romboló erők még ma is folytatják munkájukat. Miért? Kinek a megbízásából? Kinek a hasznára? Ezek azok a kérdések, amelyekre senki sem tud válaszolni. Az is megeshetik, hogy némely örszemek a saját szakállukra garázdálkodnak tovább.

Kívánatos lenne, ha egy erős kéz vasseprővel látna neki ennek az Augiás-istállónak. Állítsák helyre a magyar köztisztviselői kar régi szabadságát és tekintélyét azzal, hogy biztosítsák a szerzett jogok tiszteletét és az igazi érdem elismerését. Adjanak módot, hogy a tisztviselő újból hihessen föllebbvalói pártatlanságában és hogy szilárd talajt érezzen a lába alatt. A magyar élet ma gondokkal és nyugtalansággal zsúfolt, – kinek van joga és lelke hozzá, hogy komoly ok nélkül, sanda célok szolgálatában még súlyosbítsa terheit?

1936. december 13.

PROTEKTOROK – DIKTÁTOROK

Tollhegygel megérintettük az intézményes protekció témáját, mely apró kényurakat ültetett né-mely hivatalokba és új, a hivatalos munkától független föltételeket szabott a tisztviselők érvé-nyesülésének, – és azóta mintha kiapadhatatlan források nyíltak volna meg, napról-napra érkeznek a levelek, melyek megerősítik és adatokkal illusztrálják megállapításainkat. Ezek az írások megegyeznek ab-ban, hogy magukat megalázottaknak és megkárosítot-taknak érző tisztviselők küldték és hogy majdnem minden levélíró fél, nehogy a neve nyilvánosság elé kerüljön. Felső hatalmak kegyetlen bosszújától tartan-ak. Ez magában is jellemzi a mai magyar tisztviselő lelkiállapotát. A levelek elolvasása után tulajdon-képen meg kellene változtatnunk elmékedéseink gyűjtőnevét és protektorok helyett diktátorokról be-szélünk.

A hivatalokban hatalmaskodók annak idején tud-valevően mint egy pártszervezet bizalmi emberei ültek nyeregbe. Az volt a felfogás, a nemzeti egység gondo-lata úgy kívánja, hogy tisztséghez és előmenetelhez elsősorban azok jussanak, akik föltétlenül azonosítják magukat az uralmon levő rendszerrel. A tisztviselő

tudása, becsületessége és szorgalma csak másodsorban lehet hatással az érvényesülésére.

Maga a központi szervezet azóta átalakult, szakított a múlttal, tárgyilagosabb és méltányosabb fel fogás kerekedett felül, a szervezet külső exponensei azonban, talán a vis inertiae törvénye alapján, sok helyen még ma is folytatják „munkájukat”. Ma már nem a központi hatalom, hanem ismeretlen megbízok akaratóból. Az energia, mely őket hajtja, talán egyes, homályos célokat követő csoportoktól, de sok esetben kicsi emberek hatalmi vágyából vagy magánérdekéből ered. Kétségtelen, hogy mindez nagy erkölcsi kárára van az országnak. Károkat okoz ez a rendszer azzal, hogy hamis irányba tereli a tisztviselő ambícióját, hogy megrontja a magyar értelmiség jellemét, de károkat okoz azzal is, hogy megdönti a fellebbvalók igazságtiszteletébe vetett hitet és végzetesen aláássa a vezérek tekintélyét. A rendszer, mely kezdetben a nemzeti egység gondolatából indult ki, mai züllött formájában a tekintélyrombolás, a visszavonás, a lelki atomizálás eszköze. Ennek egyik következménye: általános elkedvetlenedés. Mert azt valahogy még elbírja a magyar, hogy végiggázoljon rajta a sors, de az apró zsarnokok rúgásai elviselhetetlenül megalázók.

Senkit se tévesszen meg az a körülmény, hogy a kenyerüket féltő emberek némán, sőt látszólag készségesen alávetik magukat az oroszoknak maszkírozott kuvaszok terrorjának. Az ilyen megalkuvás belső reakciót vált ki és erkölcsi pusztítást okoz a lelkekben.

Egy túlhatalmas ellenségektől körülvevett nép, mint

a miénk, csak a jellemerejével és a bátorságával biztosíthatja a jövőjét. Kiváló jellemtulajdonságokat pedig csak olyan nép mutathat fel, amelynek kiváló a vezető értelmisége. Ki vállalja a felelősséget azért, hogy kikezdek és elmállasztják az értelmiség férfias gondolkodását? Miféle büntetésre szolgál reá az, aki egy külön magyar Balkánt akar tenyészteni, mikor az összeomlás óta a magyar politika legfontosabb feladata, hogy távol tartsa innen a Balkánt, távol a szó földrajzi és kulturális értelmében?

Az élet világszerte félelmetes feszültségben folyik, egyikünk sem tudja, mit hoz a holnap, az idegesebbek közülünk váratlan kirobbanásoktól rettegnek, a nemzeti szolidaritás megóvására talán sohasem volt annyira szükség, mint éppen a mi napjainkban. Nemzeti szolidaritás azonban csak ott van, ahol a vezető értelmiség a nagy nemzeti célok felé irányítja tekintetét. Elszomorító és lesújtó gondolat, hogy miféle akadályokkal és ellenségekkel kell megküzdeniök azoknak, akik a magyarság jövőjét kívánják szolgálni.

Nem kételkedünk benne, hogy azokban, akikre ez tartozik, megvan az akarat és erő, hogy megtisztítsák a magyar közélet minden zugát. Azt kívánóok csak, hogy haladéktalanul és kímélet nélkül cselekedjenek. Néhány tucat kétes erkölcsű embert ellenségükké fognak tenni, de százezrek tisztelete és hálája fogja őket kárpótolni.

Ebből az alkalomból meg kell emlékeznünk a hadviselt tisztviselők dolgáról is. Az ő szolgálati éveikbe sem az állam, sem a főváros nem számítja be a harctéren töltött időt. Ez azt jelenti, hogy úgy

az állam, mint a főváros a hadviseltek fölött előnyben részesíti azokat, akik a háború folyamán testileg alkalmatlanok, vagy hivatalaikban tényleg nélkülözhetetlenek voltak, de előnyben részesíti azokat is, akik *elé*g életrevalók voltak, hogy távol maradjanak a lövészárók szenvedéseitől és veszedelmeitől. Prémium azoknak, akiket a frontharcosok annak idején lógóknak neveztek!

A mi nemzetünk mostani elesettségében szegény ahhoz, hogy megtegye azt, amit tennie kellene: hogy külön jutalmat adjon azoknak, akik polgártársaikért gyötrődtek és véreztek, de arra mégis ügyelni kellene, nehogy népünk lelkében gyökeret verjen a hit, hogy a kötelességtudásnak és áldozatkészségnek nincs keltje az életben, csak az ügyességnek és önzésnek áll a világ.

Gondoljunk a magyar paraszt szállóigéjére: Holnap is kell ló!

1936. december 20.

„CSAK EGY SZAVÁBA KERÜL!”

A főváros vezetői, főpolgármester és polgármester, elhatározták, hogy hadat üzennek a protekciónak. Erre összekulcsolt kezekkel és áhítatos szívvel csak azt mondhatjuk: adja a magyarok Istene, hogy álláspontjuknak könyörtelenül érvényt tudjanak szerezni és hogy példájuk országszerte követőkre találjon! Mert a protekció, ha egyszer rendszerré lett, ijesztő bomlást és pusztítást végez éppen ott, ahol a nemzeti élet a legérzékenyebb.

Hogy ez a mérges gyom annyira elburjánzott, annak alapján véve társadalmunk fegyelmetlensége és az a gavalléros felületessége az oka, amely visszatartja attól, hogy némely gondolatokat végiggondoljon. Úgy látszik, a mai magyarságban is él még a régiek szelleme, amely nagyobb súlyt vetett érzelmi momentumokra, mint az igazságra; amelynek a barátság szentebb volt, mint a közrend; a hatásos gesztust pedig többre tartotta, mint a serény igyekezetet. Amerikában a nép meglincselte a gyilkosokat, mikor nálunk még nótában dicsőítették Sobri Jóskát és Bogár Imrét.

Ez a lazaság az elvekben egyebek közt azt eredményezte, hogy nemzeti gépezetünk egyik hajtóereje a protekció lett. Pedig a pártfogás rendszeres érvé-

nyesülése a köztisztviselők kinevezésénél és előléptetésénél annyit jelent, hogy a vezető réteg szelekciója nem az érdem és tehetség, hanem a véletlen és önkény alapján történik. Ahol a protekció intézménnyé lett, ott nyikorogva és zökkenve forognak a közszolgálat kerekei, ott hamar kitenyésztődik az a bürokrata-típus, amely a hivatalt öncélúnak tekinti és az életnek hátat fordítva, gépiesen intézi a maga aktáit. Egy társadalom, amely kedvét leli ilyen „rendszerben”, nem veszi komolyan a maga jövőjét.

A protekciót tápláló két nagy szivattyútelep: a pártpolitika és – az emberi jószívűség! Nem tudnók hamarosan megmondani, a kettő közül melyik áraszt több szennyvizet a magyar közéletre. A pártpolitika természetesen meg van róla győződve, hogy neki joga, sőt kötelessége, hogy a maga megbízható embereit állítsa a közélet őrhelyeire, többnyire minden tekintet nélkül az őrszem szellemi és erkölcsi minőségére. Ne vigasztalódjunk azzal, hogy másutt is úgy van. Nagy és gazdag országok sok mindent elbírnak, amibe gyöngébbek és szegényebbek belepusztulhatnak. A mai Magyarország támasza és talpköve valóban csak a Berzsenyi-féle „tisztá erkölcs” lehet.

Talán még nagyobb bajt szerez a pártpolitika az-
 zal, hogy a kinevezéseket és előléptetéseket közéleti előkelőségek lekötöztetésére használja. Minden bennfentes tud olyan esetről, mikor miniszteri nyomással kiválóan minősített fiatalok kárára helyet szorítottak valami tudatlan szélkakasnak, aki talán egyik nagyfejű unokaöccse, vagy lányának táncosa volt. Az ilyen kinevezéseket úgy nyújtják át a nagyembernek, mint a virágszálat a szép leánynak.

Gyászos fejezetbe tartoznak azok a visszaélések, amelyek kútforrása az emberi jószív. Sanyarú sorsban élő, igazán szánalomraméltó feleségek és szülők, könnyöggéssel és könnyekkel rávesznek egy-egy befolyásos urat, hogy felkarolja a férjük vagy magzatuk ügyét. Úgy okoskodnak, hogy Magyarországon mitsem lehet elérni pártfogó nélkül, tehát ők is kénytelenek protektort keresni, „önnek csak egy szavába kerül – és megment vele egy családot!” Az irgalmas szamaritánus azzal a tudattal lép akcióba, hogy a fáradozásáért meg fogja jutalmazni az a belső jóérzés, mely a nemes cselekedet jutalma. Ha istenfélő ember, talán még a túlvilági elismerésre is számít. És a szamaritánus nem gondol azzal, hogy ha kenyérhez juttat egy embert, akkor kiveszi a falatot egy másik ember szájából. És nincs sem hozzávaló ideje, de nincs is módjában meggyőződni róla, vajjon az az ismeretlen másik ember nem volt-e még sanyarúbb helyzetben, mint az ő pártfogoltja és nem volt-e érdekesebb és tehetségesebb annál?

Az embernek, aki belekontárkodik a gondviselés dolgába, tudnia kell, hogy minden kinevezés vagy előléptetés, amely végiggázol a rideg igazságon, kárára van a nemzetnek, mert egy-egy ponttal silányabbá teszi a közszolgálat értékét és alapjaiban megrendíti a nemzet vezéreinek tekintélyét. De azonkívül elkieserít egy csomó jóra való embert és általánosságban azt a benyomást kelti, hogy ebben az országban nincs becsülete a komoly és lelkiismeretes munkának. Pedig egy társadalomban, ahol több az ember, mint a főka, a kenyérosztók szigorú igazságszeretete az egyetlen

enyhítő körülmény, mely a kitagadottakat megállíthatja a kétségbeesés örvényének szélén.

A protekció kiirtásához, vagy legalább földalatti odúiba való visszaszorításához, nem elég a bátorság és becsületesség; külön nemes szenvedély és lelemény kell hozzá, amely megkeresi és megtalálja a száz gyökerével összefonódott szívós dudva minden földalatti szálát. Akinek sikerül agyonvernies a hetvenhétfejű sárkányt, az, ha egyéb érdemet nem is szerzett életében, rászolgált, hogy ércszobrot állítsanak neki Budapest legszebb közterén. Nem is fogjuk megérteni soha, vérbeli államférfiban hogyan lehet annyi lemondás, hogy ne pályázzék a nemzetmentő dicsőségére.

1937. december 12.

TARTALOM

Történelmi lecke

Történelmi lecke	7
Felelősség nélkül	13
Nemzeti politika	19
Petőfi Sándor és a nemzetgyűlés.....	23
Húsvéti csoda	29
Treuga dei!	31
Mohács népe	35
Párt és nemzet	39
Hűsz esztendő	43
„Bízni, dolgozni, engedelmeskedni!”	47
Magyar gondok	50
Magyar húsvét.	53
„Ne bántsd a magyart!”	56
Mit hoz a jövő?	59

Magyarok vezére

A Kormányzó napja	65
Magyarok vezére	68

Hol vagy István király?

Szent István	75
„Hol vagy István király?”	78
Jobb- és baloldal	81
A népek élettere	85
Ellenzéki és nemzeti érték.....	89

Ezeréves tölgyfa

„Ezeréves tölgyfa”	95
Tiszta kéz	99
Politika és becsületesség.....	103
„Adómorál”	107

Magyar középosztály

Erkölc és meggyőződés	113
Trianoni fiatalság	117
A nagy kérdés	121
Levél egy jövőendő pártvezérhez „ ,.....	125

A világ első katonája

A közkatona	131
Férfiak napja.....	138
A honvéd	141
Honvédek	144
Politizáló katonák	148

A varázstükör

Az ember tragédiája.....	155
A tudomány ünnepe.....	159
Corvin szelleme.....	163
Beszéljünk a könyvnapról.....	166

Magyar szó, szabad szó

Szabad sajtó	173
Még egyszer a sajtótörvény!.....	186
Ének a sajtótermékekről	190
Magyar szó, szabad szó	193
Szabad szó	197
Jegyzetek a sajtójavaslatához	201

Propaganda

„Magyar propaganda”	207
Csehszlovák kísértetjárás	212

Ének a faluról

Ének a faluról.....	219
A nép	223
Arató ének	227
Az egyke titka.....	231
Egy gyermek vagy sok gyermek.....	235

Intermezzo

Vidéki városok	243
Quo vadis?.....	247
Hadi ipar	253
Az úriember és a kísértet	257

A magyarság fekete könyve

A magyarság fekete könyve.....	265
Haza és nép	269
A beteg falu	274
Zsuzsika	280
Az élet országútján	284
Az akta és az élet	288

„Csak egy szavába kerül!”

Protekción, mint intézmény	295
Protektorok – diktátorok	299
„Csak egy szavába kerül!”	303